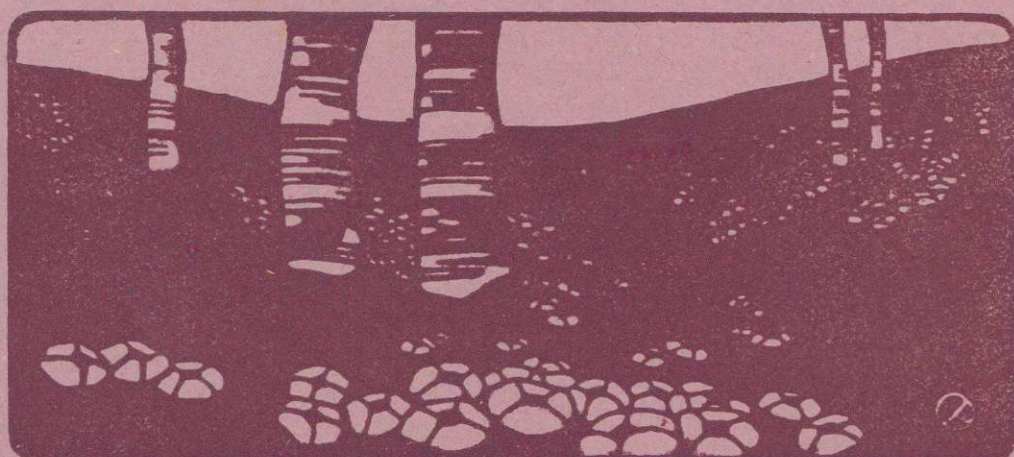

DOM IN SVET

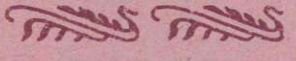
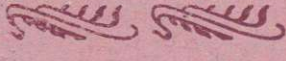
KNJIŽEVNOSTI

UMETNOSTI ::

Letnik 27 – Štev. 11

VSEBINA.

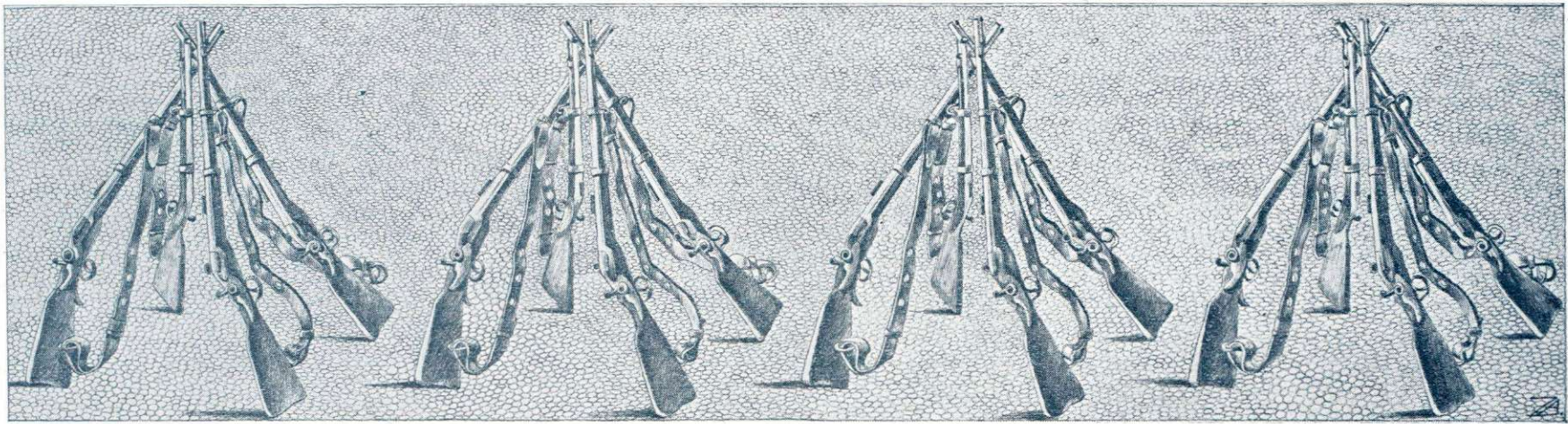
Izidor Cankar: Obračun (Dalje)	345	Dr. A. Breznik: Razvoj novejšje slovenske	
Franc Kogoj: Legenda	350	pisave pa Levčev pravopis (Dalje) . . .	369
Joža Lovrenčič: Dekletova pesem	350	Književnost	372
Silvin Sardenko: Tožbe	351	To in ono	377
France Bevk: Zemlja	352		
— — Žive barve	352	 SLIKE. 	
— — Jesen	352	Umetniške priloge. Hinko Smrekar: Ob vojski. —	
Alojzij Res: Constantin Meunier	353	Constantin Meunier: Na vasi. Anvers (Antwerpen).	
France Bevk: Grešnik	357	Ecce homo. Kosec.	
Dr. Ivan Knific: Matuška Moskva (Dalje)	360	Moskva: Car puška	361
Ivan Sadar: Zadnja ura	363	Moskva: Zvonik Ivana Velikega	362
Narte Velikonja: Požar (Dalje)	364	Moskva: Carska palača	362

Listnica uredništva. Trnovska. Ne morem izreči sodbe. Pošljite več (pa zadostno frankirajte pismo!) in povejte pravo ime. — Naročnik 1893. Prevajalec tistega članka še vedno trdi, da v negativnih re-toričnih vprašanjih z afirmativnim pomenom ne mora stati objekt v genetivu. Urednik je pa seveda na strani tako zvestega naročnika in bralca.

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca. — Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Tiskarni.

Urednik: **dr. Izidor Cankar** v Ljubljani, Marijanišče. — Založnik in lastnik: **Katoliško tiskovno društvo.** — Tiska **Katoliška Tiskarna** v Ljubljani.

IZIDOR CANKAR: OBRAČUN.

IV.

Res se je Meliva zbudil točno ob tričetrt na dve. Kakorhitro je odprl oči, se je spomnil, da mora na sestanek z Beato, le da mu sedaj ta misel ni več bila tako mučna, kakor še pred kratkim časom. Glavobol, ki ga je čutil med razpravo in po njej, mu je popolnoma ponehal in obenem se mu je zdelo, da se je poprej preveč in brez pravega razloga razburjal. »Saj nič ni, saj res nič ni!« si je govoril skoro veselo. Pomiril se je tako zelo, da je začutil lakoto in se spomnil, da je zamudil kosilo.

Hitro se je umil, preoblekel in odšel proti Rožniku. Ko je stopil na ulico in ga je obsijalo solnce, ko je videl ljudi, ki so hodili tako mirno po svojih opravkih, vsak zamišljen v mali krog svojega življenja in dela, je vzradoščen pospešil korak. »Brest ni ravno najpametnejši mojih prijateljev, pa ima vendar zelo zdrave nazore! Pravzaprav bi se kljub vsemu dalo živeti na svetu, če bi človek skušal poizvedeti, kaj hoče!« si je mislil, oziraje se z nasmehom v sivomodro nebo, ki se je bočilo visoko nad mestom v svojem nežnem sijaju.

V drevoredu je zavil na levo in navzgor. Gozd je že bil močno jesenski, na nekaterih zgodaj cvečočih drevesih so se prvi listi krčili in rumeneli. »Jesenska bolezen!« je dejal Meliva in je z zanimanjem, skoro ljubeznijo gledal tiho usihajoče veje. Vse, kar je bilo bolno, ga je zadnji čas nenavadno mikalo. Ljubil je take živali, ki jih je narava že pohabljen ustvarila, in rastline čudnih, neprikupnih oblik in opojnega vonja. O knjigah in slikah ni nikdar govoril, ker je bil, kakor večina njegovih znancev, vzgojen v misli, da je treba o teh stvareh nekaj posebnega »znati« in jih na poseben način

»razumeti«, toda imel je svoj okus in sodbo, kateri ni pripisoval zanesljive veljave, katera mu je pa vendar osebno bila tako jasna, da si jo je brez vseh dvomov jemal za merilo. In tudi v knjigah in slikah je ljubil tiste čudne prikazni, ki si jih je izmislila novejša doba, tako netelesne, živčno pokvarjene, ljudi majhnih dejanj, pogreznjene v notranjo temo, brezbožno verne, ljudi velikega spoznanja in hudih strasti. »Jesenska bolezen!« si je ponavljal, opazovaje rjavo in žolto pegaste liste, obsvetljene z milim sojem popoldanskega solnca, in naenkrat mu je bilo lahko pri srcu, kakor že dolgo časa ne.

»Odkod pride deklica preljuba?« si je mislil in se oziral po drevoredu. Tudi Beata se mu je zdela v tem trenutku in v vzradošeni domišljiji vsa drugačna nego prejšnje čase. Ni si predstavljal njene cele prikazni, temuč samo nekatere posameznosti, ki so mu bile posebno ljube; odlično bledost njenih lic, tako nežnih in krhkih, kakor prvi sneg, njen izraziti, vedno se izpreminjajoči pogled, v katerem se je utapljal ves pojav njene osebe, in zlasti drobne, večno nemirne prste, ki so z urnimi kretnjami spremljali njene izgovorjene in neizgovorjene misli. »Ljubim jo, kako jo ljubim!« si je govoril. »Saj je edina vsebina mojega življenja; ali mi preostaja še kaj razen nje?« Šel je dalje, in ko je padel uvel list trepetaje ravno predenj na tla, je rekel: »Kako tiho, skrivnostno tiho smrt umira svet! Kaj je za to smrtjo?« Čudno, da se je tudi pri tej misli nasmehnil; vse, kar je videl, se mu je zdelo veselo.

V tem je prišla Beata po drevoredu, počasi in energično se zibaje na levo in desno; dobro je poznal njen korak in ga je ljubil. Smehljala se je s svojim odkritosrčnim nasmehom, povešajoč oči,

kakor je bila njena navada; tudi ta nasmeh je ljubil.

»Ali si prišel?« mu je rekla, ko mu je stisnila roko.

»Sem,« je odgovoril Meliva; ona ga je naglo pogledala, povsila oči in se nasmehnila. »Čakal sem te nekaj časa.«

»Da, zamudili smo se malo pri kosilu; papa je bil dobre volje.«

Kakor že mnogokrat prej, tako se je Melivu zgodilo tudi sedaj, da je bil ves razočaran, ko sta izpregovorila teh par besed. V njegovem srcu je živela drugačna slika o njej, če je ni videl, in preden se je sešel z njo, je pričakoval nenavadnih sladkosti; potem se je vse to razgubilo, ostala je čudna praznota, ki si je ni znal razložiti. Le redko, prav redko se je zgodilo, da je šel od nje zadovoljen in miren, navadno je čutil, kakor bi si nečesa ne bila povedala.

»Zakaj si me klicala?« je vprašal Meliva.

»Ali si nerad prišel, ali nisi imel časa?«

»O pač! Časa imam dovolj. Pri sodni razpravi sem bil danes; pričati sem moral.« Meliva je hotel povedati še več, o tem, kako je moral priseči in kako ga je to vznemirilo, govoriti je hotel z njo, kakor je govoril z Brestom, pa je spoznal, da je to nemogoče. Ni se mu dalo govoriti popolnoma odkrito in neprisiljeno. »Kaj me zadržuje?« se je izpraševal med pogovorom, »saj je dobra in me resnično ljubi. Kaj zahtevam od nje?«

»Ali danes nismo dobro razpoloženi?« ga je vprašala Beata. Poznala ga je zelo dobro, iz neznatnih kretenj njegovih je sklepala na njegove misli. Rekla mu je nekoč, da nihče ne nosi tako jasno na obrazu svoje duše kot on; vedela je, kdaj veliko dela, kdaj je len, kdaj strogo živi in kdaj ima nemirno vest. Spomnil se je sedaj tega in mu ni bilo ljubo.

»Zakaj govoriš v množini? S svojimi otroki boš nekoč tako govorila in bo v redu; če govoriš tako z menoj, je slabo.«

Beata je v hipu globoko zardela. Čutila se je krivo in vendar je obenem dobro vedela, da jo hoté žali. Mnogokrat se je dogodilo, zaradi najmanjšega razloga, kakor sedaj, ali popolnoma brez razloga, da je vzkipe in le iskal besede, ki ni sirova, pa vendar dovolj ostra, da zabode in zaboli. Tedaj je bila prepričana, da ni z njim vse v redu. O sebi je dobro vedela, da ga ljubi globoko in nesebično, in je sklepala s svojo zdravo, preprosto pametjo, da mora biti krivda pri njem, če kaj moti njuno ljubezen. Pogledala ga je z vlažnimi očmi in tiho vprašala:

»Zakaj govoriš tako?«

Toda on je bil že razdražen in je tudi ta lahni očitek smatral za krivico. On ni videl krivde v sebi, dasi tudi nje ni mogel dolžiti česa izrečnega.

»No glej — vedel sem, da se bo ponovila stara« — hotel je reči 'komedija', pa ker je ta beseda zvenela nekoliko preveč častnikarsko, se je premislil — »stara reč. Vedno grem k tebi, kakor bi me v tvoji družbi čakala velika sreča, in ko pridem, si pripovedujeva neprijetne stvari, kakor bi se sovražila. Odkod to? Čemu to?«

»Čemu to?« je ponovila Beata.

»Jaz ne vem. Jaz si o vsem tem nisem na jasnem. Tebe ne razumem, sebe ne razumem, tudi najinega razmerja ne morem razumeti — moj Bog! saj se vse zmede, kar mi pride pred oči. Kaj je to, Beata?«

Beata ga je pogledala in se nasmehnila.

»Zakaj se smeješ? Ali ti je to smešno?«

»Ni; žal mi te je.«

»In jutri naj bi se zaročila!«

»Kajne, kako je to čudno? Prišla sem danes, da te vidim, samo zato — verjemi, samo zato, čeprav si imava veliko povedati. Pravzaprav mi imaš ti veliko povedati, ali ne?«

Meliva se je vznemiril. »Ali ve za to bedarijo z Marto?« je pomislil, toda odgovoril je samo:

»Jaz?« Vedel je, da se s tem vprašanjem lažnivcev že izdaja.

Beata se je nasmehnila.

»Hotela sem te samo videti na tem kraju, kjer sva bila tolikokrat skupaj — nič drugega nisem namerjala, saj mi je vseeno.« Zopet so ji stopile solze v oči.

»Kaj ti je vseeno?« je vprašal Meliva še bolj nemiren.

»Ah pusti, ne izprašuj! Midva sva vendar preživela toliko lepega, kakor morda nihče drugi. Če mislim na prve čase najine ljubezni, se mi zdi, da sem doživela s teboj celo večnost lepote — in sedaj se je vse to čudno zameglilo. Saj nič ne vem, kako naj ti ustrežem. Ali nisem odkritosrčna, ali skrijem eno samo misel pred teboj? Ali sem jaz kriva, da je tako?«

Meliva ni teh njenih besed nič več razumel. Kakor skoro vedno, če sta se pregovarjala, tako tudi sedaj ni znal slediti njenim stavkom in nikakor ni mogel razbrati enotnega zmisla. Večkrat ji je to očital kot umsko slabost. Toda razumel je ni zato, ker je pograbil takoj prvi stavek, začel razmišljati o njem in je naslednje slišal samo po zunanje. »Kaj hoče reči s tem: midva sva doživela toliko lepega?« si je mislil, ko jo je poslušal. »Zakaj rabi ta izraz 'lep' s takim poudarkom, tako

nasladno in v zmislu idealističnih romanov, s tako plemenito srčno zamaknjenostjo — sicer pa tudi 'plemenita srčna zamaknjenost' nič ne pomeni! Meni je itak vseeno! Zakaj ne govori naravno, naravnost, brez vsega olepšavanja? In kaj sva doživela tako lepega?« Prav tako, kakor so ga nekdanj sestanke z njo opajali, jih je sedaj pozabljal. Niti enega važnega, resnično občutenega pogovora z njo se ni več mogel domisliti; tačas, dokler je ona živela v spominih in samo od njih, je šlo preko njegovega srca tisoč misli, povečini nepotrebnih in zopet pozabljenih, toda srce so mu vendarle razirile in mnogo, mnogo zabrisale v njem.

»Kdo je kriv, da je tako?« je Beata ponovila svoje vprašanje.

»To se pač pravi: jaz?«

»Ali sem se jaz količkaj izpremenila v tem letu, kar se ljubiva? Ali veš za en sam trenutek, da bi bila drugačna nego prvi večer, ko sva si postala dobra?«

»Zakaj pravi: ko sva si postala dobra? Zakaj se ne izraža naravnost?« si je mislil Meliva.

»In ti, ti si postal tačas ves drug človek. Vem, ti pač misliš, da si se razvijal, toda človek se razvija samo v dobro ali slabo, drugače se ne razvija.«

Meliva se je zopet vznemiril. Pomislil je, da morda res vé za njegovo čudno razmerje do Marte. Ta čas se mu je že vse bledlo po glavi. Hipno zadovoljstvo, ki ga je občutil, ko je šel na sestanek, je bilo popolnoma izginilo; niti ene jasne misli ni imel, vse se je nenaravno mešalo in gnetlo v njem. Nobene neresnice ni bil še izgovoril in vendar je jasno čutil, da ves čas laže ali da vsaj nekaj ni prav. Resnicoljuben je bil — naravnost zlagati se ni znal, da ne bi zardel kakor otrok — in prav zato ga je ta tiha, molčeča lažnivost trla kot zločin. »In vendar, kaj je vse to?« se je upiralo v njem. »Kako sme govoriti s tako gotovostjo? Ali je vsevedna? Ali je brez napake? Ali je moj sodnik? Zakaj me muči? Saj je človek kakor jaz in si ne more prisvajati oblasti nad menoj!« V tem trenutku je pa tudi pomislil, da je ona dobra in da je sam pokvarjen. »Torej ima že zato prav! In vse, kar se v meni upira, je krivičnost, nasilje domišljivega človeka!«

Zakril je obraz z dlanmi in rekel:

»To je grozno, Beata! Ali vidiš, kako je to grozno?« Ko je obraz zopet razkril, so se mu oči vlažno lesketale.

Beati se je zasmilil. V njenem preprostem, tako nepokvarjenem srcu ni bilo nikdar boja med čuvstvi ali med strastmi. Imela je to veliko moč, da je ravnala vedno neposredno, po vtisu, ki je bil najbližji in najkrepkejši, in je skoro vedno zadela

pravo. In še eno veliko moč je imela, da je največkrat mislila pri svojih dejanjih na druge, ne nase. Ni se vprašala: Kak vtis bodo dobili od mene? — temuč: Ali jim bo tako dobro?

»Ivan, to se mora končati!« je rekla, ko je videla njegov obup. »Govoriva naravnost: Kaj je z Marto?«

Meliva je prebledel.

»Kaj je z njo?« je vprašal, nevedé, kaj govori.

»Saj je bila danes pri tebi!« je rekla Beata in obraz se ji je čudno razbrazdal. Njena nežna, ohlapna lica so dobila naenkrat globoke zareze.

»Deset let je starejša táka!« je mislil Meliva. Sedaj, ko je gotovo vedel, da ji je znano, se ni vprašal, kaj bo iz tega, temuč, odkod je to mogla zvedeti in koliko vé. Toda bil je ponosen in je ni vprašal.

»Bila je pri meni in —?«

»Sedaj bi te še enkrat morala vprašati: Kdo je kriv, da je tako? Tudi tedaj, ko vse vem, nečeš govoriti z menoj odkrito!«

To ni bilo popolnoma res. Meliva se ni bal govoriti resnice, temuč le tega, da bi stal pred njo kot obtoženec, da bi se moral zagovarjati ali ji vsaj razlagati. »Kako oblast ima nad menoj? Če hočem, ji porečem danes z Bogom in se ne bova nikdar več videla!«

»Torej kaj je z Marto? Danes je bila pri meni in sva govorila. Enkrat sem jo poljubil in ne lažem, če pravim, da ne vem, kako se je to zgodilo.«

»Ali se norčuješ iz nje? Sirota je,« je dejala Beata in trpke zareze na obrazu so se ji poglobile.

»Ona nič ne dvomi o moji ljubezni!« se je posvetilo Melivu in vse misli so mu naenkrat obstale pred tem dejstvom. Prvič v vsem tem pogovoru se mu je zjasnilo popolnoma. Videl je naenkrat njeno veličino, neizmernost njene vere in zvestobe in svojo zavrženost. Toda preden je izpregovoril, so se mu misli takoj zopet zameglile in vrnil se je k prejšnjemu kljubujočemu vprašanju: »Kaj mi hoče? Kaj sem storil? Zakaj me sodi?«

»Mislim, da to ni tako važno, pač pa se mi važno zdi, da ne moreva nič več mirno govoriti, naj govoriva o čemerkoli. Takoj je med nama tiha tekma in vprašanje, kdo bo zmagal. Ali ne vidiš tega?«

»Kdo bo zmagal? Ali mislim jaz na to?«

»Ne misliš morda, pa ravnaš tako. Ali si se že kdaj vprašala o nagibih, ki te vodijo pri dejanjih?«

Beata se je nekoliko zmedla. Ona se ni mnogo izpraševala, preden je kaj storila, temuč je ravnala enostavno tako, kakor ji je velevalo v srcu. Zdaj, ko jo je vprašal o tem, se je čutila skoro krivo.

»Glej, jaz sem vedno kot sodnik nad seboj,« je nadaljeval Meliva, ko je videl njeno zadrego, in se je čutil naenkrat močnejšega, »stokrat obrnem svoj sklep in si ga ogledam od vseh strani. Nič si ne prizanašam in ničvreden človek, ki sem, sem vendar poštenjak ter si ne odpušчам...«

»Zakaj pripoveduješ vse to? Tega ne razumem,« je rekla Beata tiho. »Kaj hočeš s tem?«

Meliva je utihnil. Zavedel se je, da govori nepotrebne stvari, morda le zato, da pozabi glavno, toda tačas ga je popolnoma obvladalo »vprašanje, kdo bo zmagal,« in ni hotel preklicati.

»V tem je vsa razlika med nama. Kar govorim, spada k najinemu pogovoru. Jaz mislim o stvareh in sebi drugače nego ti, na drug način, hočem reči — in se ne moreva približati. Niti besede ne pomenijo nama isto.« Sedaj je Meliva že popolnoma dobro čutil, da ne govori čiste resnice.

»Ne vem, kako bi to bilo mogoče,« je odgovorila Beata boječe. »Kako bi tebi nekaj drugega pomenilo, če rečeš: Ljubim te — kakor meni, če ti pravim: Zvesta sem ti? Toda vsaj to je gotovo, kajne, da ni bilo vedno tako; da je bil čas, ko sva enako mislila in enako čutila.«

»Ali je bil res tak čas?« je rekel Meliva pikro. Beata se je zdrznila.

»Ali se ti tudi to ne zdi gotovo? In jutri se bova zaročila!«

»Jutri se bova zaročila!« je odgovoril Meliva trmasto. Vse njegovo čuvstvovanje je bilo tako razburkano, da si ni bil več v svesti, ali je dobro, kar dela, ali slabo.

»Bolje je, da se ločiva za danes,« je rekla Beata. Vsa njena postava se je kakor sesula, in ko sta stopala tiho proti tivolskemu drevoredu, se je Melivu naenkrat zazdela tako drobna in uboga, da se mu je zasmilila. »Kaj mi je storila?« se je vprašal.

»Ne zameri, Beata,« je rekel, pa prav tako lahko in brez zadrege, kakor jo je lahko in brez očitkov žalil; »kaj je med nama? Jaz sem tako nemiren zadnje čase in se mi ne sme vsaka beseda prestrogo zaračuniti.«

»Nemiren si? Zakaj si nemiren?« Njen obraz je takoj zopet oživel.

»Ne vem,« je odgovoril Meliva samoljubno.

»Videla sem, da si nemiren, že dalj časa. Jaz mislim... Ali ne boš zameril? Kar poznam sebe in ljudi, sem videla, da prihaja ves srčni nemir iz neizpolnjenih želja, če hoče človek več, nego more, nego sme. Če postavi sebe v središče življenja in vse presoja v premeri s seboj.«

»Samoljubje tedaj?« je vprašal Meliva zamišljeno.

»Mislim, da samoljubje,« je dejala Beata z nasmehom, oči pa so ji bile še vedno vlažne. »Ali se tukaj ločiva?«

Podala mu je roko in odšla, gugaje se na levo in desno, toda bolj počasi in trudno, nego je prišla.

Meliva je ostal skoro zavzet. Z njeno zadnjo besedo je posvetila tako jasna luč v vso njegovo notranjost, da se je začudil, kako da ni sam že prej tega spoznal. Prav to je bilo, kar ga je ves čas vznemirjalo. Videl je sebe in toliko drugih mladih ljudi zadnjega naraščaja, tako nezadovoljnih in notranje razklanih, duhovitih zabavljačev, in vsi so bili zastrupljeni z istim strupom našega časa. Malo jih je bilo med njimi, ki niso mislili, da so izrazite osebnosti, avtonomni ljudje, poklicani, da drugim kažejo pot. Skoro vsi so mislili, da je le v pokvarjenih javnih razmerah vzrok, da se njih osebnost ne more razviti in razžareti. Nekateri so izprevideli, da jim čas ni ugoden, in so se zadovoljili s cinizmom; drugi so spoznali, da k osebnosti nujno spada neupogljiva odporna sila in so se v mislih pripravljali na upor, ki ni imel nikoli nastopiti. Nesrečni pa so bili vsi enako.

»Kaj je vse to?« se je Meliva zopet vprašal, kakor že tolikokrat ta dan. »Vse stvari bo treba od konca premisliti.«

Bil je popolnoma zbežan in v nejasnosti, in ko je šel v mesto, je skoro sovražno opazoval ljudi. »Kako morejo tako vegetirati? Pa ali niso bolj srečni?«

Pogledal je na uro, in ker je bilo šele tri, je zavil v kavarno. Tam je izpregovoril par besed z znancem o javni zadevi, ki je bila ravno tedaj zanimiva, sedel v svoj kot, vzel časopis in se zamislil v lastne misli.

»Zvečer moram h Klunovim. Pričakovali me bodo in z Beato se morava vendar pogovoriti,« je sklenil.

V.

Malo pred četrto je šel Meliva domov. To uro, ki jo je preživel sam, mu njegove razmere niso postale jasnejše, marveč zagonetnejše. Dasi sta se razšla z Beato skoro spravljenata, si ni mogel utajiti, da je med njima še vedno velik razdor. Tisto spoznanje lastne krivde, ki je bilo prvi hip po njenih zadnjih besedah tako pretresljivo, se je počasi razgubilo v mnogih drugih postranskih vprašanjih, ki so se mu vsiljevala, in slednjič ni prav nič več vedel, pri čem da je. Ni zdržal, da bi mislil pet minut na isto reč, marveč mu je krožilo po glavi mnogo nepotrebnih malenkosti. To, kar ga je vznemirjalo, se ni dalo nikjer trdno prijeti in se mu je

neprestano izvijalo iz rok, se izpreminjalo, bilo skoro vsak hip drugačno.

»Bo že kako! Kar je, je!« je slednjič rekel z žalostnim nasmehom in se odpravil domov.

Komaj je bil nekaj trenutkov na svojem stanovanju, je vstopila Marta. V svoji črni obleki, ki jo je navadno nosila in ki jo je delala še bolj vitko in blede, nego je bila v resnici, je bila zelo mikavna. Po načinu, kako je vstopila in mu dala roko, je spoznal, da se bosta sedaj morala razgovoriti »do konca«. Prve hipe ga je neprijetno dirnilo, da ga dosledno tika; čutil je v tem nasilje in pritisk na svojo samostojnost, na katero je bil tako ljubosumen. »Ali sem ji res dal pravico, da me tika? Kako sklepajo ženske?«

»Tvoja gospodinja me je pogledala postrani, ker sem danes že drugič pri tebi. Meni je to pravzaprav vseeno, ker me gledajo postrani, kamor pridem, toda ti ji lahko poveš, naj se dostojno obnaša,« je rekla Marta in sedla mirno, brez naglice v kot zofe, kjer je že zjutraj sedela.

»Res? Povsod gledajo postrani, Marta?« Meliva ni bil vesel pogovora, ki je imel priti, in ga je s šaljivostjo skušal zadržati za nekaj časa. Izrazil se je nekoliko nenaravno, da mu je ni bilo treba vikati.

»Povsod. Pa tudi to je vseeno. Nisem zato prišla. O drugem se morava pomeniti.« Marta je govorila za čudo mirno, otroška plašnost in negotovost, ki jo je Meliva zjutraj opazal na njej, je izginila.

»Kaj je vse mislila ta čas?« si je rekel Meliva.

»Torej o drugem!« je rekel glasno.

»Pusti to! Ne smej se — kako se moreš smejati? Ali ti je vse to smešno?«

»Nisem se smejal,« je odgovoril Meliva bolj resno nego je hotel.

»Ne z ustmi, z očmi se smeješ vedno in z besedami, tudi takrat, kadar hočeš govoriti resno. To bolj boli, nego bi se smejal naravnost v obraz. Vse ti je šala, in kadar govorim s teboj, ne vem, kaj misliš in česa ne misliš.«

Meliva je postal pozoren, kakor vedno, če je kdo govoril o njem. Na tujo sodbo je v tem — morda samo v tem oziru mnogo dal. »Drugi morajo vedeti bolje od mene. Jaz ne vem nič,« si je mislil ob takih prilikah. Martine besede so ga zanimale tembolj, ker mu je prav to rekla nekoč tudi Beata. »Odkod izvira moj smeh?« se je vprašal in se je spomnil, da se mnogo njegovih znancev tako smeje.

»Ne, popolnoma sem resen,« je odgovoril in se je zagledal v njeno tenko, nervozno roko. Sedaj mu ni bilo več neprijetno.

»Ali se boš jutri zaročil?« je vprašala Marta in mu gledala naravnost v oči, brez izzivanja, čisto mirno.

»Seveda se bom!«

»Vidiš, zopet se smeješ! Komu se smeješ? Ali sebi, ali meni in Beati?«

»Ne smajem se. — Marta, povej mi po pravici, ali Beata vé, da si tukaj?«

»Zakaj praviš: po pravici? Jaz ne lažem. Vé.«

»Odkod?«

»Sama sem ji povedala, da sem bila zjutraj in da pojdem popoldne zopet.«

»In zakaj to?« Melivu je planila v obraz kri, ne osramočenosti, temuč jeze.

»Ker nečem več tega, kakor je bilo doslej. Naj se vse pokaže! Naj bo vse jasno! Ti sam bi ji moral povedati in bi se ne smel zaročiti, če veš, da je ne ljubiš.«

Meliva je zopet pozabil na vse in se mu njegov položaj ni nič več zdel mučen, temuč celo malce prijeten. Če je pogledal Marto, je videl, da je lepa in da ga ljubi. Naenkrat ga je objela sladka, patetična žalost — skomizgnil je trudno z ramami in je vzdihnil:

»Kaj morem jaz za vse to? Ali sem jaz svet ustvaril, kakršen je? Vse mora tako biti, kakor je.« Mislil je pri tem: Jaz nisem kriv, naj se zgodi karkoli — in je že vedel in želel, naj se zgodi slabo.

»Kaj hočeš s tem?« ga je vprašala Marta.

»Ah, nič!« je dejal Meliva v isti sladki žalosti. »Sedaj bom jaz govoril naravnost. Ti me ljubiš, Marta? Beata mi je že zdavnaj rekla.«

Marta je zakrila obraz z robcem in zaihtela. Tudi ta jok je Meliva prijetno dražil.

»Govoriti ti hočem prav od srca, kakor menim, da res mislim. Rekel sem ti nekoč, da ne vem, ali Beata ljubim, ali ne. In tudi tebi ne morem tega reči. Pusti me, pozabi! Ne navezuj se na človeka, ki sam ne vé ne kod, ne kam, ki ne pozna zvestobe, ki laže, kadar govori resnico, ki je v prijateljstvu zahrbtn in v ljubezni sovražen. Nič dobrega ne boš imela od mene.«

Sladkost samoponižanja, da se razodene tembolj resnična notranja krepost, bahanje s slabostjo, ki naj bi dokazalo pravo vrlino, ponos na odkritosrčno priznanje svoje propalosti — najnevarnejši greh našega časa, kakor pravi Dickens — je napolnil tudi Meliva s čudnim zadovoljstvom. Ni si popolnoma verjel, toda čutil je, kako je vse to prijetno, ter se ni znal odreči užitku. Ves čas se je tudi bal, da bi Marte morda res ne ostrašil s svojimi besedami, in se je skušal izražati čuvstveno, mehko in prilizljivo.

»Tak sem. Ali moreva kaj za to?« je končal. Tedaj je Marta planila k njemu, mu ovila roke krog vratu in ga stisnila k sebi.

»Takega te hočem! Ti vse veš, vse razumeš in si modrejši in boljši od vseh! Drugi ne govore tako o sebi! In lažejo, vsi lažejo!«

Melivu se je zavrtelo v glavi, ko je čutil njen nepričakovani objem. Samo prvi hip je pomislil: »Kaj sem storil?« — toda ko je videl, kako vsa srečna jeca na njegovih prsih, je zopet na vse, vse pozabil in se nežno sklonil k njej, ji rahlo dvignil obraz in približujoč svoje ustnice njenemu obrazu zašepetal:

»Marta, kaj bo iz tega? Marta!«

»Meni je vseeno!« je rekla čisto tiho in naenkrat je jok potihnil. Kakor bi bila okamenela.

»Kaj ti je?« jo je vprašal Meliva.

»Nič. Domov pojdem,« je odgovorila, si obri-sala solze, mu podala roko in odšla. Ni ga več pogledala.

Ko je Meliva ostal sam, je stopil nekolikokrat po sobi, rahlo se smehljaje. Toda prijetni občutek

se je počasi izgubljal; slednjič je sedel na stol, si zakril obraz z rokami in se zamislil.

»Kaj je to? Kaj je z menoj? Ali ne bo nobe-nega konca?« je govoril skoro glasno in lastne besede so se mu zdele tuje in nezmislne. Pogled mu je padel na novi frak, pripravljen za jutrišnjo zaroko, ki je še vedno visel na stolu, in se je ner-vozno zasmel:

»Živi se pa le! Vse je, kakor mora biti!«

Ko se je stemnilo, je prižgal luč in sedel k pisalniku. Tam ga je čakala popoldanska pošta. Med drugimi pismi je našel tudi vabilo k preda-vanju, ki se je imelo vršiti isti dan ob sedmih zve-čer; predava, je reklo vabilo, dr. Ivan Meliva »o problemu malega naroda«.

Meliva se je topo, s fatalističnim mirom zazrl v litografirani listek.

»Seveda, tudi predavati moram,« je rekel. »Toda kaj vem jaz o problemu slovenskega na-roda?«

Nato je začel po predalu brskati med svojimi papirji.

(Konec.)

LEGENDA.

Kakor solze iz oči
zapuščeni ljubici
tekó,
tako
rosi
na zemljo dež.

Sivi pajčolani so nebo prepregli.
Po meglah, zavesah nežnih,
so lahno
angelci se k nam spustili
lahkokrili
na zemljo.

V biserne skodelice
so od križev na razpotju
hladnih kapljic si nastregli,
dušam v vicah jih nosili
in goreče rane jim hladili.

Franc Kogoj.

DEKLETOVA PESEM.

Prišel si in zabila sem, da je Bog,
in zabila, kaj je greh,
ko v tvojih očeh
je ljubezen vžžarela
in me je objela
pesem tvojih moških rok.

Pa šel si, ah!
in mene je strah:
dan za dnevom te čakam
v prazni samoti in plakam
svoje gorjé
v grenke solzé.

Misli te spremljajo — ali jih čutiš?
Sanje so s tabo — ali jih slutiš?
Vsliši njih tihe
žalostne vzdihé,
vrni se, vrni po beli cesti
k ljubici žalostni, k ljubici zvesti!

Joža Lovrenčič.

TOŽBE.

MATERINA.

»Mati! Mati!«
Vzdih iz boja. Sin me kliče.
Dvignila se bom čez griče,
čez rumene.
Pred menoj so mu v zibeli
prvi žarki zablesteli —
In brez mene
zadnji dan mu ne zatone,
dokler se nad njim ne sklone
moja roka.
Če ne najdem
v hrepenenju ga iskrenem,
mrtva sem, še predno sklenem
dneve v tugi.
Kakor v ledu tok utihne,

OČETOVA.

Dete, beri! Kaj je pisal:
Ali raven gorski bor?
Ali nagnjen žitni zor?
— Mož je solzo z lic obrisal. —

Hči mu bojno pismo bere:
»Ljubi oče! Zadnji boj.
Kmalu zmagam. Smrtni znoj
moje trudno čelo pere . . .«

Nehaj, dekle! Tuge dosti!
Trden bor podrt leži,
pa naj trhel bor stoji?
Dete, moja bol oprosti!

Nimaš brata. Grenka kupa.
Upaj! Ti si mlada še.
Kadar zadnji up umre,
kaj srce naj staro upa?

Blizu starca temna jama.
Sredi jasnih visočin
snideva se: jaz in sin.
Tiho, hči! Saj greš za nama.

preden zadnji vir usihne
v zimski strugi.
Če ga najdem. Kakor včasih:
Križ na čelo. V tihih glasih
mu zapojem:

Spavaj, sinko!
Angel tvoj nad tabo diše.
Zunaj divja vihra piše
črke grozne,
črke črne — zvite veje:
da bo vila še groznejše
ure pozne.
O, naj vije! O, naj brije!
Sinko, spavaj! K tebi ni je —
več ne bo je — — —

BEGUNČEVA.

Kam? Veliko dolgih potov,
a nikjer ni pota.
Sreče ni na pot nobeno,
a na vseh — sirota.

Dom? Imeli smo ga, bratje,
v lepi trtni mreži.
Vanj krvavo solnce zrlo
in dejalo: Beži!

Žena. Moja zlata Vanda!
Sedmi dan je tiste,
ki ji dete Bog obeta . . .
Ali čuli niste?

Z glasom je vnebovpijočim
klicala za mano:
Jaz sem mati. Ti si oče.
Pridi, pridi, Jano!

Beži, beži! Drug je klical.
Ne beži zvestoba.
V grob bi rajši svoj pobegnil,
pa bežim od groba.

Silvin Sardenko.

ZEMLJA.

Tujec med tujci - svojci sem k tebi pribežal —
bilá si družica;
siroten brez duše dobrotne na prsi ti padel —
bilá si mi mati;
iz tvojega srca je v dušo razboljeno dihalo zdravje —
resnica;
iz Tvoje globine napil sem se sreče besed:
iskati, ljubiti, verovati.

ŽIVE BARVE.

Na jugu povsodi: cvetje, cvetje, cvetje —
na brdu, v dolini: cvetje, cvetje, cvetje —
na obronku njiv,
ob lehah vinogradov: cvetje, cvetje, cvetje —
in belo cvetje in rdeče cvetje
češenj in breskev in pisano jabolčno cvetje;
kot pisana krila prirode ves svet je,
kot oblaki obžarjeni — — —

In izza oblakov obžarjenih kukajo žarki:
triliranje ptičic: trli, trli, trli se v plan gubi;
visoko, visoko v višini jarki
klic orla kroži; iz zemlje pesem in cvet kipí.

Dvoje se rož je druga k drugi nagnilo . . .
dvoje src razodelo . . . In v prsih trpina veselje je vzknilo,
ko je širil v pesem in cvetje roké,
v padajoče cvetje koprneče roké — — —

JESEN.

Jesen,
ko rože izgorijo
in zadnje zelenje v dolini skopni . . .
Skoz križevje vej tri dekleta strmijo,
ledenih in ostrih oči
me režejo v gorko meso:
»Tudi ti!« — — —

Moja žena plane do mene: »Ječiš!« — »Ječim!
Sanjam, da list sem bled in vel
se osul
in na tla letim . . .«

France Bevk.

Constantin Meunier: Na vasi.

ALOJZIJ RES: CONSTANTIN MEUNIER.

Po Napoleonovem padcu je gibal vse kulturno življenje v prvi polovici 19. stoletja boj narodov za osamosvojitve, za individualnost, ki je ležala zlomljena na tleh. Po različnih poteh in z raznimi sredstvi so hoteli uveljaviti narodne želje, ki so bile produkt vzbujene narodne samozvesti. V tej zmedi je bil uprt pogled vseh v zgodovino in tam je iskal v velikih dejstvih in idealih moči in zaupanja. Tej notranji evoluciji se je v drugi polovici stoletja pridružil še silnejši zunanji preobrat: razvoj tehnike, industrije, gospodarstva in trgovine, ki je ustvaril nova družabna stališča in nove stanove: kapitalizem in delavstvo. S tem je bil duh priklenjen na materijo, zgodovinski idealizem je izginjal in nastopil je nov tok impulzivnega, realnega življenja.

Vse to je dalo tudi duševnemu življenju nove smeri. V literaturi je zavladala romantika. Znanstveni študij je razširila socialna ideja, ki je zaživela iz mas delavstva in razkrivala rane tehnične, stvarne kulture, pokazala posledice naslad in razkošja kapitalistov in bede ter trpljenja delavstva. Materializem je zagospodaril v vsem kulturnem življenju.

V umetnosti sta zavladali dve struji kot posledica časovnega duha in življenja: zgodovinska, ki je v posnemanju ponavljala umetniški razvoj zadnjih dvatisočletij, in pa »moderna« struja, ki je hotela zadostiti umetniškim zahtevam sedanjosti, ki je gledala naravo le z očmi svojega časa. Da je prva, zgodovinska smer negovala literarno snov v najširjem pomenu besede in da je druga, »moderna« smer zavrгла kolikor mogoče vse, kar je literarnega, sledi nujno iz stvari same.

Zgodovinska struja se je razvijala dosledno preko klasicizma, ki je hotel oživiti grško in rimsko antiko, do romantike, ki je iskala stika s krščanskim srednjim vekom in z zgodnjo renesanso. Končno ni novo življenje potrebovalo nobenih idealov več v preteklosti in romantično sanjarstvo je izgubljalo plodna tla. Prehod romantike v realizem se je opazal najbolj jasno v francoskem pokrajinskem slikarstvu (Corot, barbizonska šola, J. F. Millet) in že leta 1833. je Laviron zapisal zna-

čilne besede: »L'art actuel, l'art de l'avenir c'est le naturalisme.« Če je bila narava romantikom sredstvo, je postalo sedaj njeno predstavljanje samo sebi namen. Upodabljaljoča umetnost ne sme pripovedovati več povestic, ne podajati misli, kvečemu sme izvabiti iz nas občutja, pravzaprav le ona občutja, ki se porajajo neglede na vsebino, iz oblik in barv.

Vzporedno z realizmom v francoski upodabljaljoči umetnosti je šel realizem v lepem slovstvu (Balzac), ki je dosegel vrhunec v Zolovem naturalizmu. Tudi filozofija je šla nova pota (H. Taine, E. Renan, Fr. Nietzsche) in se pogrezala vedno bolj v materializem. Poleg tega je socialna ideja zavzemala vedno večje dimenzije in zahtevala vedno nujnejše rešitve, ki je pa socialna veda ni mogla dati (A. Comte, Marx, Engels, Lassalle). Socialni boji so vtisnili kulturnemu življenju druge polovice 19. stoletja glavni pečat.

Ta kulturni razvoj odseva iz vsega evropskega življenja v skoroda enakih fazah. V Belgiji kot eminentno industrijski državi so se socialne razlike razvijale v ostrejših oblikah in nasprotjih nego drugod. Velikanske tvornice, plavži in premočniki z masami ljudstva: vse to je bilo tudi predpogoj, da nam je ravno Belgija dala največjega kiparja delavcev, Constantina Meunierja.

I.

Constantin Meunier se je rodil 12. aprila leta 1831. v Etterbecku, ki je bil tedaj še predmestje Bruslja. Oče mu je umrl rano in je zapustil družino v bedi. Mati in sestre so si služile kruha kot modistinje, brat Jean Baptiste pa je bil izboren bakrorezec. Ta je vzel mladega Constantina s seboj v akademijo. Tu je zrl Constantin antiki v srce. V mladostnem navdušenju, ki ne pozna ne mejâ, ne zakona, se je oklenil z vsem žarom mlade duše. Stopil je v ateljé Fraikina, ki je bil tedaj glavni predstavitelj klasicistične umetnosti; suženjsko je posnemal antiko, brez življenja. Šestnajstletni deček je bil zadovoljen, da je pripravljaj ilovico, les za modeliranje, da je hodil na trg. Toda počasi je v njem dozorevalo spoznanje. Doumel je, da je brezplodno vse posnemanje antike. Vse kaj drugega je vrelo v njem; iskal je oblike, ki bi bila enako vredna antični. A vsak poizkus je bil zaman; pristudila se mu je šablona in nje

Viri: Woermann: Geschichte der Kunst III. — Leipzig & Wien 1911; E. Schur: Meunier — Berlin 1912; Knackfuß, Künstlermonographien: Constantin Meunier², Bielefeld-Leipzig 1907; J. Strzygowski: Die bildende Kunst der Gegenwart — Leipzig 1907; Meunier-Mappe — Kunstverlag, München.

laž, pristudila pseudo-antika, zdela se mu je sladkobna kramarija za mob. Razumel je, da ni kriv tega spoznanja Fraikin sam. Hotel je črpati ideje iz lastne duše, njegova dela naj bi pričala o njegovih čuvstvih, o lastnem notranjem življenju. Onemogel je zapustil Fraikinov ateljé, odložil dleto in se oprijel slikarstva kot edine, življenja zmožne umetnosti.

»Pod vplivom francoskih pokrajinarjev«, pravi sam, »so veliki umetniki, kakor Louis Dubois, Artan, de Braekeleer, Boulenger, zopet našli lepo tradicijo Nizozemske. Bili so navdušeni in prosti, še v svojih zmotah prikupljivi duhovi. Živel sem med njimi, ravnal se po njih. Mislil sem, da sem se zmotil v poklicu, in šele pozneje, ko sem zaslutil plastično veličino industrijskega delavca, sem se vrnil k modeliranju.«

In slikal je peneče valove ob obali, ali tihe pokrajine, ali solnčne žarke, ki se zlivajo preko rdečih streh predmestnih hiš. Toda vse to je bilo le prehodno, omamila ga je barva in pozabil je za hip na svojo notranjost.

Pod vplivom de Grouxa, ki je prvi začel slikati bedo in trpljenje nižjih slojev, je tudi njega peljalo sočutje k tem motivom. Gledal je trpljenje delavca in bojeval njegov boj, hodil je po bolnišnicah in slikal bolne, trpeče ljudi. A ideja ga je potlačila, ni je mogel obvladati, in premagan od sočutja in trpljenja je stopil v samostan trapistov.

Blagoslova poln je bil ta korak njegov. V miru, ki mu ga je mogel dati le samostan, se je poglobil vase, v samoti se je oblikovala v njem ona neomajnost in žilavost, s katero je pozneje nastopil v svojih delih. In slikati je začel, kar mu je bilo najbližje: življenje trapistov. Saj je čutil v teh motivih največjo sorodnost svojemu stremljenju. Dolgo časa ni vztrajal v samostanu. Gnalo ga je vun. Ob istem času je prišlo iz Francije novo slikarstvo, ki se je zopet vrnilo k življenju. Millet je slikal slike dela, Courbet je naslikal »kamnoseke«, ki sede v žgočem solncu ob poti, in v Meunierju je zaplapolal nov duh podjetnosti. Zopet je slikal težko življenje v mračnih barvah in tipal po lastnem jazu, po lastni individualnosti.

Končno je dolgi trud in zatajevanje obrodilo sad: doumel je lepoto dela, njegovo psiho in monumentalnost. Našel je lepoto, ker ni iskal odlikovanj, ne bombastičnih pohval. Ker je hotel dela, jo je našel. Šel je pot umetnika-trpina, ki mu ni umetnost igračkanje, ampak hotenje po popolnosti, po ustvarjanju stalnih vrednot.

* * *

Kot igla se zapiči vtis človeku v srce, če stopi nenadoma s temnozelenih travnikov okolice Tournaia, kjer se plazi oko od breze do breze, od potočkov do mlinov na veter, kjer počasi srka vâse opojni duh trave in mahu, pred temnogrozeče dimnike tovarnen, na črno zemljo, pod črno nebo. Ni več solnčnoobžarjenih poljan, ne valujočih bilk, ni več modrega neba. Kakor da bi kdo segel z umazano roko po srcu in iztisnil iz njega zadnji krik veselja, zadnjo kapljo radosti. Meunier je premagal ta vtis in dobil v njem novo obliko lepote.

»Borinage! Nekega dne sem prišel tja s Constantinom Meunierjem. Nisem prvič obiskal teh pokrajin, a še nikoli ko takrat ni tako globoko pretreslo dna mojega bitja čustvo izredne, silne in trpljenja polne lepote, ki jo je ta pogled v naju rodil. Ne vzljubimo zmerom takoj, kar ljubimo vse življenje. Mož, ki je nekega dne v resnih, globoko občutenih delih vpeljal v umetnost nižje sloje, je tedaj komaj poznal to »črno zemljo«, ki je bila zanj vzrok nove oblike izražanja človeštva.

Šla sva na mali stolp monskega gradu. Polagoma, v neprestanem poplavljanju premožovega prahu se je prelival zrak v sajastih tonih, ki so izpili barve vročega popoldneva. Saje so se neprenehoma valile iz visokih ješ in so pokrivalo vso pokrajino, ki je bila v vrtinčastem valovanju dima kakor brez krvi, brez življenja. Vtis, da se nenadoma nahajava pred izmroganimi horizonti, pod katerimi se dvigajo na vse strani temni griči, je bil tako globok, da sva dolgo časa stala molče. Zakaj s stolpa, s katerega sva imela vso veliko industrijsko planjavo pod seboj, se nam je odprlo srce pretresljivih premožovnikov.« (Camille Lemonnier.)

Končno je torej Meunier našel ozadje svojim idejam, končno je našel lepoto, ki jo je prej le slutil, ki jo je iskal vso dobo dolgih tridesetih let. In kakor prerojen opazuje življenje po plavžih, premožovnicah, valjarnah. Živi z delavci, trpi z njimi, z njimi se veseli.

In slikal je temne griče, ožarjene od plamenov, ki švigajo s sajami pomešani iz velikanskih dimnikov. Črno nebo gori na obzorju in razsvetljuje izumrle, razrvane pokrajine, brez dreves, brez hiš, brez življenja: povsod sama kopišča premoža. Tuptam se premika kaka senca: delavec pelje napajat mršavo kobilu, ki se kakor pošast plazi z griča na grič.

In premožarje je slikal, ko se zbirajo pred jamo, ko se vozijo v rove, ko s sekirami in železnimi koli kopljejo globoko pod zemljo premož, ko v premorih zauživajo borno jed, trudni, upognjeni, brez solnca, brez smeha. A tudi vesele momente

je zajel Meunier iz delavskega življenja: prijazne delavske vasi z nizkimi hišicami, z rdečimi strehami, z malimi vrtiči. In fantje slone na vratih in mežikajo mimoidočim dekletom, otroci se igrajo po cesti in nad vsem solnce, veselje, mir. (Glej prilogo II.)

Ko je opazoval delavce, te orjaške postave s trdim, jeklenim izrazom, z ozko se oprijemajočo obleko, kako se odbijajo, sami mračni, od mračnega neba, je začutil nemoč barve, jo opuščal vedno bolj in prijel za pastel, za oglje. Toda ob kompoziciji temnih postav v temni pokrajini je videl nepopolnost izražanja: oseb ni smel preveč poudarjati, ako ni hotel izgubiti barvne enotnosti. Če so se pa postave zlile z ozadjem v eno, so izgubile človeški pomen.

Poleg tega se je Meunier oprasčal vedno bolj sočutja, ki ga je zbudil v njem pogled na to trpljenje. Posameznosti ni videl več, objel je vso silo in lepoto dela, ki ustvarja nove moči, novo bodočnost. In ta sila je po notranji nujnosti zahtevala novega izraza, zahtevala nove forme, ki je edina mogla oblikovati vso njeno vsebino, zahtevala je p l a s t i k e.

Oni Meunier, ki je pred 30 leti razdvojen zavržel kiparstvo kot življenja nezmožno umetniško formo, je kot zrel mož prijel zopet za dleto, ker mu slikarstvo ni več zadoščalo za izražanje najvišjega, njegove umetniške individualnosti.

II.

V strojih, ki polnijo tovarne, poje delo svojo pesem. Odbija se od sten in ubija v duši vso boleost. In pod zemljo odmeva. Tu padajo kladiva in železni drogi vrtajo, vrtajo. Nad zemljo leži zrak, tih in svinčen. Človek, posameznik ne pomenja tu ničesar. Stroj je. Moči služi, ki ga polagoma uničuje. On ve to, a se ne brani, ker je to njegov poklic. Silna moč dela riše v njegov obraz rane življenja, ki govore, če on molči. Poteze izpreminja in vtiskuje vsem skupen pečat. Posebnost izginja, iz generacij se oblikuje tip, tip modernih junakov, ki vedo, da bojujejo boj, katerega konec jim je še neznan, ki se žrtvujejo, pa ne občutijo sladkega diha hvaležnosti, in ki imajo le še občutek, da je to delo brezkončno, da bo pogoltnilo njih otroke in otrok otroke. Zato je vtisnjen vsem tem postavam brezglasni, nemi izraz trpljenja. Muke trpe, ki jih nihče ne vidi.

To je pesem tovaren in rovov, ki jo je Meunier poslušal. In ko se je z vso močjo, z vso zavestjo posvetil nalogi, upodobiti v kamen to trpljenje, se mu je porodilo novo spoznanje. Sprva je videl le

boleost in sočutje je vodilo njegovo umetnost. Zdaj je videl tudi zmagoslavje. Videl je veličino, videl junaštvo. Nehote je vlil svojim delom ono monumentalnost preprostosti, ono črto veličine, oni nemi izraz, za katerim se skriva silna moč, ki nekoč bruhne na dan. Iz sočutja se je porodilo spoznanje, iz obtožbe zмага in iz zmage v njegovih najboljših delih zmagoslavje. Kakor da bi segale te postave v sfero lepote in moči, doslej neznane, nerazumljene.

Mimo nas gredo Meunierjevi ljudje: onemogli starci, možje v najboljših letih in mladeniči, mlade delavke in matere, težaki iz antwerpenskega pristanišča, ribiči s severnofrancoske in belgijske obali, kmetje in delavci. Predvsem sta dva delavska tipa, ki ju je Meunier rad upodabljal: delavec v plavžih in v rovih. Obleko imata skoraj enako. Najsi stojita pred žarečim železom ali pa naj kopljeta stisnjena v ozkih rovih globoko pod zemljo, vročina ju prisili, da odloži vse, kar ni potrebno. Večinoma so hlače edina obleka. Tudi ženske imajo pri delu moško obleko. Meunierju je bilo torej komaj potreba, da bi obleko še stiliziral. S tem se mu je podajala nagota neprisiljeno in naravno, v podrejenem razmeju do duha in moči.

Že v prvem njegovem kipu »Kovač« je njegov plastični stil skoraj dovršen. Z desno naslonjen ob velike klešče, z levo v boku čaka mož v neomajnem zaupanju na lastno moč, da zagrabí iz peči žareč kos železa. Nič utrujenosti ni v njem, mir leži v trdih potezah obraza in v vsej postavi. Namesto trpljenja in tlačéčega občutka nemoči seva iz kipa silna moč in samozavest. To je postalo glavni znak Meunierjeve plastike, ki se je razvijala odslej le k vedno večji preprostosti linij, k vedno močnejšemu poudarjanju bistvenega.

To opazimo že pri doprskem kipu težaka: »A n v e r s«, ki je simbol Antwerpna. (Glej prilogo III.) Na glavi ima kos vreče, ki pada čez mišičasti vrat na hrbet. Srajca je odpeta, prsi široke, silne. Obraz suh, izmozgan od trpljenja, ležečega v očeh, ki ne poznajo solz. Okoli tesno stisnjenih ustnic se vije trd izraz odpora, nem izraz krute obtožbe. Zdi se, kakor da bi te ustnice še nikdar ne okusile sladkosti smeha, ki pricurlja kot zlato iz vzradoščene duše. Okrenil je glavo v stran in pričakuje neustrašen temne dni boleosti in muk, s trdnim upanjem, da zмага. Oblast leži v njem, ki počasi izžareva, ki ne potrebuje zunanega sveta in ne računi nanj, ampak samo obstoja in počiva. Kdor se poglobi vanj, se mu razodene vsa koncentrirana volja, ki gori v teh prsih in seva iz oči, iz potez, iz celega obraza.

V Meunierjevih delih je oživela antična volja. V umetniškem oziru ta dela niso enakovredna antiki, ampak v ideji, v razmerju do življenja obstoja neka sorodnost. Grki so bili sužnji usode, ti ljudje so sužnji življenja. Boj je še trdovratnejši. Grki podajajo v umetnosti svoje oproščenje. Tu je le zbranost, resnoba. In če zopet izvzamemo umetniški moment, je tudi v ideji, v etičnem šele tu, pri Meunierju, začetek. Njegovi ljudje so junaki. A ne smejoči, zmagujoči junaki. Pretrpeli so življenje in triumfirajo s stisnjenimi, resnimi ustnicami. Čas je drugačen.

Izmed verskih motivov, ki jih je Meunier oblikoval, je »E c c e H o m o« najznamenitejši. (Glej prilogo IV.) Redkokdaj je bila v moderni umetnosti vsa bol človeštva s tako pretresljivo silo upodobljena, kakor v tej trpeči postavi, ki sedi ob sramotnem stebru strta, s stisnjenimi nogami, s prekrižanimi rokami in z bolešno odprtimi ustnicami. Značilno je pri tem kipu držanje zgornjega telesa, ki takorekoč ne pokriva stebra, ampak je le obrnjeno napol naprej. Stebra se dotika le ena rama. Mučno zvijanje se na ta način posebno poudari. Božanstva v tem ubogem in izmučenem telesu ni več, ostalo je le še trpljenje in bolest.

Od del z močnejše izraženo kretnjo prinaša »Dom in Svet« »K o s c a«. (Glej prilogo V.) Značilna je že postava tega kmeta, ki nikakor ni »lepa«: koščen, mišičast mož s trdimi pestmi, s sirovim obrazom. Potna srajca se ga tesno oprijemlje, hlače ima zataknjene za čevlje. S podvihanimi rokavi kosi v pekočem solncu. Ravno je zamahnil s koso — trava leži še na njej — in ta trenutek je zagrabil Meunier in ga utelesil. Postava je v obrisu kakor izrezana. Temni bron zahteva drugačno kompozicijo kot kamen, zahteva kompozicijo linije, površja in silhuete, med katerimi se igrajo svetlobni efekti in dosežejo barven vtis. V tem oziru je »Kosec« umetniško popolno harmoniziran. Ideja dela je zadobila tu moderno klasično obliko.

Toda Meunierjevo življenje se je bližalo k zatonu. Še enkrat je zbral vse svoje moči in ustvaril spomenik, ne kralju in ne poedincu, ampak delu. Štirje reliefi leže v razdeljenih poljih v polkrogu, in sicer: Trgovina, poljedelstvo, rudarstvo in industrija. Pet kipov v bronu meji ta polja: v sredini »Sejavec«, ki plodi življenje, na straneh starec, kovač, rudar in mati z otroki. V tem spomeniku je povzel vse delo svojega življenja in dal socialni ideji najplemenitejšo formo. V silni, objemajoči veličini pojmovanja govori jasneje kot vsi spomeniki naših dni o zmislu in stremljenju našega

časa. V njem se koncentrira vse hotenje sedanjosti, v kolikor je resno in bodočnosti željno. V tem zmislu ni le spomenik dela, ampak spomenik našega časa.

O njegovi silni ljubezni do dela govore naslednji njegovi vzkliki, v katerih se je tudi samega sebe najjasneje karakteriziral: »Plavž, ah, kako je lep, ta plavž! Nič lepšega ni kakor je plavž. Epična veličina je v njem. Ta barva plavža! In njegova muzika! In ta plastika v vseh kretnjah tam! Trenutek zagrabiti, ko je njih izraz zbran, ko je vse le en izraz! Ah, ko bi ne bil tako star, ko bi mogel iti zopet tja, da bi mogel zopet svoj dar, namesto da ga le držim, še pomnoževati! Ko bi se mogel prenoviti v gledanju, saj je tam vse neizčrpljivo! Glejte, kar me pri tem najprej zagradi, je vedno le plastičnost. Sočutje, to pride pozneje — toda klasična lepota v teh kretnjah! V posameznosti se ne spuščam. Tudi v vsakdanjosti ne. Obleka na primer, ta pri meni popolnoma izgine v celotnem vtisu. Kar bi v malem tudi videl, gledam vedno v veličini. Uspeha res nisem iskal, delal sem radi veselja: podajati, kar sem našel... Ah, plavž! Ah, ko bi bil mlajši!«

Toda to je bila že labodja pesem, dne 5. aprila 1905 je Meunier umrl.

Bil je velik brez poze in notranji brez sentimentalnosti. Videl je veličino in podredil vse posameznosti onemu, kar mora vladati. Moderna skulptura ne pozna zmagovitejšega osvoboditelja malenkosti, nego je on. Meunier je bil eden izmed prvih, ki so videli človeka in njega obleko zopet kot celoto v enoti in jo predstavljali v plastični enotnosti. Pred vsem pa: bil je eden izmed redkih, ki ni plastike zajemal zopet iz plastike, ampak neposredno iz življenja.

A njegov pomen sega preko plastike. Kakor je vpeljal Millet v moderno umetnost kmetski stan, tako je Meunier umetniško obdelal delavca, njega pomen in veličino. Ni šele delavca oplemenitil, pokazal je plemenitost, ki je v njem kakor v vsakem drugem poštenem delu. Ni polepšal delavca od zunaj, sprejel ga je z vso zunanjo grdostjo, ki jo povzroči delo, in nas naučil, da gledamo to grdost kot nekaj potrebnega, k stvari spadajočega. Tako jo je poduševal in nam jo poduševljeno podajal.

Njegova dela nočejo omamljati, nočejo prevzemati. Mir lastne moči je v njih. Zato ima njegova umetnost nekaj, kar manjka Francozom: ono neomajno moč spoznanja, ki končno očiščena odseva iz vsakega dela. To je bil pravzaprav vzrok, da je našel moč in lepoto tam, kjer formulirajo drugi le trenutne obtožbe ali pa obtiče v skici.

Videl je globlje, videl je mirno monumentalnost, videl je moč, ki kaže v bodočnost.

Veliki kiparji preteklosti stoje zato tako visoko, ker je v njihovih delih zadobila kulturna ideja njihovega časa obliko. Tehnično znanje samo nam ne imponira, to je predpogoj. Šele ko v umetnikovo ustvarjanje pronikne gonilna moč časa,

zadobi njegovo delo popolno vrednost. Njegova umetnost izpoveduje tedaj idejo časa, njeno najintimnejšo vsebino. Isto je z Meunierjem. V svojih delih nam pove najneposredneje, brez ovinka, kaj naš čas išče, kaj hoče. Izpoved leži v njih. V njem je našla najgloblja ideja sedanjosti, ustvarjajoča ideja našega časa, socialna ideja svojo obliko.

FRANCE BEVK: GREŠNIK.

Stopil je v cerkev, se poškropil z blagoslovljeno vodo ter postal.

Zatrepetalo mu je pred očmi, komaj je mogel razločiti glavni oltar od sten. Ornamenti so spominjali na Ludovika XV. Cvetlica se je oklepala cvetlice, angelček je držal angelčka za roko, vse v dolgi vrsti po steni; vse se je svetilo pozlačeno. Okna so bila zavešena s svetlimi začinjati, da je padala svetloba skozi nje in se lovila na smehljajočih obrazih angelčkov in Matere božje v velikem oltarju. Tudi tabernakelj sta začinjali beli začinjali in izza začinjal se je svetilo zlato, okrašeno z zlatimi grozdi in zlatim pšeničnim klasjem.

Zamižal je; pestrost in svetloba ga je vznemirila. Iskal je sence in mističnega mraku, kraja, kjer misli ne moti posvetnost in ji je prosta pot k Bogu. Pisane stene so se mu zdele skoraj grešne, ko je človek željan miru in pokore.

V stranski ladji je bil polmrak. Zavil je v njega in hladno ga je objelo preko prsi. Pri krstnem kamnu je stala izpovednica. Obstal je in pogledal ta les. Kadarkoli se je v svojem življenju spomnil nanj, ga je stresel mraz z isto silo, kot ob spominu na krsto. Če se je spomnil v družbi nanjo, je bil naenkrat žalosten in zamišljen. »Memento mori...« je vzdihnil nekoč, pa sam ni vedel, kako mu je prišla ta beseda na ustnice.

Sklonil je glavo v svojih mislih in se približal oltarju, ki je ležal globoko v senci polmraka. Pokleknil je in sklenil roke, nerodno, kot majhen otrok. Na oltarni sliki je klečala Marija Magdalena in mazila noge Jezusu, Jezus pa se je sklanjal k njej. Gledal je sliko... Opazoval je podobo dolgo, ogledal vse gube na obleki Magdalenini, premeril vrček za olje, presodil solnce v kotu slike in senco preko vseh obrazov. Ta čas ni molil. Ko se je zavedel svoje raztresenosti, je pogledal na tla, na temno, razhojeno preprogo in je začel

moliti... Šepetal je besede, ki jih je sestavil sam; očenaša ni več znal celega.

Iz srednje ladje se je slišala hoja po prstih, šum svile ženskih kril; gotovo bogata vdova; šklepetanje opank sivolasega patra in zopet mir...

Ustnice so zopet obstale. Na preprogo so bile vtikane pisane rože. Bele, rdeče in plave. Listje je bilo temnozeleno, list se je oklepal lista; same rože v dolgi vrsti, od zgoraj, vrsta za vrsto, do spodaj.

Pred oči mu je stopila lepa dama, ki je nosila vedno rožasto obleko, celo tedaj, ko ji je mož umrl. Še majhen deček, jo je poznal in je bil srečen, če jo je videl... Po treh letih ga je odslovila in zdaj je resnično omahoval med svetnikom in razuzdancem.

Zavedel se je, da ne moli. Začutil je vso boleost življenjskega nemira in je vstal. Živci so mu vznemirjeni trepetali, telo se mu je treslo kot mrzlično.

Stopil je z energičnim korakom mimo glavnega oltarja v zakristijo...

»Ali bi dobil izpovednika?«

Sivolasi pater je klečal ob klečalniku in molil. Počasi se je ozrl, ga pogledal, pomolčal in slednjič odgovoril:

»Počakajte ob izpovednici pri krstnem kamnu.«

Sivolasemu patru so bili taki obiski navadni. Samostan v bližini mesta je kot zdravilišče. Iz mesta in dežele kapljajo ljudje z bledimi obrazi in upalimi prsi in iščejo zdravja. Izpovednikova beseda, odvezujoči križ in sveti kruh tolažijo, zdravijo in krepé. Nekateri se vračajo vsako leto nazaj: čas jim zopet zaplodi bolezen. Dan za dnem, dan za dnem...

Eni so ošabni in sirovi: zlepa jim ni kaj greh. »Ubijal nisem, ropal nisem, požigal nisem in tudi kradel ne!« — Drugi so tenkočutni, tem je greh vse: »Vse grehe sveta imam na duši!« in so čisti

kot otroci. Šibki vedo, da sklepa ne bodo držali, pa obljubijo, da bodo držali, če bo v moči. Brez odveze ne gredo proč, da vsaj za trenutek čutijo moč in silo čistosti.

Sivolasi pater je rad izpovedoval, dasi mu je bilo bridko. Cela procesija krivic, tiranstva in sužnosti, vzdihov in kletev roma mimo izpovednice. Ne ena fara, ne ena domovina, ne eno ljudstvo se zrcali v tem, ampak mišljenje, zakoni in dejanja celega sveta in dôbe govore iz tistih litanij in padajo na izpovednikovo srce. Stari pater je trpko čutil vsak udarec teh svetovnih kapelj; pa izpovednikovo srce je kot srce pesnika. Pade nanj bridkost, izvabi pesem iz strun in dá prostor novi bridkosti...

Patru se je mudilo v izpovednico. Ko je zaprl vrata in zagrnil plavo zašrinjalo, je počakal par trenutkov.

»Kdaj ste bili zadnjič pri izpovedi?«

Jastreb je pomislil. Ni vedel, koliko let je tega. Zardel je, prijel nervozno prstan na levi roki in ga vrtel.

»Kdaj ste bili zadnjič pri izpovedi?« Pater je mislil, da je vprašanje preslišal.

Videl je, da mora na vsak način odgovoriti: Najrajši bi bil ta trenutek šel, pa je ostal.

»Laže bi povedal, kdaj nisem bil, duhovni oče...«

»Povejte!«

»Od tedaj nisem videl izpovednice, ko sem končal gimnazijo. Devetnajst let sem imel. Zdaj jih imam triinštirideset... Pri obhajilu pa nisem bil od...« Prepričan je bil, da tega ne more in ne sme povedati.

»Prosim.« Patrov glas je bil navaden, nič vznemirjen in zelo prijazen.

»... od desetega leta... K izpovedi sem hodil, ker sem moral, k obhajilu ne.«

Izpovednik je molčal za trenutek, izpovedanec tudi.

»Povejte grehe!«

Izpovedancu je padla teža na srce. Laže bi mu bilo, da bi bil izpovednik hud: »Od desetega leta? Nesrečnež!« Pa je bil tako hladen, kot bi mu bila izpoved vsakdanje opravilo. Teža je pekla, zato se je hotel iznebiti.

»Napravil sem bil greh, ki me ga je bilo sram povedati: izpovedoval nas je gospod, ki nam je bil dobro znan, in sem zamolčal. Božjega ropa nisem storil; umaknil sem se svetemu obhajilu. Tako tudi pozneje. Nazadnje sem opustil še izpoved...«

Izpovedanec je obmolknil. Tudi pater je molčal.

»Kako mi je bilo to težko, duhovni oče! Spočetka, pozneje ne več. Radi matere! Ko jo je vzela smrt, sem padal v greh za grehom... globlje... globlje...«

Izpovedanec je pravil grehe počasi in s tresočim glasom, navadne grehe, velike in majhne, in obmolknil. Pater se je odkašljaj, držeč robec pred usti. Izpovedanec se je zdel sam sebi smešen. Solzave, skesane besede so se mu gabile in najrajši bi jih bil preklinal in rekel: Grešil sem in kaj mi bo žal za to!... Pa ta ponos se je uklonil hrepenenju po miru, ki ga je privedlo tja.

Izpovednik je zastrmel skozi zamreženo okence. Na obrazu tujčevem je videl, da je prihranil težo za zadnje.

»Duhovni oče, saj poznate življenje! Vse pritiska, vse rine, svetuje in diktira... Tja, sem, gor, dol, brez začetka in brez konca... kapljica v reki, ki jo ženejo sestrice dalje. Morda bi vse rade šle vun, rade mirovale, pa ne more niti ena. Druga potiska drugo, med skalovjem, čez slapove, razdirajo in delajo, se pešijo, združujejo... Duhovni oče, jaz sem kaplja...«

Te besede so se mu zdele še bolj gnusne in grde, nevredne moža, ki hoče biti odkrit in razkriti dejanja taka kot so... Kot bi bil prišel tja, da se opraviči: Grešil sem, pa nisem kriv!

Pater se je zganil v izpovednici.

»Povejte dalje!«

»Imam še velike grehe... Koliko — kdo bi se tega spominjal!«

Pater se je zopet ozrl skozi mrežo. Ko je zagledal pred seboj resne, lepe poteze obraza, ki je razodeval umnega človeka, je zopet narahlo zamižal, kot bi hotel reči: »Slišim, ne vem, kdo si!«

»Povejte, česar se spominjate!«

Kratek molk.

»Umoril sem petnajst deklic.« Izgovoril je to s tako naravnim in prepričevalnim glasom, da je patra objela groza. Zastrmel je skozi okence vanj.

»Umoril sem petnajst deklic,« je ponovil izpovedanec z isto hladnostjo kot prej.

»Petnajst deklic?« Izpovednikov glas se je potresel. Mislil je, da ima znorelega človeka pred seboj.

»Duhovni oče, kaj je umor?«

Pater je molčal. Mož je čakal odgovora, ko ga ni dobil, je pravil dalje:

»Umoril sem jih... Umrle so počasne, počasne smrti... S prvo prijazno, lažnivo besedo, s prvim po-lju-bom sem vdahnil vsaki kal bolezi, štel bi jo h kroničnim. V prijetno laž sem zavil strupeno rožo, katere duh je mamil in razjedal. Duhovni oče, da poznate ženske! Take so, da

nisem nikdar nobene obsodil. Prvo, kar dobi ženska od moškega, je upanje. Potem trdno vero vanj in nazadnje ljubezen... Jaz sem igral, one niso igrale, pri Bogu, da ne! Verjele so in ljubile. Nosile v srcu in trpele. Jaz vem, da so trpele: trpeče obraze poznam in sem jih videl. Meni so bile roža, lepa pesem, vino pravzaprav! Šel sem dalje in ogenj, ki sem ga prižgal, je tlel: naj se razgori in uniči celo ognjišče. Zapeljevali nismo, samo morili smo. Razgorela ognjišča so ostala pepel celo življenje. 'Rak jim je razjedel dušo' — jaz pa sem postal hudodelec...

Govoril je glasno in zelo vznemirjeno. Sram ga je bilo figur, v katerih je govoril, pa si ni mogel drugače pomagati. — Pater je molčal.

»Ali ni to umor?«

»Da, tudi po mojem bi bilo to greh,« je odgovoril pater previdno.

»Ali ni to umor?« je ponovil grešnik vprašanje. »Ali se ljudje ne izpovedujejo tudi tega?«

Pater je pomolčal. »Še nihče se mi ni obtožil tega greha,« je rekel potem.

»Pri Bogu, drugi delajo isto! Duhovni oče, prisegam Vam, drugi delajo isto!«

»Zakaj ste prišli sem?«

Izpovedanec je umolknil.

»Povejte dalje!«

»Kriv sem šestih prešustev.«

Pater je sklenil roki.

»Kriv sem šestih prešustev. Toliko se spominjam. Morda je tudi večje število, natančno ne morem vedeti...«

»Za božjo voljo!«

»Srečal sem na cesti tujo ženo in sem jo pogledal z zanimanjem. Ko je šla dalje, sem se ustavil in gledal za njo, kako se lahno ziblje, kako je lepo njeno polno telo. Tudi ona se ogleda in me vidi. Gre dalje in — da poznate ženske, duhovni oče! Dopasti je njeno bogastvo. Nasmehne se, še prožneje se zaziblje... Greh je storjen. Možu sem vzel ženo, družini gospodinjo, otrokom mater...«

»Ali...«

»Drugi dan pride po isti poti in je še lepša, vabljivejša. Morda me dobi, morda ne. Glavno je, izpregovorim ne ž njo, ali samo redkokdaj. Bolje, da bi; pa igra je lepša, ljubša. Prihaja in odhaja, vse njene misli so pri neznancu... V svojem nemiru je bedna in se odtuji vsemu. Mož ji ni več mož, družina ji ni več družina, otroci ji niso več otroci... Nekega dne izginem sebi v zabavo,

ona pa gre svoja pota. To sem delal. Ali ni to prešustvo?«

Pater je pomislil. »Po mojem je greh, da!«

»Ali ni to prešustvo? Kaj se ljudje ne izpovedujejo tudi tega?«

»Ljudje to prezirajo, dobri gospod,« je rekel pater z glasom, kot iz dna globoke žalosti. »Govorite dalje!«

»Še dva greha, duhovni oče, in ta dva obsegata vse ostale. Lagal sem...«

»Povedali ste že.«

»Tisto je bila navadna laž, to pa je velika, neskončna... Od jutra do večera je bila v meni, v mislih in dejanju. Laž iz strahopetnosti, laž iz prijaznosti, vljudna laž, laž iz navade... Laži v korist družbe, naroda in države, v korist umetnosti in kulture... Če bi hotel biti svet pravičen, bi moral postaviti spomenik, piramido celo, ne Svobodi in Lipski bitki, ampak Laži... Malone ves svet sloni na njej... Kdo bi se spominjal števila laži! Vse življenje je bila laž na mojih ustih...«

Molku izpovedanca je sledil izpovednikov molk.

»Še en greh: samomor. Poizkus samomora...«

Pater je za hip pogledal skozi mrežo, potem je zopet narahlo zamižal.

»... enkrat, dvakrat, trikrat... dvajsetkrat... neštetokrat, kot laž... kot bi neprenehoma držal browning na prsih... Ne, slaba primera; ne morem se izraziti... Uživanje slabi telo... mast brezdelja in lahkoživja zarašča možgane... Koliko sem jih poznal: ponosni na izsesane moči in ubito energijo in misel, so hodili z glavo pokoncu... Komaj sem se izkopal...«

Umolknil je...

»Ali ni to greh, duhovni oče? Ali ni ta laž hudo in tako dejanje samomor?«

Pater je molčal dolgo, dolgo. Ko ni hotel tujec potem nič več govoriti, je dvignil glavo, kot iz težkega sna.

»Molite kesanje!«

Tujec ni znal več moliti... Sklenil je roki in ječal: »Odpusti, Gospod, odpusti skesancu!«

Ko je napravil pater z roko križ odveze, se je nalahko zganelo plavo začinjalo. Senca je padla v ladjo... Le skozi okno glavne ladje je sijalo par rdečih umirajočih žarkov in delalo rumeno, svetlo liso tik pred izpovednico.

Mala vratca v okencu so se zaprla.

Za katedralami se dviga carska palača »veliki kremlevski dvorec«, ogromno poslopje s 700 dvoranami in sobami, s pročeljem obrnjeno k reki Moskvi. Zgradba ni enotna; nastala je namreč iz več stavb, ki so jih sezidali v raznih stoletjih. Srednjeveški moskovski knezi so se pač zadovoljili z mnogo skromnejšim stanovaniščem, nego poznejši vladarji iz rodu Romanovih ali pa sedanja carska družina, kadar se iz Petrograda semkaj poda »na počitnice«. Grajske sobe so priredili tako, da se carski dvor brez daljših priprav vsak hip lahko preseli v palačo.

Kremlevski dvorec si ob določenem času vsakdo lahko zastonj ogleda; mora se v ta namen zglasiti pri grajskem upravitelju, ki mu da vstopnico. Zasebnega carjevega stanovanja ne pokažejo; pravijo, da je preprosto in majhno. Po širokih marmornatih stopnicah smo dospeli v sobo, kjer smo počakali, da se je zbrala majhna gruča. V skupinah po 10–15 radovednežev so nas vodili po dvorinah nove, stare in najstarejše palače. Na poziv: »Pajdjóm, gaspadá!« smo korakali za dvornim služabnikom, ki nam je tolmačil znamenitosti. Kdor hoče starine razumeti, mora poznati ruske carje po imenih in vedeti, kdaj da so živeli, kar pa inozemcu ni lahka naloga. Ko razlaga učeni dvorjan: »V tej sobi je rad bival car Borís Godunóv, tu je umiral car Fjódor Aleksejevič, to modo je uvedla carica Jelisaveta Petróvna,« tujec niti približno ne ve, kdaj se je to vršilo, če poprej ni proučil ruske zgodovine vsaj v glavnih obrisih.

Razume se, da so paradne dvorane opremili kar najbogateje; vse blesti v zlatu, srebru in svili. Zanimale so me posebno tri glavne dvorane: sv. Jurija, sv. Aleksandra Nevskega in sv. Andreja, ki se nazivljejo po najvišjih ruskih redih. Prva je pobarvana belo, druga rožasto, tretja modro, vse pa so bogato pozlačene. Jurjeva dvorana je največja, je 61 m dolga, 21 m široka in 18 m visoka. Strop počiva na 36 stebrih. Vrhovi stebrov stoje boginje zmage; v rokah drže ščite, ki so na njih naslikani grbi vseh pokrajin, kar so jih Rusi osvojili. V stene so vzdali visoke marmornate plošče; na iste so z zlatimi črkami vklesali vse polke in bitke, v katerih so se odlikovali. Na te plošče so napisali tudi one častnike-viteze, ki so prejeli red sv. Jurja; ta red je namreč najvišje vojaško odlikovanje. V sosednji Aleksandrovi dvorani so na notranji steni vdelana visoka zrcala,

da v njih odseva oni del mesta, ki leži na nasprotnem bregu Moskve. Ob večernih slovesnostih prižgo v tej dvorani 3500 žarnic, da je svetleje nego podnevi. V Andrejevi dvorani stoji vhodu nasproti zlati carski prestol; ob njem straži častnik carske garde. V teh treh dvorinah se vrše svečanosti, kadar kronajo novega carja.

Iz dvorane stopamo v dvorano, iz sobe v sobo. Dvorski uslužbenci razlagajo podrobnosti, ki pa tujca ne zanimajo. V starem delu palače so nam pokazali veliko sprejemno dvorano, ki je vsa poslikana. V ozadju stoji leseni carski prestol, prevlečen z žametom in svilo. Nad vhodom v to dvorano je majhno okence, ki ima to-le zgodovino: Nekdanje carice niso smele občevati z zunanjim svetom. Ruski vladarji so namreč od mohamedanskih Mongolov sprejeli navado, da se ženska ni smela pokazati v javnosti. Carica je bivala v palači ločena od vsega sveta; malokateri moški je videl njen obraz; bila je bolj podobna redovnici nego vladarici velike države. Če se je peljala na izprehod, se je peljala v zakritem vozu, za gostimi zavesami, skozi katere je sama sicer videla vse, nje pa nihče ni mogel videti. Če je prišlo tuje odposlanstvo, če so se carju klanjale ruske deputacije, ni smela carica prisostvovati sprejemu. To pa je carice jezilo. Zato so dale zgraditi nad vrati sprejemne dvorane sobico, odkoder so skoz okence opazovale slavnosti, ki so se vršile v dvorani. Prva carica, ki se je skušala znebiti neznosnega jarma, je bila mati Petra Velikega. V odprti kočiji je spremljala soproga, kadar se je vozil po Moskvi. Njen sin je z drugimi navadami vred odpravil tudi to.

Najvišji del palače se nazivlje »térem« (podstrešje); to so nizke sobice, opremljene še danes z isto opravo kot pred 250 leti. »Tod je stanoval car Fjodor Aleksejevič, prednik Petra Velikega,« razlaga dvorjan. Odgrne svilnato začinjalo; prikaže se lesena postelja. »Na tem ležišču je umrl car leta 1682.; njemu na čast so pustili v teh sobah vse v onem redu, kot je bilo ob carjevi smrti.« Na stenah vise stare svetniške podobe in portreti, v kotu stoji mogočna lončena peč, pohištvo je delano iz hrastovega lesa. Po ozkih stopnicah se splazimo v sosednjo sobo. »Tod so stanovali carski principi.« Bodoči vladarji prostranega carstva so preživljali mladost v podstrešju! Kak razloček med modernim delom carske palače in temi za-

Constantin Meunier: Anvers (Antwerpen).

tohlimi sobicami v najstarejšem delu kremlevskega dvorca!

V gradu je tudi nekaj kapelic. Ko smo stopali po dolgem hodniku, nam pokaže lakaj na dvorišču malo cerkvico, rekoč: »Spas na ború!« (Zveličar v gozdu.) Pripovedoval nam je, da je griček, na katerem stoji sedaj Kreml, v davnih časih pokrival smrekov gozd. Ustanovitelju Moskve je kraj zelo ugajal; v gozdu je zgradil (v 12. stoletju) leseno cerkvico na istem kraju, kjer stoji ta kapelica. Krož cerkve je nastala naselbina, iz katere je tekom časa vzrastla Moskva.

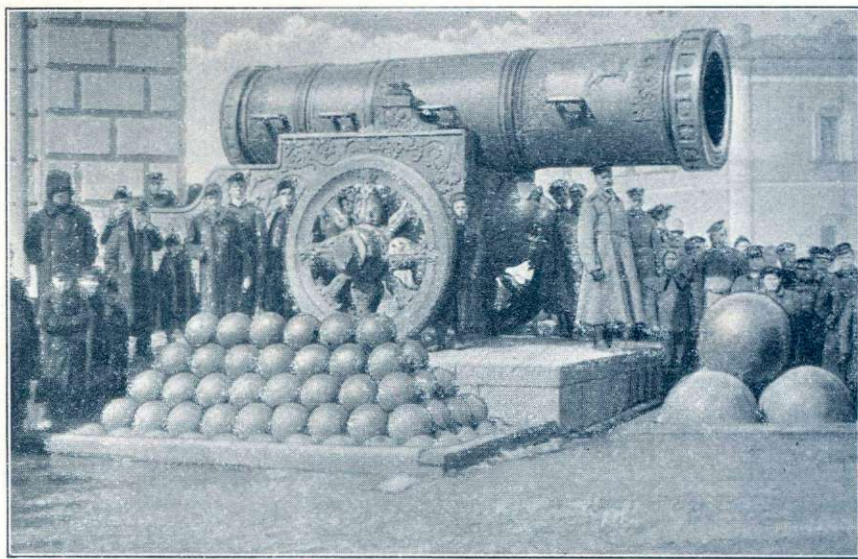
Poleg carske palače, z ozadjem prilepljena na kremlevsko zidovje, stoji »oružejna paláta« (palača orožja), obenem carska zakladnica. Ko se je dvor preselil v Petrograd, je vzel s seboj mnogo zlata in srebra, zgodovinske dragocenosti pa je pustil še v Moskvi. Vsakdo si jih more ogledati brezplačno. Moskovska zakladnica je neprecenljive vrednosti; pravijo, da spada med najbogatejše zakladnice vsega sveta.

V posebni dvorani so razstavili carske krone, žezla, prestole in druge vladarske insignije. Toliko in tako dragocenih kron na enem kraju pač nikjer drugod na svetu ne hranijo. Najdražja je krona zadnjega kazanskega carja, ki jo cenijo na tri milijone rubljev. Rusko carsko krono krasí 2500 dragih kamnov; največji rubin je vreden 300.000 rubljev. V kroni Ivana Aleksejeviča je vdelanih 900 diamantov, v kroni njegovega brata Petra Velikega pa 825; car Peter jo je nosil samo enkrat. Tod hranijo še krone: astrahansko, sibirsko, poljsko, gruzinsko, malteško (t. j. krono, ki je bila nekdanja last malteškega viteškega reda) in mnogo kron ruskih carjev in caric. Po vladarskih prestolih je posutih nebroj biserov, diamantov in rubinov. Car Boris Godunov je dobil od perzijskega šaha v dar prestol z 2200 biseri; prvi vladar iz rodu Romanovih je sedel na tronu, v katerega so vdelali 1800 draguljev; njegov sin se je zadovoljil s prestolom, ki ga je krasilo 900 dragih kamnov. V tej in sosednji dvorani stoje prestoli vseh carjev zadnjih dveh stoletij, v posebnih omarah pa oblačila, ki so jih nosili, ko so jih kronali. V »srebrni dvorani« so zbrali nad 1000 zlatih in srebrnih posod, zlasti one, ki so jih carji dobili v dar od tujih vladarjev. Zanimala me je velikanska omara, ki v njej hranijo dragocene krožnike, na katerih carju prineso kruha in soli, kadar potuje po državi ter obišče kako večje mesto; v krožnik je vdelano ime dotičnega kraja in datum obiska. — Ko je Napoleon plenil po Moskvi, bi bil rad ugrabil kremlevske dragocenosti; toda Rusi so jih bili odnesli.

Ko sem hodil od omare do omare, se mi je

tuintam pridružil varuh dotične dvorane, ki me je opozoril na važnejše starine. Seveda ni storil tega iz góle prijaznosti do tujca, marveč da bi dobil kaj napitnine, ki je v navadi celo v ruskih carskih palačah. Ko sem ogledoval žezla, mi je dvorjan pokazal slonokoščeno, priostreno žezlo, rekoč: »S to palico je Ivan Grozni prebodel svojega prijatelja!«

V ostalih dvorinah so nagromadili: domače in tuje orožje iz raznih stoletij, uplenjene zastave, — zanimali so me prapori ogrskih vstašev, ki so jih Rusi osvojili, ko so nam leta 1849. prihiteli na pomoč, — portrete, kipe, oblačila, stare postelje in namizno opravo ruskih vladarjev, stare dvorne ekvipaže, sani, konjsko opravo itd. Kogar vesele starine, se tod zamudi cele ure, da vse posameznosti vsaj površno pregleda.

Moskva: Car puška.

Po cesti, ki od Zveličarjevih vrat mimo Ivana Velikega, kremlevskih katedral, carske palače in zakladnice vodi do nasprotnih trdnjavskih vrat, se neprestano šeta množica gosposkih, pa tudi preprostih ljudi. Saj prihaja v Moskvo veliko Rusov iz domoljubne radovednosti; prvo pa, kar si vsakdo ogleda, je brez dvoma Kreml. Iznenadilo pa me je, da sem baš na tej cesti opazil tudi mnogo Azijatov, Kitajcev in Japoncev, v njih narodni noši.

Srečaval sem tudi številne skupine šolarjev, dečkov in deklic, v kmečkih oblačilih, ki so jih učitelji vodili po Kremli. Ruska vlada radodarno podpira poučne izlete. Visokošolci in srednješolci pod vodstvom profesorjev ob silno majhnih stroških oblezejo vse pokrajine ogromnega carstva od Arhangelska do Kavkaza. Vozijo se v skupinah skoraj zastonj; ko pridejo pa v večje mesto, se že dobi dobrodelno društvo, ki jih pogosti. Dobil pa sem vtis, da Rusi širijo patriotizem že med ljudskimi šolarji s tem, da jih pošiljajo k narodnim svetinjam, zlasti še v Moskvo. V poletnem času,

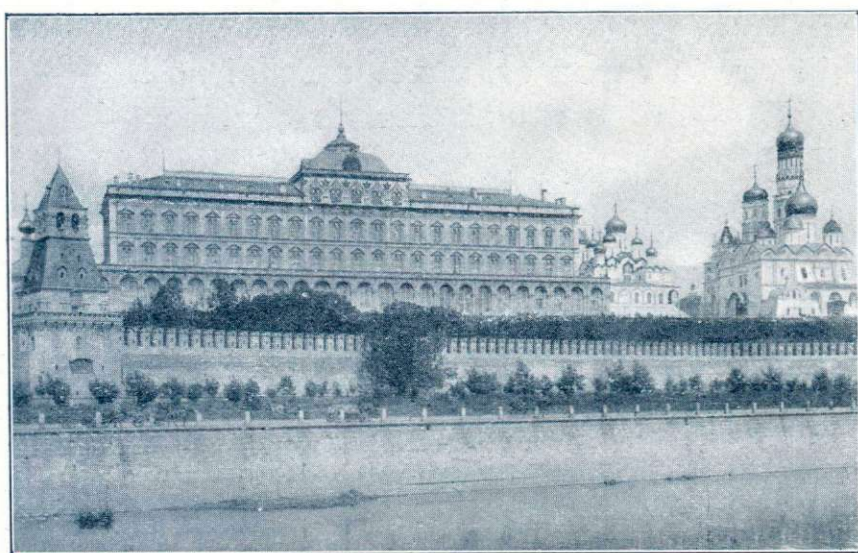

Moskva: Zvonik Ivana Velikega.

ob počitnicah, prilezejo malčki do matuške Moskve in na široko odpirajo usta, ko jim učitelj in učiteljica razlagata kremlevske znamenitosti.

Vlada ve, da je tudi vera močan steber domoljuba, zato podpira romanja. Mnogoštevilne trume božjepotnikov se vozijo po železnicah, v Palestino jih prevažajo mogočni parniki. Pa tudi v Moskvi sem videl procesije, ki so prihajale h Kremlovim katedralam.

Nekoč sem stal pred carsko palačo. Zvonovi po katedralah zazvone; skozi Kremlovo zidovje prihaja procesija samih možakov. Počasi so lezli v zložni klanec. Po trije so na močnih drogovih nosili težka bandera. Zastave pa niso bile iz tkanine, kot je navada pri nas, marveč iz rumenkaste kovine, najbrž iz medi, ki je deloma pozlačena. Bandero ima obliko kvadrata, ki je s stranico pritrjen na drog. Srednji nosač seveda največ trpi. Zato se je opasal s širokim jermenjem, da teža bandera lažje vzdrži; zgornji del srednjega droga se kar šibi pod kovino. Vsakih trideset korakov je procesija obstala, da so nosači počivali. Ker se mi je procesija zdela prav dolga, sem preštel bandera in sem jih naštel 105. Koncem spreveda so

Moskva: Carska palača.

korakali diakoni, ki so nosili ikone, za njimi so stopali svečeniki z evangeliji, vezanimi v zlato in srebro, kot zadnji pa je prihajal protoierej z okroglo mitro na glavi. Procesija je izginila v Uspenskem saboru.

Vrnimo se k Ivanu Velikemu. Poleg zvonika stoji »sinodalna palača«, last svetega sinoda v Petrogradu. V tej hiši je svojčas prebival ruski patriarh; kesneje so nastanili v poslopju pisarne in bogato »sinodalno knjižnico«, kjer hranijo mnogo starih slovanskih in grških rokopisov.

Tej palači nasproti se dviga razsežni, samo enonadstropni »Čudov monastir« (moški samostan čudežnega prikazovanja nadangela Mihaela). Monastir je v 14. stoletju ustanovil metropolit Aleksėj,¹ ki ga Rusi časte kot narodnega svetnika. O njem se pripoveduje, da je čudežno ozdravil ženo tatarskega kana, pod čigar nadoblast je takrat spadala vsa Rusija. V zahvalo mu je kan podaril prostor, kjer zdaj stoji samostan. Na voglu monastira je vzidana cerkevica s šestimi modrimi in dvema zlatima kupolama, posvečena sv. Alekseju. Ko sem nekoč hodil krog samostana, je mnogo ljudi vstopalo skozi neka vrata. Radoveden se jim pridružim. Po stopnicah korakamo v prvo nadstropje, kjer se nahaja cerkev. Pred glavnim oltarjem je stal pop s križem v roki, ljudstvo pa je pristopalo in poljubovalo križ. Ob steni ugledam srebrno rakev; v njej se hranijo ostanki sv. Alekseja. Z veliko spoštljivostjo se narod bliža rakvi ter jo poljubljuje. To pa niso bili morda samo preprosti ljudje, ampak večinoma uradniki, častniki pa gospoda. Spomnil sem se, da so istega dne praznovali rojstni dan prestolonaslednika, čigar patron se tu časti.

Čudov monastir je bil stolica moskovskega metropolita in se še dandanes imenuje »stolni samostan«, dasi nadškof ne stanuje več v njem. Monastir je tudi zgodovinsko znamenit; marsikatera za Ruse važna zadeva se je odigrala v tem zidovju.

Na samostanskem dvorišču stoji cerkev svetega Mihaela, znamenita ruska božja pot. Ko sem stikal po dvoru, sem opazil, da mnogo ljudi prihaja iz podzemlja. Nad stopnicami ugledam napis: »Vhod v kapelico sv. Hermogena«. Bral sem, da je pred 300 leti vladal v Moskvi patriarh Hermogen. Tiste čase so pridrli pred Moskvo Poljaki ter jo zasedli. »Prepodobni« (sveti) patriarh je navduševal Ruse za pravoslavje in zoper poljskega kralja. Poljaki so ga vjeli ter zaprli v podzemne prostore Čudovega monastira, kjer je umrl od

¹ Se piše in izgovarja tudi: Aléksij.

lakote. Rusi ga časte kot svetnika-mučenika. Ob tristoletnici so mu sezidali kapelico pod cerkvijo sv. Mihaela. V tem svetišču je vedno mnogo vernikov, ki prižigajo svečke pred veliko svetniško podobo; menih pa vodi romarje po podzemskih hodnikih in razlaža, kje so mučili Hermogena in kje so umirali njegovi tovariši.

Med sinodalno palačo in Čudovim monastirrom je kratka ulica, ki vodi v ozadje Kremļa, do »senatskega trga«. Dolgočasni trg obkrožajo: ogromna vojašnica, sodna (senatska) palača in arzenal.

Pred vojašnico so postavili 20 starih topov; nekaj so bili najbrž zanimivi in strašni, dandanes so nerabni; občudujemo le še njih velikost. Znamenit je največji med njimi: car-top (»carpuška«), ki mu ga svojčas ni bilo para na svetu in ki je takorekoč starejši brat carja-kolokola. Dolg je dobrih 5 m, težak do 40.000 kg; odprtina je široka 1 m; krogle, ki bi jih streljali iz njega, bi tehtale 2000 kg ali 20 metrskih stotov. Moskovski car Fjodor Ivanovič, ki ga je (leta 1586.) dal vlti, je pač razsipał denar za nepotrebne stvari. Kmalu potem, ko so top vlili, je nastala v Moskvi revolucija; razdraženo ljudstvo se je polastilo topa in ga namerilo na Kreml; preden pa so izprožili prvi strel, so narod že pomirili. Kroč vojašnice so v visokih kupih nagromadili stare, nerabne topovske krogle.

Na desni ugledamo visoko, čedno zgradbo: sodno palačo. Krasi jo kupola, ki nosi na vrhu pozlačeno carsko krono. Nemoteno sem hodil po razsežnem poslopju. Zašel sem tudi v sodno dvorano in poslušal razpravo. Na hodniku me je poklical sodni sluga, mi odprl neka železna vrata in vstopil sem v veličasten prostor, ki se nazivlje »okrogla dvorana« (krúglaja zala); po stenah vise slike ruskih vladarjev, pričenshi s Katarino II., ki je zidala to palačo, in pa reliefi, ki proslavljajo carico.

Palači nasproti stoji zelo dolgi, nedostopni arzenal; v njem so baje nakopičili silno veliko vojnega materiala. Pred arzenalom so razstavili 875 začrnelih topov in topičev, ki so jih Rusi osvojili leta 1812.

Koncem trga se dviga preprost lesen križ, ki zaznamuje mesto, kjer so 4. februarja 1905 revolucionarji z bombo usmrtili velikega kneza Sergeja Aleksandroviča, takratnega mestnega načelnika.

Dvoje vrat vodi s senatskega trga iz Kremļa: Nikolajeva na »Rdeči trg«, vrata sv. Trojice pa v Aleksandrovski park.

Nikolajeva vrata so krstili po svetniški podobi, ki z veliko svetilko visi nad obokom. V steno vzdana plošča pripoveduje, da je Napoleon ob odhodu v jezi ukazal razstreliti ves Kreml. Nikolajeva vrata so Francozi deloma razrušili, nepoškodovana sta ostala svetniška podoba in svetilka; pač pa so uničili carsko palačo, arzenal, eno cerkev in dva zvonika. Razstreliti so hoteli tudi slavna Zveličarjeva vrata, kjer so postavili več sodov smodnika; tleča vrvica pa je ugasnila, preden je prigorela do streliva.

V lepem Aleksandrovskem parku zunaj Kremļa sem sedel na klop in občudoval močno zidovje. Dečki so se igrali po vrtu in glasno čebļjali. Kako prijetno zveni ruščina iz otroških ust! Skoraj vsako besedico sem razumel, kajti gosposki mestni otroci, ki hodijo že v šolo, — to sem opazil tudi po drugih deželah, — govore pismeni jezik lepo in razločno; tujec se od njih najlađlje nauči jezikovne šolske izgovarjave.

Dobrodušnost preprostega naroda sem si zapomnil na tem-le dogodku: Po parku je prihajala delavska družinica; otroci z materjo so hiteli naprej, oče pa je zaostajal. Jezen zakliče za ženo: »Kam pa dreviš, čort stari?« Nisem se mogel zdržati, da se ne bi smejal. Žena to vidi, se tudi nasmehne in pravi možu: »Pa ti stopi hitreje, vrag mladil!« (Konec.)

ZADNJA URA.

Z ostrim glasom
je iz stolpa zazvenelo —

Trop golobov
(komaj da se je izsul iz lin)
se v hipu razprši
na vse strani.

V srcu mi je odzvenelo
z ostrim glasom.

Ivan Sadar.

NARTE VELIKONJA: POŽAR.

IV.

Ko se je Josip zavedel, da je sam v sobi, se je sklonil, da bi pobral steklene drobce, in je zapazil, da se na preprogi kadi; drobna zamaha je na tleh še tlela.

»Saj že dovolj gori,« je rekel samemu sebi, »ali naj še zunaj začne?« Ugasil je z nogo in obstal.

»To je tvoj dom!«

Kakor bi ga nekaj sunilo, je dvignil roke in zakril ž njimi obraz.

»Ah, moj svetli dom!«

Zasmejal se je bolestno in zamahnil z roko, kakor bi odganjal nadležno misel.

»Vse je laž!«

Te besede so ga stresle.

»Tudi tvoja desnica je lagala, Vida, ker si videla prej v dušo in si prodala mojo misel za svojo. — Vse je laž!«

Ponovil je zadnje besede in zdelo se mu je, da ga nekaj hladi v duši. Zaživelo je pred njim spet dvoje modrih, vdanih oči, ki se niso mogle lagati.

»Ali si tudi ti lagala?«

Vozil se je takrat od svoje neveste; zdelo se mu je, da je ubit in nesrečen. Teden dni je bil na dopustu, teden dni je videl Erno vsak dan, pa si ni mogel dati računa zvečer. Čutil je, da nekaj ni prav ne ž njim, ne ž njo; pripisoval je to vplivu materinega pisma, ki ga je prosila, naj pride pogledat domov. Ko je prišel na kolodvor in segel zaročenki v roko, mu je padel pogled na njeno obleko. Začudil se je, da je nova moda tako nerodna in neokusna; njeni postavi se nikakor ni prilegala.

»Kakor stara poročena žena!« si je mislil in oči so mu nehote merile njeno širino in dolžino. Erna pa je nekaj pripovedovala o aviatikih.

»Ti,« je šepnila, »glej, kako gleda poročnik na levi mojo obleko! — Ti je pa niti pohvalil nisi!« je pristavila žalostno.

Ugriznil si je jezik, da bi ne rekel resnice, in se posmejal.

»Seveda, saj sem zapazil... To je pač najbolj moderno,« je menil. V srcu se mu je bil zbudil zopern občutek.

Poslej je kratko in mrko odgovoril na par vprašanj. Ko je prižvižgal vlak, se je poslovil naglo, kakor bi se mu res hudo mudilo. Bil je nesrečen in nezadovoljen.

Ko se je sedaj spomnil tega prizora, se je zgani in odšel v pisalno sobo, kjer je ležal na mizi zmečkani papir; stisnil ga je in se nato vrnil v sprejemnico ter tam položil revolver in pismo na mizo.

»Tako se je začelo!« je zaključil in nevede nadaljeval spomine.

»Nazaj jo bo spremljal poročnik!« si je mislil, ko ji je mahnil v pozdrav.

Videl je, da je odšla sama, in v srcu je bil nezadovoljen, ker ji je storil krivico. Ko se je zazibalo pero na klobuku skozi vrata in je videl njen samoljubni korak, se mu je prvi hip zdelo potrebno, da je rekel: »Goska!«

Zavedel se je in ga je bilo sram. Kljub temu je ponovil: »Goska.«

V srcu je čutil nezadovoljnost; ko je vlak že drdral, se je naslonil na okno in strmел po dolini. Na drugi postaji je zagledal pod svojim oknom gospodično, ki je vstopila.

»Dovolite, gospod!«

Umaknil se je na vrata v drug kupé, da bi šla mimo, ko je zagledal pred seboj začuden obraz.

»Gospod Erže?!«

Veliko nepričakovanega presenečenja je zazvenelo v teh besedah; spustila je kovčeg in mu ponudila roko. Vlak je že zapustil postajo in drdral dalje.

Pomagal ji je odložiti kovčeg; prišla je k oknu in se naslonila na šipo. Trudil se je, da bi se spomnil priimka gospodične; ker ni bilo nobenega dogodka, ki bi vezal spomin nanjo, si je pomagal z zvijačo.

»Gospodična Mocar,« je rekel, »ali se daleč peljete?«

Zasmejala se je otroško.

»Saj sem vedela, da me ne poznate več. Fantje vse pozabite — bila sem še majhna...«

Povesila je oči kakor v zadregi in si popravila šopek vijolic, ki jih je imela na prsih.

»Jaz sem Vida!...«

Zardela je v obraz kot otrok in obmolnila.

»Gospodična Vida?«

»Dà, rekli ste mi: Vikec, včasih Minkec, pošiljali ste me po cigarete.«

S sladkim naglasom je izgovorila te besede; Josip se je spomnil tamburaškega krožka.

»Dà, osmošolci smo tamburali z Vašimi brati.«

Zasmejala se je spet in zatisnila oči.

»In Vi, gospod, ste znali tako lepo!«

Josip se je nasmehnil; bilo mu je strašno nerodno, če je kdo hvalil njegovo tamburaško zmožnost.

»Zapodili ste me spat,« je nadaljevala, »pa sem zlezla skozi priprta vrata pod Vaš stol, dolgi pleteni stol — ali se ga spominjate?«

Ko je pritrdil, je nadaljevala: »Kajne, gospod, kakšen otrok sem bila še?« Josip si je mislil: »Vedno ista!« Hipno mu je prišlo na misel: »Zakaj nisem tega otroka nikdar poljubil?«

»Tisti stol sem pregrnila z zeleno preprogo, da me je krila; parkrat sem Vam zvezala noge skupaj, da ste se jezili na brata. Kakšni ste bili, kadar ste jezno pogledali!«

»Kakšen?« ji je segel v besedo.

»Meni ste se zdeli lepi...« Pri zadnji besedi je čutil, da ji je glas strepetal. Pa je spet povzela: »Neki večer mi je dobro v spominu. Govorili ste o bodočih ženah. Moj brat Robert in Vi. Robert je trdil, da mora biti učena, da moža bolje razume, Vi, da mora biti preprosta, dobro vzgojena v družini. Nisem razumela takrat, šele potem, davno potem se mi je zjasnilo.«

»Kaj se Vam je zjasnilo?«

»Robert je trdil, da so vse ženske enake... Vi ste ugovarjali.«

»Morda so!« je skomizgnil z ramo.

»Ne, niso — že takrat sem bila prepričana o tem in sem z Vami držala. Robert je trdil, da so najbolj zveste učene — vedno je trdil: 'Moja mora imeti ščipalnik,' — Vi ste pravili, da je znamenje zvestobe vdana in dobra gospodinja.«

»Ali sem res tako rekel?«

Zdelo se mu je neprijetno, da mu je tako neposredno izpraševala vest. »Mnogo se izpremeni in pozabi!« je menil navidez malomarno, kakor človek, ki je neprijetno zadet, če mu kdo ugame misel.

»Mnogo se pozabi,« je pritrdila, »toda besed, ki sprožijo nov tek mislim in dejanju, teh človek ne pozabi tako hitro. Dobro sem si zapomnila, — ne zamerite, gospod, če obnavljam take slike, — kolikokrat si Vas predstavljam: sredi debate ste podložili roke pod tilnik in rekli s čudnim, čudnim naglasom: 'Želim si prisojnega doma v miru med smrekami in borovci.' — Takrat sem si želela tudi sama enako.«

»In jaz se tega otroka ne spominjam več!« si je rekel.

»Glejte, gospod,« je pokazala čez dolino. »Kako lepa hiša v pobočju. Kadar se vozim mimo, slišim Vaše besede. Srečen, kdor tam v miru živi med smrekami in borovci.«

Naslonila je svoj ozki obraz na šipo in molče zrla na pobočje. Skozi okno je sijalo solnce na njen obraz, par zlatih las ji je ležalo na licu.

Molčala sta nekaj časa, nato se je ozrla boječe in vprašala vdano:

»Ne zamerite, gospod; koga imate v mestu, da se vozite danes tod?«

Zardel je in pogledal v stran; vprašanje ga je spravilo v zadrego.

»Znance.«

»Znance?« — Igrala se je s cofkom pri dežniku in mu pogledala vprašujoče v oči. »Pravili so, da imate nevesto...«

Z napeto pozornostjo je omenila in zadnjo besedo je izpregovorila sunkoma.

»Vi tudi že vse veste,« je potrdil.

Njen obraz je preletela bolestna senca. Vrtala je z dežnikom v pod in potožila:

»Tudi mene silijo, naj se poročim; saj vem, dobro vem, zakaj!« Jezno je zvila cofek in ga spet spustila. »Uboğa sem; snubi me bogati Križan in ta je grd.« Besedo »bogati« je izgovorila z naglasom, ki je pričal o zaničevanju in upor v njej. Otipala je vijolice na prsih in jih stisnila med prsti. »Vi boste advokat in gospodična Erna je bogata!«

Ni vedel, kaj je bilo v teh besedah, ali je bil posmeh ali očitek ali priznanje. Vlak se je ustavil, ponudila mu je roko in se poslovila.

»Moram izstopiti! — Zbogom, gospod Josip!«

Ko je prišla na peron, se je obrnila in odzdravila njegovemu zadnjemu pozdravu. Videl je, da je še dolgo stala na peronu in gledala za vlakom.

Ko je premislil njene zadnje besede, mu je bilo žal zanjo. Ozrl se je in zapazil na tleh njen šopek vijolic, ki ga je očividno nalašč pustila tam, da ga pobere.

»Uboği Vikec!« je rekel, »torej kozavi Križan te kupi.« Ni mu bilo prijetno; zamišljen je prišel na stanovanje in vtaknil šopek v kuverto. »Za spomin,« si je rekel. Spomnil se je, da mora pisati nevesti pismo, ker je obljubil. Bil je žalosten, ko je zapazil, da je primerjal Erno z Vido.

»Uboği Vikec!« je menil.

Ob tem spominu se je zgani in naglo stopil k omarici, kjer je hranila žena njegova pisma; poiskal je po datumu nervozno, kakor bi kradel.

»Roža vrtnica, cveti, cveti...« je živelo v njegovem spominu. Ko je razgrnil list, si je stisnil senca in bral: »Roža vrtnica, cveti, cveti... Vem za mirno zavetje in hrepenim po njem, vidim sliko in koprnim za njo: Mlad mož se sklanja nad pisalno mizo, svetilka ožarja njegov obraz.

Kaj si?

Tiho, narahlo trepečejo vrata, nežno kroži bela roka in lice podobno roži boža, boža trudni obraz.

Erna!«

Zbolelo ga je v srcu, ko je to bral, povetil je list in si rekel:

»Lažnik!«

Vedel je, sedaj je čutil, da je lagal, da bi bil moral napisati:

»Vida!«

Bral je dalje...

»Tvoje oko bo govorilo pesem lepote in sreče, dva otroka sama zase si sedeva nasproti; nihče ne sme motiti sladkega doma. Varuj srečo, varuj to luč, varuj to sobo, varuj njen ključ — dva otroka se zapreva vanjo, dva otroka si zazreva v oko, sama, sama...

Čakaj, da se vse dopolni, čakaj ure, ki bo prinesla resnico, čakaj jo, kakor jo čakam jaz.«

Izpustil je list na tla, poiskal v miznici suhi šopek in ga poljubil.

»Vida, Vida!«

Zdaj je čutil žalost v duši, pred očmi mu je migljala odgovor neveste Erne. Pisala mu je, da bo menda v mestu velika veselica in sama pojde tudi.

»...Kako težko čakam, da bi izvedela, ali bo res; hočem biti lepa...«

V pripisu mu je takrat napisala:

»Trgovec Križan se baje poroči. Rada bi poznala tisto, ki ga vzame — najbrž je njemu enaka...«

Vedel je, da jo je takrat preklel v srcu. »Ubogi Vikec!« si je ponovil takrat kakor zdaj. »Kdo je grešil, da boš delala pokoro?«

Stopil je parkrat po sobi in se nato vprašal:

»Fant, povej, ali to dekle ljubiš in katero sploh ljubiš?!«

Tistikrat si je dokazoval, da čuti do Vide le usmiljenje, in je zaključil, da usmiljenje ni ljubezen. Njegove misli so bile pri Erni, ker je ljubil njeno živahnost in občudoval njeno duhovitost, še trmo ji je pisal v dobro. Le ob trudnih popoldnevih ni bil zadovoljen sam s seboj, le v hipih, ko je delal račun za svoje misli in nagnjenja, le v trenutkih, ko si je predstavljal Erno kot ženo, ni bil na jasnem. »Ali bo dobra žena?« se je vprašal stokrat in stokrat in vsakikrat si je odgovoril: »Ne vem.« Zdaj si je bil na jasnem, da je Ernina slika zabrisala njegove sanje. Tolažil se je večkrat, da ni še nihče dosegel, po čemer je hrepenel. Toliko je čutil, da bi bil Vido vzljubil, če bi bila prej prišla. Verjel je, da ga Erna ljubi, in si ne bi odpustil, če bi jo varal, verjel je, da je edini v njenih mislih; njeno obnašanje je pripisoval površni malomestni

vzgoji. Težko je čakal, da jo poroči in jo priklene samo nase. Drugi teden po poroki je bila njegova prva in zadnja misel žena, ker je bila vedno ob njem; ves srečen se je čutil, če se mu je nasmehnila in mu pripovedovala svoje otročije.

Ko je moral po četrtem mesecu na orožne vaje, je bila vsa obupana. Oklenila se ga je tesno in trmasto menila:

»Pa ostani! — Kaj bom sama; dolgčas mi bo!«

Takrat je čutil, da jo ima rad, da bi dal življenje zanjo. Vrnil se je dan prej, kakor je naznanil, in žene ni bilo doma. Stara Marja ni vedela nič določnega. Neprijetno ga je dirnilo, da je o mraku še ni bilo; vstal je in se odpravil, ko je slišal njen smeh skozi odprto okno. Stopil je bliže in jo videl ob plinovi svetilki, da je segla temni moški postavi v roko.

»Zbogom, gospod Požar; hvala za družbo.«

Njegovih besed ni razumel, samo zasmejala se je in se obrnila na peti. »Ne tako hitro!« je vzkliknila in vstopila.

Josip sam ni vedel, kaj mu je; obrnil se je v stran in rekel sam sebi:

»Tepec!«

Ko se je mudila na stopnicah, so bili zanj hipi mučne nejasnosti.

»Kaj je imela s tem človekom, ki jo spremlja do doma?« Zamahnil je z roko in poiskal cigareto, da se pomiri. Zunaj je slišal par besed — nato so se naglo odprla vrata; žena je vzkliknila in se mu vrgla na prsi.

»Vendar enkrat! — Zakaj nisi pisal, da prideš danes? — Kako mi je bilo strašno pusto doma!«

Sedla je na zofo in odložila klobuk. Josip je bil nase jezen radi prejšnjih misli; toplo jo je bil poljubil in v srcu si je rekel:

»Zdaj vidim, da jo ljubim, ker me žali vsaka senca, ki bi padla nanjo.«

Da dokaže samemu sebi, koliko ji zaupa, je drugi dan povabil Požarja k sebi na šah.

V.

Slonel je tako nekaj časa, ne da bi se zavedal svojih misli. V srcu mu je bilo čudno kakor utrujenemu človeku v mrazu na prašni cesti. Pogled mu je obstal na pismu, ki je ležalo zmečkano na mizi. Segel je ponj in ga bral, kot bi ga imel prvič v rokah.

»Saj boš sama? Pojdeva lahko na izprehod, če hočeš, ali pa ostaneva doma, če ti ni mogoče... Poiščem te v zadnji sobi...«

Tehtal je iznova besedo za besedo, nato je ponovil iz pisma:

»Pridem točno ob deveti uri...«

Stisnil je papir in ga stlačil naglo v žep. »Prav je, da prideš, a ne ostaneš več v zadnji sobi,« se je posmehnil in odšel iskat ženo.

Napravljala se je; stala je pri oknu in nestrpno pogledovala na ulico. Na obrazu se ji je brala razžaljena trma in ključovalen ponos.

»Kam misliš?« jo je vprašal.

Zataknila je iglo v klobuk in molčala.

Josip je osupnil. Že ji je hotel vreči v obraz pismo, nato se je pomiril, stopil po sobi in ponovil:

»No, kam misliš?«

»Vun; tukaj nisem varna,« je očitala. Ni se ozrla, ampak iskala v torbici ključek in zaklenila predal.

»Sedaj nikamor! — Razpravi se!«

Razdraženo je udarila z nogo ob tla in se zravnila. Na licu je zapazil dvoje solz.

»Zakaj? — Če hočem, pojdem!«

»Če hočem, ne pojdeš! — Do desete nikamor! Odloži klobuk!«

Gledala ga je nekaj časa, kot bi premišljevala, nato je odpela klobuk, stopila k njemu in mu pogledala v oči.

»Ti!« je vzkliknila, »ti, kaj ti je danes?«

Josip je vtaknil roke v telovnik in navidez malomarno stopal dalje po sobi.

»Danes?... Zakaj vprašuješ? — Recimo, danes mi ni nič...« je končal in se je ustavil pred njo. »Grda je!« je nadaljeval v duhu.

»Slišiš, Josip, ti si danes bolan.«

»Ne, draga moja; meni se danes bliža zdravje.« Prijela je za klobuk in se igrala z iglo.

»Jaz pojdem! — Ta atmosfera...«

Zasmejal se je trudno in potrdil:

»Hudo je; tudi jaz iščem ventila. Sicer pa moraš vsekakor počakati, za izprehod je pre-zgodaj.«

Gospe je padla igla iz roke in se ustavila pred njim. Pobral jo je in jo položil na mizo. Čudna veselost ga je obšla, ko je videl ženino zadrego.

»Če bi se bila zlomila, bi niti na izprehod ne mogla!«

»Zjutraj na izprehod? — Kaj ti ne pride na misel!«

»Pa ne, če ravno hočeš...«

Sedel je na stol in nadaljeval:

»Vun hočeš, pa ni še nič pospravljeno! Posebno v zadnji sobi je nered.«

»V zadnji sobi?« se je zdrznila. »Kako ti veš, da je tam... da je tam nered?« je vprašala v strahu. »Danes še tam bil nisi!«

»Meni se zdi!« je privzdignil obrvi. »Tako se mi zdi.«

Erna je napeto poslušnila; zunaj se je ustavila pred hišo kočija. Ozrla se je skozi okno, prebledela ter se obrnila, da bi odšla.

»V kuhinjo moram!« se je hotela opravičiti, ko je stopila mimo njega.

»Vsekakor moraš v zadnjo sobo prej, da pospraviš, če je mogoče.« Poudaril je zadnje besede tako razločno, da je obstala.

»Če je mogoče...« je ponovila zmedeno. »Če je mogoče... Kaj misliš?«

»Mislim namreč...« je začel. »Ah, nič ne mislim...« je nehal in umolknil.

Ker se ni ganil, je prišla za kljuko, da bi odprla.

»Ali ne pojdeš? Če bo treba, že pokličem,« je dejal Erže.

Stresla se je, videl je, da jo je posilil jok, in preden se je zavedel, je klečala pred njim in prosila z drhtečim glasom:

»Josip, povej, kaj ti je... Meni je neznosno. Ta nejasnost!«

Odrinil jo je od sebe.

»Vstani, tako te ne maram gledati. Ne vem, kaj ti je nejasno,« je dejal, ko se je dvignila. »Kar je, veš sama; zakaj bi zdaj razpredala na široko, ti ženka moja...«

Skozi polpriprta vrata sta slišala udarce ure. Beseda mu je zastala; štela sta udarce, in ko so glasovi odbrneli, molčala še par hipov.

»Devet!« je rekel počasi. »In sobe niso pospravljene.«

Njeno lice je bledelo; videlo se je, da izkuša priti do jasnega sklepa, pa ni mogla in je rekla:

»Glava me boli.«

»Razburila si se,« je rekel in ji je del roko na čelo. »Uboga Erna, uboga moja žena!«

Umaknila se mu je in se obrnila v stran.

»Pusti me! — Hliniš se!«

»Hlinim? — Če govorim lepo, se hlinim, če streljam, sem blazen. — Povej mi, draga moja, kako naj se držim!«

Stopil je nato po sobi in si dejal natihem: »Kaj dela, da ga še ni?« Ti hipi so se mu zdeli strašni.

Gospa je dvignila glavo in vzdihnila.

»Danes te ne razumem...«

Preko lica mu je letel nasmeh.

»Saj me nisi nikoli...«

Isti hip je zapel zvonec pri vratih.

»Pustiva!« je zamahnil z roko. »Zakaj si tako razburjena in blede?« je vprašal, ko je zapazil, da se je oprijela mize in si obrisala potno čelo. Njegov obraz je pričal o živahni izmenjavi misli; parkrat mu je lice preletel smehljaj, nato je legla na ustne mirna boleost.

Erna je vztrepetala, nato ga je jokaje in krčevito objela:

»Bodi dober!« je zaprosila. »Zakaj se ne bi jasno pogovorila?«

»Pogovorila? — Gost je zunaj in ... Kakšna je ta Marja, kje je vendar? — Poslušaj, zdaj zvoni že drugič! — Sam pojdem odpret.«

»Ostani, Josip,« je prosila, »ostani, da poveš, kaj ti je ... da poveš, kaj ...«

»Pusti me! — Zdaj zvoni že tretjič. To je gotovo Požar, ker je pisal, da pride ...«

Ob teh besedah sta ji omahnili roki v naročje, dvignila je prestrašeno pogled vanj in obotavlja vprašala:

»Pisal?«

»Da!« je potrdil malomarno.

Stopila je naglo k vratom, naslonila se nanje in energično poudarila:

»Danes ga ne sprejmeš! — Poslušaj me, da ti povem! — Vse ti povem!«

Dvignila je roko in si obrisala solzo:

»Moraš, Josip! Poslušaj!«

Odmajal je z glavo in opomnil:

»Ni več časa!«

Na licu se ji je brala groza; Josip pa je čutil v sebi čudno slast, da vse razdene in pride do konca, četudi v pogubo. Bil je človek, ki je hotel povsod jasne rešitve.

Takrat je Marja odprla vrata.

»Gospod Požar želi govoriti z gospo.«

Josip je čutil njen čudni poudarek in velel:

»Peljite gospoda v sprejemnico! — Pridem takoj! Gospé pa prinesite vode; slabo ji je.« Ko se je Marja obotavljala, je rekel glasneje: »Hitro, pravim.«

Gospa je medtem omahnila na stol in nepremično zrla na tla. Na njenem obrazu se je naglo menjavala bledica in rdečica.

Marja je spet povzela v zadregi:

»Gospod ni hotel v sprejemnico ...«

»Pa naj počaka na hodniku, da pridem.«

»Hotel je naravnost v zadnjo sobo.«

»Nà, Erna!« se je posmejal, »saj še nisi pospravila!« Njegov obraz je kazal čudno zadovoljnost. »Recite, naj počaka!«

»Marja, recite mu, da me boli glava,« je rekla Erna.

»Ali bi ne bilo bolje, če bi mu povedali, da sem jaz doma?«

Marja je hotela oditi.

»Počakajte, Marja; vrnite se skozi sprejemnico!«

Pokimala je in prišla za kljuko. Ko je odprla, je planila gospa Erna pokoncu in hotela za njo.

»Vun ga pošljite, drugače ga pošljem sama!« je vzkliknila pridušeno.

Josip ji je zastavil pot in jo potisnil nazaj na stol.

»Tu ostani!« je ukazal odločno. »Če je treba, ga pošljem sam!« V njegovih besedah je zvenel zaničljiv srd. Ko se je Marja vrnila, je Josip zaobrnil ključ na hodnik in odšel v sprejemnico.

»O prijatelj, ne zameri, da čakaš,« je izpregovoril. Videl je, kako je gost obstal par hipov osupel. »Lepo, da si prišel, kajti čakali smo te že, pravzaprav čakal sem te ... Prosim, vstopi!«

Požar je zajeceljal:

»Dà, ampak ...«

»No, prosim vendar.«

Stopila sta v sprejemnico in sedla.

»Prav kakor bi se bila zmenila, sem doma ostal; hotel sem odpotovati, ker mi brat piše, da se mati ne počuti dobro. Gotovo ti je kdo povedal, da me danes ni v pisarni.«

»Ne, čisto slučajno ...«

Požar je bil presenečen in osupel vsled nepričakovanega sprejema in ni mogel najti prave besede.

»Ne smeš biti hud,« se je opravičeval Josip, »da si čakal toliko časa; ženo boli danes glava in jo moraš oprostiti. Midva bova itak igrala partijo šaha, ali ne?« — Tako mirno je govoril, da je gostu izginila osuplost z obraza.

»Dobro igra,« si je mislil Požar, ko je slišal o glavobolu. »Naj mi bo šah za pokoro!«

»Ta glavobol je torej vzrok, da si doma?«

»O ne,« je rekel Josip. »To je vse nekaj drugega.« — »Udaril bi ga ravno po preči!« si je mislil, ko je gledal skrbno frizuro Požarjevo. »Bogve, čigave žene je las, ki mu leži na rami?« se je vprašal, ko mu je obstalo oko na njegovi suknji. — »Katere figure imaš ti danes?« je vprašal glasno.

»Črne!«

Okrenila sta šahovo desko; po prvi potezi je menil Požar.

»Ali je gospa že dalje časa bolna?«

»O ne, danes je zbolela.«

V sobi se je le tupatam slišal udarec s figuro ob desko.

»Pazi na stolp!« je rekel Erže po daljšem molku.

»Hvala!«

»Šah!« je odgovoril Josip. Odvzel mu je tekača in menil: »Danes ti gre slabše.«

»Prav res!«

»Tako!« Zamenjal mu je konja. »Danes igrava najbrž zadnjič.«

Constantin Meunier: Ecce homo.

Požar je osupnil in je nehote prevrgel kmeta.

»Zadnjič?« je vprašal.

»Dà.«

Premikala sta dalje. Požarju so prsti včasih nervozno zatrepetali, videlo se je, kako mučno mu je sedeti. Josip je opazil njegov nemir in delo mu je dobro. »Kakor bi ga kdo žgal,« se je posmehnil. Vzel mu je stolp in položil roko na mizo. »Mat! Danes je vsaj kraljica ostala.« Josip je vzel z mize cigarete in jih ponudil.

»Cigarete imaš vedno dobre.«

»Vedno iste,« je potrdil. »Pri meni je vse po starem, le z ženo ne vem, kaj je...« Otresel je pepel in nadaljeval: »Izpremenila se je; samo eden je v mestu razen nje, ki bi mi to mogel razjasniti.«

Pri teh besedah se je Požar zganil in naglo vprašal:

»Kdo?«

»Ti sam!« — je naglasil Josip in mu pogledal ostro v oči.

□ □

□ □ □

□ □

DR. A. BREZNIK: RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

(Dalje.)

Med posebnosti, ki so se v tem času uvedle v pisavo, pa se niso sprejele, spada tudi stava naslonic ali enklitik. Razlika v stavi naslonic med zapadno slovenščino in drugimi slovanskimi narečji je res precejšnja, zato so se smatrali tedanji pravopisni reformatorji za poklicane, da besedni red pri naslonicah spremené. »Mi smo namreč previdili,« piše sam Svetec-Podgorski,¹ »da se način, kakor smo do zdaj postavljali nenaglašene besedice (breznaglasnice), ne ujema z načinom naših družih slavenskih bratov; da nam je ptujščina v tem oziru jezik mnogo pokvarila.« Treba je bilo torej besednega reda, ki se razlikuje od nemškega in se bliža drugim slovanskim jezikom.

Prvi je na naslonice drugih slovanskih jezikov opozoril menda Cigale v Novicah 1853, 327, kjer je postavil pravilo, da zaimki »me, te, se, ga itd. ne smejo nobenega stavka začeti«. Posebej je navel glede skladnje tale stavek: Kadar človek na jesen pogleda rumenkasto drevje, katero je malo popred še tako čversto zelenelo, obhaja ga navadno neka otožnost, in on sam si ne vé povedati, zakaj; — ali če nekoliko pomisli, uveril se bode kmalo, da ta otožnost njegova izvira odtod, ker se spomni, da je tudi on minljiv.

V praksi so začeli naslonice prvi spreminjati Jeriša, Valjavec, Levstik, Gr. Krek, Trstenjak in dr. Toda kako?

Jeriša² je zapostavljal povsod naslonice, n. pr.: Stanovala je v koči, ki stala je na kurjih nogah. Klatovíteze pa spet jemala je v svoje varstvo ter

obdarjala je (= jih) z blagotinami. Njegova usta vedno so zaperta. Poserčejo mu kerv ter žegečejo ga do smerti itd.

Valjavec je začel z novo stavo v Pesmih l. 1855., kjer je popravil svoje prejšnje pesmi.¹

Levstik, ki je bil tudi mnenja, »da je naše narečje ravno v stavi svojih besed popačeno in poptujčeno skoraj bolj od vsih družih,«² se je teoretično menda drugi lotil naslonic v spisu »Napake slovenskega pisanja«, kjer pa je dovolil še mnogo svobode. Dopuščal je stavo, kakor: se vé, se zna, poleg: to se vé; kdor ne misli plačati, se ne puli za ceno, poleg: ta se ne puli; ko ga vidi, kako tava, mu pomoli vrv. »Serb bi velel,« pristavlja Levstik, »onda mu pomoli; ali tudi: pomoli mu verv; tudi v našem jeziku bi ne bilo neprijetno: tedaj mu pomoli.« Dalje navaja sledeče zgledje: Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, je ubit. »Gotovo bi se,« pravi, »terdo glasilo: Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, ubit je.«³ Sam je v tem spisu delal take-le stavke: Izgledje, ktere bom tû pretresal, vzeti so skoraj vsi iz neke naših knjig (str. 3). Ali vender bilo bi dosti umevno vsaj tako le (3). Kmeta sem dobro poslušal, in videl sem, da... (26). Ta skaza, če se vterdi v jeziku, nikakor se

¹ N. pr. V Bčeli 1852, 329 je še po starem: Sim dans imel jih (v isti pesmi l. 1855.: Imel sem dans jih, 78); dalje: Sim rastel, želje sim imel (Pesmi: Rasel sem, 79). Sim slišal praviti (Pesmi: Slišal sem praviti). Je zala kakor zaria (Pesmi: Zála je kakor zárija, 80), Bčela, l. c., 201: Je v njem monih (Pesmi: Menih je v njem, 153). Bčela, l. c. 137: Je bil otrók, in ta otrok (Pesmi: Otrok je bil, in, 151) itd.

² Nov. 1858: Napake slovenskega pisanja (19).

³ Nov. 1858, str. 19.

¹ Nov. 1862, 74: Slovniški pomenki. Spisal Podgorski.

² Glasnik sl. slov. 1854; ti zgledi so na straneh 61, 62.

ne dá z lepo izriniti (204). Nihče ne tají, da naša književnost se ne dá soditi po tistem merilu, po katerem n. pr. nemška (219).

Greg. Krek je stavil naslonice tako le: »Že od nekdanj je bilo petje sosebna lastnost Slovanov; razne čutila svojega serca vedili so preobraziti v pesniško lepoto, ktera prispela je na tako stopnjo doveršivnosti, da ...¹ Ubogi starši bili so delavci in pastirji.²

Zapadnim pisateljem se je pridružil Davorin Trstenjak,³ ki je postavljaj naslonice precej po šegi svojega narečja (prekmurščine), ki je ohranilo v odvisnih stavkih starejšo stavo, kakršno imajo še drugi Slovani.

Ti pisatelji so našli mnogo posnemalcev, in tako je bila zmeda od dne do dne večja. Stava, ki je v pisavi zagospodovala, ni bila ne slovenska in ne slovanska! Proti nji se je oglasil v posebnem članku Cigale v Glasniku,⁴ kjer priznava, da mora biti slovenski pisatelj skeptičen glede besedne stave, da se pa vendar ne sme ravnati »po pravilu: Dobro je vse, kar je dosedanji pisavi, narodni govorici ali pa nemščini nasprotno.« »Dosedanje navade in rabe«, pravi, se je treba držati, »če bi se tudi z nemščino vjemala,« dokler se na podlagi drugih slovanskih narečij ne izkaže kot napačna. Posnemati nam kaže zato druge Slované, zlasti »serbske in hervaške pisatelje, nekaj za to, ker oni zajemajo najraje iz narodnega, ondi najčistejšega studenca, nekaj pa tudi za to, ker velja našo jugoslovansko zvezo in edinost na vsako stran pospeševati.« »Kjer imajo drugi Slovani terdne neprestopne pravila, kaže tudi nam poprijeti se jih, kjer pa pri družih Slovanih vidimo svoboden besedni red, deržimo se pisaje ozira na blaglasje in dosedanje rabe.«

Po teh načelih je določil, da se z naslonicami »stavek ne more začeti, ne po medstavku⁵ nadaljevati;« dalje mora v odvisnih stavkih stati naslonica (sem, si, je) po prvi naglašeni besedi, t. j. pred deležnikom, ne pa za njim. V vseh drugih primerih, zlasti v glavnem stavku, pa se mora ohraniti dosedanji besedni red.

¹ Nov. 1858, 293.

² l. c. 37.

³ Nekaj zgledov! Nov. 1857: vogličev ne sožgite, te bom si ohranila (6); pel je pesem od angelov, da vse se je jokalo (115). Nov. 1858: »Kakšna pijača pa je to? vsi ga barajo (69). Doma prodajavce željno pričakuje, ker radi bi zvedili (70). Zvedel je mlad Verbovčan, da v orehovem bednji so mladi vrablji (70). Pa kaj je Verbovčanom za enega Verbovčana! — saj vsako leto jih sto maček iz repišča prinese (70) itd.

⁴ Glas. 1862, 64—67: Slovniška drobtinca.

⁵ t. j., kakor je razložil Podgorski: »Kadar se glavni stavek razpolovi po medstavku v dva konca.« Nov. 1862, 91.

Podobno pravilo je postavil tudi Svetec-Podgorski, ki je v Novicah Cigaletove nazore potrdil in jih izpopolnil.¹ Staro pot, pravi, smo prezgodaj zapustili, in tako smo »bežeči od Scile nevedoma zaveslali v Karibdo; na stare grehe (glede naslonic!) smo jeli delati nove. To me je nagnilo, da sem jel to reč natančneje preiščevati. Poslušal sem narod, primerjal sem spise družih Slavenov.« Za zgled je postavil stavke, kakor: Bratje njegovi, zavideči mu srečo, prodali so ga v Egípt ali: v Egípt so ga prodali. Kjer se ne seje, ne žanje se. Kdor se ne osveti, ne posveti se. Če Bog ne pomaga, naš trud je zastonj. Ko bi vedel, precej bi ti povedal. Poleg te stave, ki je resnično slovanska in v rabi pri Hrvatih in Srbih ter pri nas v prekmurščini, si je Svetec pomagal z zaimki in členki v podrednih stavkih, da bi rešil dosedanjo rabo. Tako je postavil zgled, ki so zelo prisiljeni, včasih kar smešni: Kjer se ne seje, tam se ne žanje. Kar se ne stori, to se ne zvé. Kdor se ne osveti, ta se ne posveti. Če Bog ne pomaga, tak je naš trud zastonj. Ko bi vedil, to (tako) bi ti precej povedal. Da nisi prišel, to nas je bolelo. Dalje: Kdor tepe, nje ga tepo. Ako vse popijem, meni bi škodilo. Kdor bi koli prišel, jaz bi ga lepo sprejel.

In take smešne stavke je Podgorski tudi sam pisal: Al kakor so (členki) neznatni viditi, to (!) vendar še le oni stiskajo stavke v lepo celoto.² Ali: Kadar se mehki naglas na koncu poostri, to (!) se on nič ne razločuje od ostrega.³

Leta 1864. je Cigale svoje pravilo še enkrat ponovil, kjer je posebej naglašal, da so popolnoma napačni stavki, ki so se razpasli zlasti po časnikarskem polju, kakor: Zastran Maribora mi je bilo posebno žal, da prikrit je bil mojim očem. Živo prepričan, da Kras ostal bi vedno le gol. Naj omenim, da tudi župan bil je itd. Naglasnice morajo stati pred deležnikom, tako, pravi, »so se večidel držali, če prav pametim, slovenski in drugi jugoslovanski (hrvaški, srbski, bolgarski) pisatelji od nekdanj in se še drže, drži se ga tudi národni govor od Triglava do morja črnega.« Glede glavnih stavkov pa pripominja, da hrvaški časniki res pišejo naslovice za deležnikom (na pr. Uprava naklade školskih knjig u Beču razprodala je prošle godine itd.), kar pa je tudi napačno.⁴

Ta pravila je sprejel tudi Janežič v slovnico. Popolnoma v tem duhu je obdelal naslonice za šolsko uporabo v novomeškem gimn. izvestju leta

¹ Nov. 1862: Slovniški pomenki, str. 74, 83, 91.

² Nov. l. c. 407.

³ Nov. 1863, 60.

⁴ Nov. 1864, 316.

1867. p. Lad. Hrovat.¹ Seb. Žepič je tako stavo pohvalil, pa želel je še tesnejšo zvezo s Hrvati. Po hrvaškem načinu je zahteval zapostavljanje tudi v neodvisnem stavku za apozicijo, za vrinjenimi stavki in tam, kjer je pomožni glagol samostojen itd., na pr.: Poslanca slovaške matice, častita Hurban in Žlota, bila sta prijazno pozdravljena. Izmed vseh umetnij, kar jih slajša človeku življenje, poezija je najlepša cvetica. Po cesti od Zidanega mosta do Celja voziti se, prava je pokora. Večina, kričijo nasprotniki, ne zmeni se za take sanjarije² itd.

To so bila teoretična navodila, po katerih so se ravnali pisatelji. Kdor je ta pravila dobro preštudiral, se je gibal v določenih mejah; kdor pa jih ni poznal, je verižil naslonice, da je bilo groza. In takih ni bilo malo! Slovenska beseda je ječala v težkih sponah. Pa če so jo grudila sprejeta pravila, jo je bilo mogoče še poslušati; gorje pa ji, kadar so jo dobili v kremplje močje, ki so ta pravila prezirali. Načeloma se je godilo to pri mariborski Zori. V nji nahajamo take-le zglede: Zora 1875 (dr. Tavčarjeve novele): Zatem oddihovala sta si ponija pri jasliah (76). Danes radostila jo je le voda (77). Srčno in lahkomiseljno srkali smo iz kupe življenja, a nijsmo zapazili, da srebali smo le sladke pene (100). A če hoteli ste mi to povedati za-to, da bi ... (108). »Hvala, gospod«, to rekla je z glasom, ki je naznanjal ... (109). Zora 1874: Prijatelj! Tu vskipela mi je kri! (5). (Dobri časi so) pač bili tedaj, ko letela sva brez prave zavesti krog naših hiš (8). Lepa mi je pripadla zadača, proslaviti ... (13). Zora 1873: Lica bil je bledega, ali očesi gledale ste srpo izpod temnih obrvi (2). Tu ležal je pred njima slavni Dubrovnik (3). Zgubila se mu je bila proga med obrvima in bliščeče žarilo se mu je oko (4). Mladi plemenitaš pogledal je plaho na okrog, vsaj (= saj) bila je slavna (dubrovniška) ljudovlada pod varstvom štambulskim, vsaj imelo se je to varstvo kot neprecenjen vspeh dubrovniške diplomacije. Kje bi bili vže, ko bi se ne opirali na te krive sablje; morda gostil bi se tu Benečan! (5). Imel je lastne kodre, katere nosil je isti čas malokdo (21). Spanec je zatisnil očesa. Tedaj sanjalo se ji je tako pri-

jazno, tedaj bila je tam v rudeči zarji, med rožami (35) itd.

Drugi listi so se bolj ravnali po Cigaletovih in Svetčevih načelih. A tudi to je delalo stavo dovolj prisiljeno in po smislu včasih naravnost napačno. Poglejmo nekaj zgledov! Ko so pa moj ded prišli, urno se je izkobacal doli.¹ Ko je mati slišala, prestrašila se je.² Ko bi kdo prej vstal kot on, ta (!) bi se mu močno zameril, in ko bi kdo ne zapustil ležišča, temu (!) pride grom in hudovanje na glavo.³ Preširnovu življenje, kar se ga je pokazalo svetu, tiho je, mirno vsakdanje.⁴ Kakor more, široko se dela (koklja) in vabi s prijaznim kločenjem pod varna krila.⁵ Nekaj zgledov iz Lj. Zvona! L. 1890: V Novicah oglasil se je (!) Trstenjak leta 1846 ter bil (!) jim je zvest prijatelj celih 29 let (Levec, 171). Vzduh, ki iz njih izpuhti, dôkaj čistejši je od ónega, ki predira vanja (214). Nekatere ženske zarde se (!), kadar hočejo ... (261). Ljubo nam bode, odgovori mu prijazno mladi profesor, ponudi mu (!) stol ter nadaljuje (330). Državni uradniki, ki so prišli iz drugih krajev, kmalu (!) so se privadili (327). Kolikor je nam znano, Aškerc je (!) poleg Levstika prvi slov. pesnik, ki ... (693). L. 1891: Kakor čujemo, to (!) je pesniška ostalina Levstikova mnogo bogatejša, nego se je sprva mislilo (58). Župnik zaprè molitvenik, prekriža se (!), pokrije se (!) s črno duhovniško kapo, pripravi veliko poročno knjigo in česar je še treba (171). »Manica«, vzklikne Anton, iztegne se (!), oklene se (!) nje vratu in jo hoče pritisniti nase (339). V Stapletonu, tedaj nekako v sredini XVII. stoletja, tam (!) je še prav malo takih primerov (621). V nas se težko služi vsakdanji kruh in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, velik je (Tavčar, 651). L. 1892: S češkim šolstvom, sosebnost strokovnjaškim, ne more se meriti noben slovanski narod (15). Ako pišemo po K. vzgledu, to (!) uvajamo v domačo azbuko tuje črke (112). In če mi prinesete pijače od suhega zlata, jaz (!) je ne pijem (164).

L. 1892. so jeli tudi pri Zvonu opuščati to stavo v neodvisnih stavkih. Neki kritik piše: »Pri nas je sedaj obča razvada, da se n. pr. pomožni glagol tudi v preprostih stavkih postavlja za glagolom; zlasti beremo to v političkih naših časopisih.« Na to zavrača takele stavke: Na dvorišču stala sta že konja. In poleg te žalosti zginjala je njena (120).

¹ Naslov: Pravila za pisavo. Leta 1891. je izšel drugi natis z dodatki, Novo mesto. Tiskal J. Krajec. Zanimiv je predgovor: »Pervi povod tem »Pravilom« je dal Luka Svetec. Ko je on bil še v Samoboru kot sudac, pravil mi je l. 1858., kako lepo govorijo hrvatski kmetje, in tudi na hrvaški meji Kranjci, ki ne znajo nemški. Priporočal mi je, naj bi vzel kot učitelj v pretres slovenske »brezglasnice« — enklitike — povedal mi je tudi svoje principe in skušnje« (2. natis, str. 3).

² Nov. 1867, 296–97 v oceni Hrovatove razprave.

¹ Jurčič, Nov. 1863, 290.

² Jurčič, Glas. 1864, 169.

³ Jurčič, Mej dvema stol. 32.

⁴ Pesmi Fr. Preširna 1866, 6.

⁵ Mladika, 49. — Stritar.

L. 1892. je napisal dr. Murko v Letopisu M. Sl. krasno razpravo o rabi enklitik v slovenščini,¹ kjer je dokazal, da morajo stati enklitike v slovenščini takoj po prvi naglašeni besedi v stavku in da se ne sme delati razloček med glavnimi in podrednimi stavki. Dokazal je tudi, da slovenska stava ni tujega izvora, temveč da se je samostojno razvila. Toda govoril je gluhim ušesom! Za pisavo tedaj merodajni list Ljublj. Zvon je ostal pri starem² in pisal tako do l. 1895, ko je odložil ured-

¹ Enklitike v slovenščini, Letop. M. Sl. 1891, 1—65, 1892, 50—86.

² Nekaj zgledov! L. 1893: klop, na kateri sedi, omehča se in razširi (325). Ko je prvak zatisnil oči, naglo so vstali epigoni ter hiteli . . . (460) itd. L. 1894: Če je zapisano v knjigi večnega življenja, to (!) se zopet vidimo ob letu (132). Če izvzamemo izprehajališče v hrastovih in bukovih sencah

ništvo Funtek in ga prevzel V. Bežek. Tega leta (1895) je namreč Škrabec napisal v spisu »Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo« tudi poglavje o brezna glasnicah,¹ kjer se je potegnil za pristno slovensko stavo. Bežek je na to razpravo v Zvonu posebej opozoril² in začel tudi pisavo v Zvonu uravnavati po njej. S tem so Škrabčeva načela prodrli v pisavo in — slovenska beseda se je oddahnila. Škrabčeva pravila je sprejel nato tudi Levec v Pravopis, in danes se ravna vsi po njem, celo vzhodni Slovenci, ki so ohranili prvotnejšo stavo naslonic. (Dalje.)

ljubl. gradu, to (!) ni imela Ljubljana pred sto leti niti jednega nasada (13) itd.

¹ Cvetje, XIV, 3 in sl.

² Zv. 1895, 321.

KNJIŽEVNOST.

Janka Kersnika Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj, zvezek VI., sešitek II. in III.: **Janko Kersnik, njega delo in doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj.** Sešitek II. in III. Novelist in politik. V Ljubljani 1914. Založil L. Schwentner.

S tem dvojnem zvezkom je dr. Prijatelj dovršil svoje delo o Janku Kersniku. Zbudil je ž njim med slovenskim izobraženim občinstvom precejšnje zanimanje; res, da ima to svoj vir bolj v malenkostni senzaciji radi deloma zelo indiskretne objave Levčevih v jeznih urah napisanih ostrih sodb in njergavega zabavljanja — ki pa je za zgodovinskega opazovalca zelo zanimivo — o glavah slovenskega političnega in literarnega gibanja, tako o dr. Tavčarju, Hribarju, Gregorčiču ter o radikalcih in liberalcih in o klerikalcih ter o farjih gori in doli do »hudičevega Kluna« (479) — posebno zadnje je značilno za skrajno sirovi način konverzacije v krogih tačasne liberalne inteligence. Vendar pa se posamezno vidi tudi razumevanje za glavne misli in — tendenco Prijateljevega dela.

Kakor moremo soditi po prvem sešitku (iz leta 1910.), je hotel dr. Prijatelj prvotno pravzaprav napisati očitno nekaj drugega, kot pa, kar je nazadnje poslal med ljudi; ta dvojni sešitek namreč ne govori o Janku Kersniku, njega delu in, kar naj bi bilo okvir celemu delu, o njegovi dobi, kakor obeta še zmeraj naslov knjige, še manj pa o novelistu in politiku Kersniku, ampak skoro izključno o dobi, ki je v njej Kersnik živel in nekaj časa tudi aktivno v njej nastopal kot politik druge vrste. Na ta način je okvir postal slika in se je slika (Kersnik in njegovo literarno delo) pod roko izpremenila v neznamen, dovolj neskrbno izdelan okvir; vse to pa, kakor se kaže, namenoma, ker se je pisatelju v istini okvir zdel dragocenejši od slike same.

Delo je razporejeno tako, da slede v treh oddelkih z biografskimi naslovi »V Ljubljani«, »Na Brdu«

in »Zadnja leta« najprej kratek načrt avstrijske notranje zgodovine, nato v več razdelkih obširen opis slovenskega javnega življenja, nazadnje po eno poglavje o slovenskem slovstvu in o Kersniku. Politična zgodovina obsega izmed 627 strani 417 (49+368), slovstvena zgodovina 100, Kersnik samo 110, a še izmed teh 110 strani zavzema največ prostora zopet politika, slovstvena zgodovina le kakih 40, karakteristika Kersnikovih del samih pa niti 20 strani. Na koncu še »Karakteristika« Kersnikove osebnosti, 15 strani (628—643). Nesorazmernost v ekonomiji knjige je popolnoma jasna. Razumljiva je in odpustljiva samo radi slovenskih knjigotrških razmer. Če bi bil dr. Prijatelj hotel napisati v »Janka Kersnika zbranih spisih« res biografijo Kersnikovo in karakteristiko njegovega dela, nikjer ne bi bil mogel spraviti na dan svoje — zgodovine slovenskega javnega življenja (za sliko celotnega kulturnega življenja pa nudi knjiga premalo).

Načrt zgodovine političnega razvoja v Avstriji se naslanja v glavnem na Kolmerjevo monumentalno, več močnih zvezkov obsegajoče delo »Verfassung in Österreich« ter na Charmatzovo kompendij (dva tanka zvezka) »Österreichs innere Geschichte von 1848—1907.« Izpopolnjen pa je Prijateljev načrt z ozirom na slovanske razmere v glavnem iz sodobnih slovenskih političnih listov, največ iz »Slovenskega Naroda«. Uporaba Kolmerja se mi zdi na nekaterih mestih nerodna; dr. Prijatelj namreč citira brez potrebe dobesedno v nemškem besedilu mesta (n. pr. str. 17.), ki nimajo v sebi nobenih važnih ali značilnih dokumentarnih izjav, ampak zgolj splošno priznane sodbe, ki bi jih vsak zgodovinar, tudi brez citiranja, enako dobro povedal. — Te karakteristike obsegajo vse važnejše pojave v avstrijskem javnem življenju od začetka Auerspergove liberalne strahovlade preko Taaffeja in koalicije do Badenijevega padca.

Nasproti tem bolj kompilatoričnim zgodovinskim odstavkom ima zgodovina slovenskih javnih razmer samostojno znanstven značaj in je plod očitno dolgotrajnega podrobnega dela. Razgrinja se pred nami v daljši vrsti poglavij: 1873—1879: Slovenci pod nemško-liberalno vlado, Južnoslovansko vprašanje, Doba miru in sprave, Socialno življenje; 1879—1893: Slovenci pod Taaffejem in Winklerjem, Slovenska vladna stranka, Klerikalizem—liberalizem, Socialno življenje, Socialno-demokratska organizacija; 1893—1897: Razmerje Slovencev do (koalicijske) vlade, Medsebojno razmerje slovenskih strank. V teh poglavjih je napisana prvič po krajših načrtih dr. Kreka in dr. Lončarja obširna zgodovina političnega življenja med Slovenci. Z veliko skrbnostjo je zbrana iz kupov našega političnega časopisja preteklih let in iz privatne korespondence. Ta pa izvira res samo iz krogov Kersnikovih najožjih političnih pristašev in vsled tega dobiva delo v obširnih partijah značaj dela iz kroga slovenske »vladne stranke« za časa Taaffeja in Winklerja, dočim stoji pisatelj drugače na odločno »svobodomiselnem« stališču, s katerega na vso moč zamuje politiko kompromisov s »klerikalci«, kar pa je bila politika tudi »vladne stranke«. Širokega obzorja, ki bi obsegalo ves slovenski narod — in tako obzorje je za delo, kot je Prijateljovo, življenjska potreba — pri pisatelju vseskozi pogrešamo; običal je v negativnih idejah modernega svobodomiselstva in pogled mu ne sega preko krogov slovenske liberalne inteligence; slovensko ljudstvo pa je popolnoma zgorelo.

Kljub temu pa ima delo nemalo apologetično vrednost. Težko namreč je najti kje drugod tako jasno sliko idejne zmedenosti svobodomiselstva kot pa v tej knjigi, ki se mi zdi živa ilustracija za besede sv. Pavla v pismu do Rimljanov (1, 22): *Φάσκειντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν*.¹ Med množico različnih stališč, liberalizma (gospodarskega) in socializma, svobodomiselstva in narodnosti, ni znal pisatelj ustvariti enotne zveze, in tako ni čudo, da se nahaja v načelnih nazorih knjige obilo nezdružljivih nasprotij. Te zmedenosti sicer ni kriv samo pisatelj, sokriva je idejna nejasnost in zmedenost liberalizma sploh in slovenskega posebej od početkov do danes, a tudi pisatelj, ki kot filozof zgodovine presoja zgodovino slovenskega liberalizma, kljub poizkusom, da bi dal knjigi enoten znak doslednega svobodomiselnega brezverstva, te enotnosti ni znal ustvariti.

Le en primer. V imenu svobodomiselstva obžaluje dr. Prijatelj, da se nemški (tudi gospodarski!) liberalizem ni zmenil za gospodarska vprašanja, vsled česar so ga mase »dolžile« (kakor da bi to ne bilo res!) zavezništva s kapitalizmom in mančestrstvom ter odpadle od njega; nadalje obžaluje njegov sebični germanski nacionalizem in centralizem. Ta da je bil kriv »tragedije avstrijskega svobodomiselstva«, ker je gonil »tudi naprednejše slovanske življe klerikalizmu v naročje«; kajti v boju za narodno enakopravnost z nacionalnimi nasprotniki, svobodomiselnimi liberalci, »je bil Slovanom dober tudi (!) nemški klerikalec«; ti so bili namreč »edina opora Slovanov« v boju za pravičnost vsem narodom. »Tako so mrli zarodki slovanskega svobodomiselstva« (str. 4—5). Logika teh izvajanj je ta: V liberalizmu Nemcev sedemdesetih let, ki

je bil dosleden individualizem (svoboda zame!) v vsem, v verskem, gospodarskem in narodnem oziru, je dr. Prijatelj vseh samo njegov »kulturni« boj, boj zoper Cerkev in vero; obžaluje pa, da njihov »liberalni« gospodarski princip ni bil socialen, torej neliberalen, da njihov »liberalni« sebični nacionalizem ni bil pravičen, nesebičen, kot bi to ne bila nezdružljiva nasprotja. Še zanimivejše pa je tisto gorko obžalovanje, da niso mogli sodelovati slovanski svobodomiselci z nemškimi liberalnimi brati zoper Rim, da so jim morali biti »dobri tudi (sc. zaničevani) nemški klerikalci.« Še jasneje se izraža Prijateljeva želja po skupnem boju vseh svobodomiselcev zoper Cerkev — brez ozira na narodno idejo, brez ozira celo na obrambo — narodnega bitja našega — iz stavka: »Geslo svobode in napredka, ki je bilo v zadnjih treh letih (t. j. 1871—1873) tako blagodejno razžarilo narodno kulturo, se je nenaravno spravljal v dotiko z geslom skupnega slovenskega odpora proti nastopivši germanizaciji in je kleknilo pred njim« (str. 19). Žal mu je torej celo, da so morali biti zavezniki liberalcev v boju za narodnost — »slovenski klerikalci«. In ta zastopnik in zagovornik svobodomiselne internacionale govori zaničljivo o Mahničju kot »pravem zastopniku rimske internacionale« (str. 352), o njegovih »mednarodno-klerikalnih nazorih« (str. 368 i. dr.) in očita dr. A. Ušeničniku, češ, da mu je »nemški klerikalec bližji nego slovenski naprednjak« (str. 591).¹ Kje je tu doslednost! Dr. Prijatelj je ob liberalni žurnalistični puhlici o klerikalnem brezdomovinstvu čisto pozabil na svoja — načela!

Za načelno nejasnost dela pa je najbolj značilno, da si bralec po tej zgodovini slovenskega liberalizma ne more napraviti nobene jasne slike o pozitivnih kulturnih idealih, bodisi slovenskega liberalizma preteklih let, bodisi svobodomiselstva pisateljevega. Jasna je samo negativna stran, odpor proti katoliškemu verstvu in včasih tudi morali. V bengalični luči se vidi to v odlomku tistega pisma, ki se v njem Fr. Levec, tedanji urednik »Ljubljanskega Zvona«, jezi na klerikalizem dr. Tavčarja: »Naš ljubeznivi dr. Ivan je zdaj postal klerikalec... Te dni so se v odseku posvetovali na rotovži, če bi ne bilo dobro odpreti v Ljubljani bor-

¹ Dr. Prijatelj piše tam: »Ušeničniku je liberallec vsakdo, kateremu je vodnica v politiki ideja narodnosti. Zato mu je nemški klerikalec bližji nego slovenski naprednjak.« Citira »Katol. Obzornik« 1897, str. 126. Prva trditev je zavita. Dr. Ušeničnik v članku »Ut omnes unum sint« ne pravi, da je ta liberallec, komur je narodna ideja vodnica v politiki, ampak tisti, ki obenem odklanja versko idejo. Jedro vsega članka pa je to, da so liberalci pri ustanovitvi »Jugoslovanskega kluba« v programu zavrgli »pozitivno krščansko stališče«, a so vseeno zahtevali »v imenu narodne ideje«, da bi poslanci katoliško-narodne stranke vstopili v ta — brezverski klub. (K. O., I., 114—122.) Potvorbena pa je tudi druga trditev. Ušeničnik konstatira v citatu iz »Rimskega Katolika« (III., 345), da sta si »sorodniša v duhu nemški in slovenski liberallec, nego verni in liberalni Slovenec«, ter da se parlamentarne stranke ne ločijo le po narodnih, marveč tudi po verskih načelih. Za pojasnilo pa opozarja U. v opomnji na krilate besede dr. Iv. Tavčarja v deželnem zboru kranjskem: »Raje z Žvegljem, kakor pa z Mahničem.« (K. O., I., 119.)

¹ Delali so se modre, a so brezumni postali.

dél. Vsi so bili za to, a on odločno zoper ter je pretil, stvar spraviti v javnost, ako misli ne opuste« (str. 323). Tudi to je torej kulturna vsebina — liberalizma!

Treba opozoriti še na drugo temeljno hibo Prijateljeve knjige. Ne samo, da presoja pisatelj ves razvoj naših političnih razmer z ozirom na korist ali škodo svobodomiselstva pri nas in ne slovenskega naroda samega, mu je ta njegova svobodomiselna tendenca zastrla oči, da vidi zgodovinska dejstva sama v napačni luči in jih vsled tega krivo tolmači. Liberalizem je dr. Prijatelj pojem z eno samo, popolnoma določno enotno vsebino, sinonim »naprednosti« in »svobodomiselstva«, kar bi se vse, kakor dr. Prijatelj pojmuje to besedo, najpreprosteje zvalo brezverstvo. Pri tem je popolnoma pozabil, da je pojem »liberalizem« mnogoličen; da uči sicer dosledni liberalizem popolno brezverstvo, drugi zastopniki njegovi pa da priznavajo sicer Boga in odvisnost od njega, a taje nadnaravno razodetje ter so z ozirom na pozitivna verstva indifrentni, tretji pa se priznavajo v svojem privatnem življenju za kristjane ter se udeležujejo tudi verskega življenja, a nočejo v javnem življenju o cerkvi nič vedeti ali pa ji vsaj ne priznavajo mnogo vpliva. Vse tri stopnje liberalizma žive še danes, koliko bolj pa še pred štiridesetimi leti, ko se duhovi še niso toliko ločili kot danes in je večina bralcev »Slovenskega Naroda«, posebno iz duhovniških krogov, pripadala zmerni tretji stopnji. Dozdaj vsaj si še nihče ni upal, da bi dolžil brezverstva Davorina Trstenjaka, S. Gregorčiča, Andreja Einspielerja¹ in številne druge duhovnike starejše generacije, bralce »Naroda«. A dr. Prijatelj dela to še zmeraj kljub temu, da sem ga že pred tremi leti opozoril na to napako.²

Vsled tega je pogrešena tudi glavna tendenca Prijateljevega dela. Po njegovem je največja nesreča za Slovence, da so slovenski liberalni voditelji dolga leta tajili svoj svobodomiselni program (na ljubo boju za narodno enakopravnost), vsled tega zamudili pravo priliko, da bi organizirali slovensko svobodomiselstvo ter s tem omogočili nastop Mahničev, ki je z razbistrenjem pojmov združil veri zveste Slovence in tako utemeljil tudi politično premoč slovenske katoliške stranke. Če bi bili nastopili kar odkraja odločno za brezverstvo, bi se jim bili pridružili kar v začetku nemškomišleči liberalni krogi v mestih in na vrhu bi bilo danes svobodomiselstvo. Zato pisatelj jasno kaže svoje ogorčenje nad hinavstvom liberalnih prvakov, ki so se, v istini brez vere, pred ljudmi in v programih delali verne sinove svete Cerkve, da bi si ohranili svoje poslaniške mandate, ter so s tem oškodovali »svobodno misel« na Slovenskem in seveda tudi Slovence, ki jim je ušlo svobodomiselno zveličanje.

Edina sva si z dr. Prijateljem v etičnem presojevanju tega ravnanja, ki je vredno, v kolikor izvira iz zgolj hinavščine, vsega zaničevanja, v kolikor pa izhaja iz idejne nejasnosti in nedoslednosti, vsega pomi-

lovanja. V tem oziru nam kaže knjiga liberalne voditelje v prav zares — zanimivi luči, v prvi vrsti časti in slavohlepnega bivšega profesorja, vpokojenega dvornega svetnika in dosluženega deželnega glavarja pl. Šukljeta, o katerem pripoveduje dr. Prijatelj, kako se za svojo politično korist ni zbal niti — neresnice in obrekovanja.¹

Drugo pa je s presojo s stališča politične oportunitete. In tu dr. Prijatelj visoko precenjuje pridobivajočo silo svobodomiselne »ideje«, če misli, da bi bila v svoji pristni volči obleki pridobila več privrženecv, kot si jih je v pohlevnem ovčjem kožuhi. Slep bi moral biti, kdor ne bi videl, da si je brezverstvo (ne samo pri nas!) že od nekaj moralo nadevati plašč hinavske vernosti (ne proti veri, le proti slabi duhovščini!), da je moralo širiti svoj vpliv vseskozi pod krinko drugih idej, kakor narodnosti, svobode, napredka, če se ni hotelo skriti zgolj na število pravih — brezvercev, če si je hotelo dobivati tal med ljudstvom. Za dokaz naj navedem samo tirade dr. Tavčarja, ki jih je objavil v »Slovenskem Narodu« leta 1899. (št. 219), torej v času najostrejših borbe med »klerikalci« in »liberalci«, ko torej ni bilo kompromisa, ki bi bil silil naprednjake, »naj puste svoje principe v nemar« (str. 19). Glase se pa v glavnem takole: »Cerkve sama je svetišče, koje priznamo še danes, a to svetišče ni istovetno z mrčesom, ki piše v »Slovenca« in zlorablja svojo tonzuro v namene svojega žepa in svoje pohotnosti.« »Pač res, cerkev je od Boga... kar obsojamo, so zopet le popačeni cerkveni služabniki... Cerkev je veličastna, je božja ustanova in sam Kristus prestopuje v njej. Njeni služabniki so pa nasledniki svetopisemskega Onana« itd. (sledi cela vrsta psovok). »Verni služabniki smo svoji sveti cerkvi — katera svobodnjaškega mišljenja sploh ne izključuje (!!) — vam pa, prikriti grešniki, ki imate cerkev za svojo molzno kravo, pa ostanemo neprestano za petami« itd. In podobno še danes izjavljajo liberalni kandidati na volilnih shodih, da so »dobri katoliki«, da le lopovske duhovščine ne marajo. In zakaj to hinavstvo in te laži, ko jih vendar ne motijo več davno pokopani kompromisi z rajnimi »konservativci«? Namen je pač jasen dovolj. Slepiti hočejo tiste številne pristaše svoje stranke, ki niso brezverci in ne bi hoteli biti brezverci, čeprav tudi niso prevneti verniki. Dr. Tavčar, Šuklje in drugovi so pač bolje poznali slovensko ljudstvo in njegovo vernost kot pa dr. Prijatelj, ki je očitvidno že izgubil stik z našim živim ljudstvom in se zato lahko norčuje iz dr. Mahniča, ki je vindiciral cel slovenski narod, ne za klerikalizem (str. 316), ampak za pozitivno vernost. Zaradi tega to poudarjanje svoje vernosti, zato nasproti »klerikalcem« odrekanje narodnjaštva, očitki brezdomovinstva, nazadnjaštva in še cele falange liberalnih fraz.

Ta taktika slepljenja pa je bila še zmeraj svobodo-

¹ Glej dr. Prijatelj, Kersnik I., str. 72; prim. Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II., 27.

² Gl. o. m. — Primerjaj, kar pravi Ksaver Meško (v »Dom in Svetu« 1911, str. 282): »Dasi smo bili tedaj (t. j. v začetku devetdesetih let, ko je M. študiral v Celju) vsi hudi liberalci, smo prav lepo molili jutranje in večerne molitve in smo se oglašili na poti v šolo vsak dan brez izjeme v cerkvi.«

¹ Glej njegovo afero s knezoškofo Missijo leta 1889, Kersnik II., str. 363—365. Glej tudi njegove besede na volilnem shodu v Novem mestu 3. septembra 1889: »Jaz sem po svojem mišljenju in po svoji preteklosti naprednjak. Pa čim bolj proučevam razvoj človeštva, tem bolj uvidevam, kako potrebno je ljudstvu krepko versko prepričanje.« Tej hinavščini je pristavil dr. Prijatelj prav umesten dostavek: »Čisto liberalno, njemu ne sicer, ampak ljudstvu.« Str. 366—367.

miselstvu zelo koristna; vsled nje tudi zmagal liberalcev Šukljeta in Kersnika leta 1883. »zavoljo še šibke klerikalne organizacije« (str. 318). Ni zastoj zaklical dr. Mahnič tiste besede: »Razodenite že enkrat, vi brezverci, jasno svoje protikrščanske nazore, katere znate tako previdno zakrivati... in potem vprašajte slovenskega kmeta, ali hoče za vami in z vami« (327). In ni zastoj zaklical Pij IX. v alokuciji 18. marca 1861: Dajte rečem prava imena nazaj! (Vera rebus vocabula restituantur!) Edini Prijatelj protidokaz, da so v državnozbornih volitvah leta 1877. v mestih Slovenci (skupna narodna stranka) propadli, Prijatelj misli, da zato, ker so liberalci zatajili radi kompromisa s konservativci svoja svobodomiselna načela,¹ ne drži, ker Slovenci niso propadli radi klerikalizma naših liberalcev, ampak radi pritiska — Auerspergove persekucijske vlade, ki je pritiskala odvisne volilce (uradnike in obrtnike), in radi sleparstva nasprotnikov. Za narodnost kaj žrtvovati in trpeti pa ni bila šega tistih »življev«, ki so jih bili liberalci po svojem liberalstvu ravnokar šele »pridobili« iz nemškutarskega tabora (str. 33).

Vsled te glavne ideje Prijateljevega dela, ki ni posneta po zgodovinskih dejstvih, ampak je prinesena v snov iz pisateljeve aprioristične misli, dobivajo tudi posamezna zgodovinska dejstva, ki so zelo skrbno zbrana in spretno podrejena pisateljevi tendenci o kulturni misiji slovenskega svobodomiselstva, čestokrat nepravilo luč.

Po pisateljevi obsodbi liberalnega hinavstva je razumljivo, da mu nastop dr. Antona Mahniča, v kolikor je prinesel principialne jasnosti v slovensko javnost, ni docela nesimpatičen. Poskusil ga je prikazati vsaj v nekaterih partijah zgodovinsko verno. Vsebinsko njegovega dela pa ni mogel biti pravičen, ker to vsebinsko, brambo pozitivne vere, pisatelj odklanja. Pri tem je ponekod zašel naravnost v neokusni žargon žurnalističnih prerokanj, n. pr. ko govori o krščanski »retrogradnosti« (str. 5 in drugod), o »obskurantizmu« (337) in »fanatizmu« (315) Mahničevem, o rimski internacionali (352), posebno pa v žurnalistično potvorjeni liberalni razlagi 80. teze Pijevega silaba.² Zato ocena

¹ »Vse je omenjal »Narod«, samo nečesa se ni spomnil: da je bila ona slovenska stranka, ki se je on zoper njo že od svojega postanka boril, obdržala sebi izročene narodne pozicije (kmetske občine!), da pa so bili Slovenci docela podlegli baš v onih krogih, katere zastopati, vzbujati in organizirati je bila dolžnost liberalcev, — v meščanskih. Pozabil je bil na to, kar je pisal 31. avgusta 1873: »Pridobili smo že v tem kratkem času mnogo življev, ki so že bili odpadli, ker so mislili, da naša narodnost in nazadnjaštvo — je identično.« Propadla ni bila narodna stranka, ampak propadel je bil slovenski liberalizem, ker je zatajil svojo zgodovinsko nalogo, ker se je zatekel k laži in trdil, da ni to, kar je bil in bi bil moral biti. To je bila zgodovinska napaka, katere posledice so se še dolgo časa kazale po slovenskih mestih in trgih.« — Dr. Prijatelj, Kersnik II., str. 33.

² Glej str. 352: Postavil se je dr. Mahnič odločno na stališče Pijevega silaba iz leta 1864.: »Proklet bodi, kdor trdi, da se rimski papež more in mora spraviti in poravnati z napredkom, z liberalizmom in novejšo omiko.« To papeževo enunciacijo, s katero se je Rim končno zabubil v zakrknjenost, je proglasil Mahnič za »najznamenitejši višjepastirski akt sv. Stolice v 19. veku.« — Začetek besedila je potvoren;

Mahničevega dela ni dovolj pravilna. Dr. Prijatelju sicer imponira železna načelnost in doslednost Mahničevega svetovnega naziranja, vendar pa hvali to doslednost bolj tam, kjer je šel dr. Mahnič predaleč, oziroma, kjer se je motil. Tako je vzel za dosleden izraz krščanskega naziranja njegovo večkrat pogrešeno literarno kritiko (n. pr. S. Gregorčiča), s katero je žel posebno pri nerazsodnih ljudeh slabo žetev,¹ njegove zastarele nazore o ženski vzgoji in izobrazbi (str. 376, op. 1.) in podobno, kar je bilo kvečemu znak zmotnega osebnega prepričanja, preko katerega pa je prešla sodnica-zgodovina in njen razvoj na dnevni red. Najboljši dokaz za to so pač dela Medvedova, Finžgarjeva, Meškova in ves novejši razvoj slovenske literature krščanske smeri.²

Za tisto pa, kar je res pozitivnega in plodonosnega v Mahničevem orjaškem boju enega skoro zoper vse, za idejno jasnost, s katero je presojal vse zadeve javnega življenja našega z doslednostjo filozofa, stoječega na neomajno trdnih tleh krščanstva, za neustrašno silo, s katero je razkrinkal liberalno šarjenje s frazami o napredku, svobodi in narodnosti, dr. Prijatelj kljub pozni pravičnega sodnika ni imel zmisa. To delo je Mahniču prineslo že zgoraj omenjeno, deloma dovolj neokusno Prijateljevo grajo. Le eno naj tu še posebej omenim.

dr. Prijatelj originala pač ni vzel v roke. Glasi se kot napis vsem tezam, ne morda samo osemdeseti: *Syllabus complectens praecipuos nostrae aetatis errores, qui notantur (t. j. »obsojajo«, a ne ljudje, ampak zmote!) in allocutionibus consistorialibus in encyclicis aliisque apostolicis literis Sanctissimi Domini Nostri Pii Papae IX. — Opomnja, pristavljena besedilu, pa kaže, da dr. Prijatelj besedila ni razumel. V obsojeni tezi (Romanus Pontifex potest ac debet cum progressu, cum liberalismo et cum recenti civilitate vere reconciliare et componere) papež ne obsoja pravega napredka in prave omike, ampak to, kar moderni liberalizem tako imenuje. To je jasno iz napisa za teze 77—80, ki se glasi: »Errores, qui ad liberalismum hodiernum referuntur, t. j. zmote današnjega liberalizma — in da je svobodomiselstvu »napredek«, »omika« in podobni izrazi le drug izraz za brezvernost in sovraštvo do Cerkve, je znano — to pa je jasno tudi iz že zgoraj omenjene alokucije Pijeve dne 18. marca 1861, iz katere je dobesedno vzeta obsojena 80. teza in v kateri so izrazi liberalizem, napredek in omika v tem zmislu avtentično razloženi. Vera rebus vocabula restituantur! Glej Josef Tosi, Vorlesungen über den Syllabus errorum der päpstlichen Encyclica vom 8. Dezember 1864. Wien 1865. Wilh. Braumüller, str. 21, 215, in posebno 228—238.*

¹ Glej str. 569: »Lepa mladina »vi naš up«, ki Prešerna pita s svinjo...« Levec Kersniku.

² Res pa je, da je imelo to Mahničevo zmotno delo usoden vpliv, ki se kaže nekoliko še danes, n. pr. v znani gonji zoper Finžgarjevo, po moji sodbi najboljše dosedanje delo, »Deklo Ančko«, ki se je zdela le premnogim tako skrajno pohujšljiva, da je moral knez in škof ljubljanski dr. A. Jeglič sam izpregovoriti odločno besedo za pisatelja: »Prečital sem jo (»Deklo Ančko«) in se prepričal, da so Vas duhovni napačno sodili in obsodili. Ne duhovskega stanu, ne Marijine kongregacije niste poگردili. Tisti nočni prizor dekleta Ančke je tako opisan, da ne bo pohujšan niti kdor ga razume, niti kdor ga še ne razume: pisali ste izredno previdno« (dr. Jeglič Finžgarju).

Po liberalnem časopisju je dr. Prijatelj povzel očitane, da je Mahnič nazval narodno idejo — pagansko. To trditev izkuša celo dokazati na podlagi citata iz »Rimskega Katolika« I., str. 61. A Mahnič tam ne govori zoper narodno idejo kot tako, ampak zavrača le zmotno misel, da bi bila narodnostna ideja edino in zadnje merilo v življenju držav in narodov, ki bi opravičevala nasilno rušenje legitimnih držav (n. pr. cerkvene države), in sploh edino moralno vodilo.¹ Dr. Prijatelj pa, ko je to idejo absolutne narodnosti kar meni nič tebi nič zenačil z idejo narodnosti sploh, dostavlja citatu ogorčene besede: »S temi besedami je Mahnič prvi na Slovenskem, kjer je bilo dosedaj vso kulturo ustvarilo navdušenje za narodnost, proklamiral to idejo za pagansko« (str. 353). Quod erat demonstrandum!! — Dokazati se dá vse, exemplum docet!

Slovstveno zgodovinski del knjige zaostaja za zgodovinskim po obsegu in po pomenu ter je tudi površnejše sestavljen. V biografičnem delu se mestoma preveč ponavljajo politične stvari, ki so znane že iz zgodovinskega dela. Pregledi literarnega gibanja so novi v prvi vrsti po opisovanju večinoma še neznanih malenkostnih skrbi, rivalitete in medsebojne nevoščljivosti raznih urednikov. V tem balastu vsakdanjosti, deloma zanimivem, deloma dolgočasnem, skoro popolnoma izginejo glavne črte razvoja, ki bi morale biti pri toliki obširnosti knjige bolj poudarjene; tako jih skoro docela pokriva drobiž. Pravilno je naglašena gola negativnost kritike stare konservativne struje pri nas, ki je stala slovstvu indiferentno, če ne sovražno nasproti (str. 413). Razlaga tega pojava je zgodovina stranke, saj ji je bil oče — Bleiweis. In dokler je vladalo konservativno Bleiweisovstvo, je ostalo pri starem, dasi pozitivno vernih pesnikov in pisateljev ni manjkalo, a ognjišče so našli pri »Zvonu«. Zanimanje je zbudil šele Mahnič, ki je pokazal na važnost te strani naše narodne kulture. Šele potem se je ustanovil »Dom in Svet«, ki je pod vodstvom modrega dr. Fr. Lampeta iz neznanega lističa postal polagoma važno literarno glasilo. — V življenjepisu Janka Kersnika samem pa je velika hiba, da je analiza njegovih pripovednih spisov komaj označena. Dobršen del njegove zaljubljene in politične korespon-

¹ Zoper svoje obrekovalce, ki so ga, kakor še zdaj za njimi dr. Prijatelj, dolžili brezdomovinstva, je napisal dr. A. Mahnič poseben članek v »Rimskem Katoliku«, III., str. 36 do 60, z napisom: »Deset poglavij narodnostnega katekizma«. V glavnem je natisnjen zdaj v zborniku: Dr. A. Mahnič, »Več luči« (Ljubljana 1912) pod naslovom »Naša narodnostna izpoved«. V njem je popolnoma jasno izpovedal: »Narodnost je dobra, zato rej smo dolžni narod ljubiti in narodnost ohraniti« (str. 41—43). Nasprotno pa odločno poudarja, da »je pregrešna ona krivična ljubezen, ki ne pozna niti pravice niti npravstvenih zakonov, ki si celo v imenu narodnosti dovoljuje vsaktera sredstva, ako se zdi, da to zahteva navidezna slava lastnega naroda. To je narodnostna pretiranost, fanatizem (str. 47). Vrhunec narodnostnega malikovanja pa je »absolutna narodnost«, ki zahteva z nasilnimi sredstvi nacionalno državo in narodno Cerkev in ki naj bi bila tudi edino moralno vodilo (absolutno narodna morala). Glej str. 52. — Da teh jasnih distinkcij dr. Prijatelj ni razumel? Ali jih je prezrl? Mogoče.

dence bi radi pogrešali, ko bi imeli v knjigi to. Tisto krparsko poglavje »Karakteristika« na koncu nas za to hibo ne more odškodovati.

Slog tega Prijateljevega dela davno ni tako skrben, kakor smo vajeni pri njem v njegovih manjših, skrbno opiljenih eséjih. Izvajanja so na nekaterih mestih utrudljivo dolgovozna, posebno kjer nam pisatelj podrobno razklada skoro vsak izprehod in ples, dà, skoro vsak brezpomemben korak in vsako prehlajenje za časa Kersnikovega ženinovanja, — zdi se, da skoro samo zato, da porabi čim največ korespondence. In kaj naj bo vzrok, da nam skoro na celih šestih straneh (146 do 152) navaja naslove in vsebino cele vrste brezpomembnih »Narodovih« uvodnikov konzorcija Ω ? Tudi sintaktično je dosti pogreškov. Že davno, razen v dnevnikih, ki so za to drugače privilegirani, nisem bral tako debelih germanizmov kot v Prijateljevi knjigi: izgledati — ausschauen (str. 98, 413 in še večkrat), obstajati iz česa — woraus bestehen (str. 118, 148, 152, 598 in drugod) in tisti lepi žurnalistični »incident« (299, 620)! Drugod nepotrebne tujke zatirajo, posebno če jih še vsak deseti ne razume, pri nas jih moramo seveda uvajati. In če se to na zeleni veji godi, pri pisatelju, ki bi bil lahko umetnik v slogu, kaj se bomo še jezili radi ubogih dninarjev pri dnevnikih?

Dr. I. Grafenauer.

Dolenc dr. Metod: **Pravosodstvo kostanjeviške opatiije v letih 1631 do 1655.** (Ponatis iz »Časopisa za zgodovino in narodopisje« 1914, 1. snopič). — Preteklo je že več kot 30 let, odkar je Babnik s svojo razpravo »o sledovih slovenskega prava« načel važno poglavje naše kulturne zgodovine. Žal, da ni našel posnemalcev, ker so zgodovinska raziskavanja v tem pogledu obetala malo sadu. Novejši čas je prof. Kaspret s svojimi članki in pabrki iz urbarijev pokazal, kako bogato in važno gradivo za našo pravno in gospodarsko zgodovino se skriva za dozdevno majhnimi in brezpomembnimi opazkami in izrazi starih urbarijev. Isto pot je ubral tudi dr. Dolenc, ki je vzel za podlago svoji študiji neki sodni zapisnik kostanjeviške opatiije iz srede 17. stoletja in nam iz njega pojasnuje, kakšno je bilo tedanje pravo, kakšen ustroj raznih sodišč (gorskega zbora, kvatrnege in nepristranskega sóda), slednjič razne stroke izvenspornega pravosodja, njega tek in značaj. Pri tem se javlja povsod poleg tuje primesi samoniklo domače pravo, tako pri organizaciji ljudskih sodišč, pravnem postopanju in raznih določbah glede rodbinskega, dednega in kazenskega prava. Dolenčeva študija zasluži priznanje in posnemanje. — Neumljivo mi je, zakaj pisatelj odklanja izraz »gorska pravda«, češ da juristično dandanes ni točen. To nič ne de, če je obsežnejši, kakor pa izraz »gorski zbor«, ko je vendar pristno slovenski in izpričan z urbariji in listinami. Pravda znači lahko sodni kraj, sodni zbor, predmet, ki se obravnava, in slednjič tudi davščine, ki so se »na pravdi« določile (»stara pravda«!). Enako znači »veča« sodni zbor in davke, ki so se ondi naložili. Na Koroškem še sedaj pravijo: »Grem večo plačat,« t. j. grem davke plačat. Treba je le ugotoviti iz konteksta, kakšen pomen ima beseda na tem ali onem kraju.

J. G.

Constantin Meunier: Kosec.

TO IN ONO.

Avstrijski problem.¹

V brošuri 56tih strani je Foerster spet povzel misli svojega poslovnega govora z dunajske univerze. Razširil je sestavek, ki ga je priobčil v »Österreichische Rundschau«, razložiti hoče svoja mnenja ter jih zagovarjati pred napadi in napačnim umevanjem.

Državljska pedagogika je komaj nastala, manjka ji, pravi, osnovnih in smotrnih vprašanj, manjka ji definicije za državljansko mišljenje. Definicija: »pravi državljan je pač tisti, čigar dejanje in nehanje se zlagata z državnim interesom,« ne drži, ker je nejasna in nesigurna ter ne daje direktive za vzgojo in samovzgojo. Vsak pač misli večalimanj: »l'état c'est moi!« Zato potrebujemo definicije bistva državljanske kulture, ki nas natančneje pouči o načinu, kako mora resnično državno misleči človek delati za splošni blagor in se razločevati od izključnega strankarja. »Staatliche Gesinnung besteht gerade darin, daß ich nicht mich und die meinigen zum Staate aufblähe, sondern ehrlich nach Gemeinschaft mit Andersdenkenden und Anderswollenden strebe« (l. c. str. 7). Svoje interese moram tako zagovarjati, da delujem v boju za sebe istočasno državnotvorno in pomagam k sintezi bojujočih se nasprotij. Mnogo »politikov« nima s »πολιτεία«, državno življenjsko enotnostjo, ničesar opraviti, ker delujejo le za razdejanje. »Politiker sollte man immer nur diejenigen nennen, die sich mit der Einordnung eines Teiles in ein Ganzes beschäftigen und in diesem Geiste denken — reden — handeln« (l. c. str. 8). Ni treba pri tem brezznačajne in mehkužne tolerance, ampak vsak mora vse zastaviti, da preмага nasprotnika v duševnem boju in s pravičnimi sredstvi; dokler je sodržavljan, mora biti njegova pravica ravnotako sveta kakor lastna.

Ne samo definicije, potrebujemo tudi nove inspiracije. Moderno človeštvo se individualizira, demokratizira in racionalizira. Mnogo motivov, ki so inspirirali lojalnost napram državi, izgublja svojo veljavo. Raditega je nastalo gibanje za državljansko vzgojo. Toda dosedaj se je zadovoljila samo s poučevanjem državoznanstva. Kdor pa hoče dušo pridobiti za državo, mora pokazati, kaj pomeni država za dušo, za osebno bistvo človekovo. Vera posvečuje državo s tem, da razodeva nujno odvisnost med zveličanjem duše in zvestobo napram državi. Raditega moramo pokazati, da ni vzgoja in samovzgoja za državljansko kulturo v zgoraj navedenem zmislu samo problem kolektivne organizacije, temuč tudi življenjsko vprašanje dušnega zdravja in duševne kulture. Kjer se posreči različne rasne elemente privesti do politično-kulturnega razumevanja, tam se uduši tudi v notranjosti slepa in trda enostranost. Vzbudi se želja po idealu univerzalne izobrazbe. Nasprotno rodi politična razdivjanost tudi desorganizacija in razdivjanost duševnega življenja.

¹ F. W. Foerster. Das österreichische Problem. Wien 1914. Hugo Heller et Cie. Druck von Oscar Brandstetter in Leipzig.

Radi nerazdružljivosti sociološkega in psihološkega problema ni mogoče ločiti države in notranjega življenja tako, da bi tam uveljavljali najbolj sirove instinkte, tu služili kulturi. V udejstvovanju sirovih političnih navad podivja tudi naša duša na škodo karitativnih in socialnih impulzov. Žal, je mnogo vernikov, ki si dovoljujejo ostro ločitev politične in privatne morale in dokazujejo tako, da ne razumejo religioznega posvečenja državnega življenja ali ga nočejo razumeti.

Foerster citira mesto iz evangelija: »Preden stopiš k oltarju, spravi se z bratom svojim.« Božja služba brez odkritosrčne sprave s političnim nasprotnikom je farsa in blasfemija, sunek s kopjem v Kristovo stran.

Avstrijski problem pa je providencialne važnosti za politično in versko-nravno kulturo celega sveta. Kakor pomaga človek, ki ima najmočnejša nasprotstva v sebi in jih premaguje, drugim, ki trpe na razdvojenosti, tako je tudi z Avstrijo, čeravno tega zunanji svet še ne ve. Samo organizatorični duh in konstruktivno politična vaja, ki se udejstvuje v avstrijskem državljanskem življenju, pričata, da bi druge države ob tako težkih nalogah razpadle. Tajne politične avstrijske sile pa imajo v evropski zgodovini še veliko bodočnost. Vse je odvisno le od tega, da se te visoke kulturne naloge poprime elita mož in žen vseh ras in strank in začne resno s primernim delom, govorjenjem in pisanjem. Res je, da se pri sedanjih razmerah ne dá takoj vzbuditi državljansko čuvstvo, slično v drugih državah, ravno vsled tega je nujno potrebno, da začne državljanska pedagogika z globokim umevanjem svetovno-zgodovinskega in duševnega pomena avstrijske državne misije; v avstrijski mladini se mora vzbuditi ljubezen do državne tvorbe, ki pomenja triumf duha nad naravo in zavedno kulturno udejstvitev.

Raditega se mora mlada generacija oprostiti enostranske diktature plemenskih instinktov v zmislu globokejšega razumevanja nacionalne naloge in kulturne obveznosti.

Veselo dejstvo je, da že opažamo v avstrijski mladini željo po oprostitvi od hujskanja in ščuvalnega boja, želja po višji kulturni nalogi. Res, narodnost je nenadomestljivo kulturno dobro in nenadomestljiva kulturna sila; potrebna je bila razvojna faza, ki je odkrila in zbrala vse narodne pravice in moči, a te moči se zopet v narodnem boju razbijejo, če ne stopi v ospredje nova faza upostavitve resnične kulturne skupnosti med različnimi rasami. To bi bila faza nacionalnega življenja, kjer bi ne bilo samo krčevito uveljavljanje sebe dokaz političnega življenja in moči, temuč bi veljalo razumevanje in kooperacija z ostalimi narodnimi skupinami za največji nacionalni čin. Tega nam je treba že radi narodnega življenja in ne samo radi državnega interesa. Kjer ljudstvo ne pozna višjega pojma nego »narodni«, tu dviga in sankcionira kolektivni egoizem tudi vso privatno brezkulturnost in nestrpnost; posledica je, da se ne more razviti najglobokejša »narodna« vsebina. Prevladujejo sirovi občutki in sile boja za obstanek, dasiravno bi morali najplemenitejši kulturni življi, med njimi nacionalni element,

služiti Bogu, osvoboditi se sebičnosti in se podvreči višji misiji nego je le uveljavljanje samega sebe.

Usodno je, da manjka ravno širnim krogom avstrijskih Nemcev trdne verske protiuteži napram nacionalnim strastem. Krščanska vera je nebeški ogenj, ki je vse dragocene moči značaja poglobil in ojačil ter jih osvobodil nečistih primeskov; germanska duša pa je šele v krščanstvu našla sebe; naj omenimo samo zvestobo, ki je v krščanstvu razvita do skrajnih konsekvenc.

Kdor torej hoče gojiti v Avstriji politično pedagogiko, ta ima sveto dolžnost, da nikdar ne podžiga nacionalnih strasti, temuč družji vedno zvestobo do plemena z najbolj konsekvентno zvestobo do države. V Avstriji pa obstoji zvestoba do države v »večnem spominu« na višjo socialno tvorbo, ki jo morajo narodi ustvariti nad mnogoličnostjo antropoloških elementov. Avstrijski problem, to so tla, kjer se lahko rešita za zgled dva problema: največja varnost nacionalne samostojnosti in vzporedno vaja v nacionalni samozataji, smotrna podreditev nacionalitet višjemu organizatoričnemu principu.

Ugovoru: »gre pri tem eksistenčnem boju za zemljo in splošno kulturno posest«, odgovarja Foerster: Delitev sveta se dandanes ne more odločiti po metodi krvoločnih zveri, kajti sunek rodi le odpor, pa ne pojasnitve zahtev. »Es ist wahrlich die Utopie aller Utopien zu glauben, daß irgendeine Nationalität in Österreich auf diesem Wege ihre Rechte klären und sicherstellen könne« (l. c. str. 24). Resnično zmagajo v nacionalni borbi dosežejo le tisti, ki se izkažejo kot kulturno močnejši.

Bergson nabira v Parizu višjo francosko mladino pod parolo »aktivizma«, v kateri prednjači idealistično gibanje proti pasivni uklonitvi osebnosti diktaturi materialnih okoliščin; v političnem življenju pomeni to: človek ne sme pasivno sprejemati svojih načel za nastop v političnem življenju od obstoječih navad — pri največji sirovosti bi mu trebalo le še pridati — temuč mora vse svoje politično delovanje in govorjenje črpati z neodoljivo konsekvenco iz svojega lastnega višjega nramnega prepričanja. V težkih konkurenčnih bojih med gospodarskimi in nacionalnimi skupinami je res zapeljivo hraniti višje kulturno delo, dokler ne nehajo elementarni eksistenčni boji, a v resnici izpostavljamo nevarnosti najbolj fundamentalno konkurenčno moč svoje skupine, če ne vpoštevamo duhovno-nramnih dobrin — kajti istinita življenjska energija rase ne obstoja v mesu in krvi, temuč v kulturni moči njenih čuvstvenih vrednot in sil njenega značaja. Ako bi pa hotela katera skupina z najbolj sirovimi silami doseči materialno pozorišče za poznejše kulturno delo, je v nevarnosti, da zavladajo zbujeni instinkti za vedno tudi v notranjih vprašanjih skupine in oropajo lastno življenje spajajočih življenjskih sil.

Nujnost višjih versko-nramnih vidikov velja prav posebno za svetovnozgodovinsko borbo Germanov in Slovanov. Nemec iz rajha postane pozoren, ko vidi, kako izginjajo plemenski bratje, v kolikor so izgubili protiutežje krščanske vere; v iritaciji radi slovanskega napredovanja pozabljajo na dolžno pravičnost napram nasprotnikom ter ne opažajo lastnih pogrškov. Pisatelj je to ob omenjenem govoru izkusil, ko je mladi generaciji polagal na srce visoki pomen slovansko-

germanskega kulturnega jedinstva in je poudaril svoje pomisleke proti »Wacht am Rhein« na avstrijski zemlji. Ta kritika je vzbudila hrup med nemškimi nacionalci. Poudarjali so, da je pesem nemški nacionalni simbol brez pomena, ki ga ima za Nemca iz rajha. Foerster odgovarja: Ni važno, kako je pesem mišljena, ampak kako učinkuje na sodržavljane. Če se Nemci smatrajo ob Donavi za vzgojitelje in vodnike mlajših ras, morajo tudi »pedagoško« nastopati in pedagoško »Wacht am Rhein« ob Donavi ne učinkuje, pač pa izgublja Nemci s tem avtoriteto avstrijske državne rase, osumlja jih, da se čutijo bolj Nemce kot Avstrijce — in to škodi njihovemu političnemu stališču mnogo bolj kakor pevci slutijo. Prva zapoved politične modrosti je, varovati se celo navidezne sence. Pravični moramo biti avstrijskim Nemcem tudi v njih posebnih razmerah: Stoletja so bili politično združeni z Nemci iz rajha, pa so se morali v manjšini napram sovražnim narodom naenkrat odpovedati prejšnji moči in iskati novo mero za svoje zahteve. To težavo moramo vpoštevati, da razumemo naivnost in repenčenje, s katero je po letu 1866. ignoriral avstrijsko-nemški element svojo nalogo ter izdal kot svojo politično parolo »boj slovanstvu«, kot bi ne bilo Avstrijsko-Ogrske in bi bilo nemško nacionalno samouveljavljanje najvažnejša stvar na svetu. V mladi generaciji že prodira nov nazor.

Popolno pomanjkanje takta napram eksistenci avstrijske države in avstrijskega problema pa kaže sestavek: »K. K. Wolff: »Gesetze und Wege völkischer Entwicklung«. Österr. Rundschau, Heft V., 1914.« »Ko sem čital, sem se prijel za glavo in se vprašal, kako je mogoče v državi, ki je navezana na miren sporazum najrazličnejših ras, proklamirati s tako naivnostjo absolutni plemenski boj.« Kakšen dobiček bi imela svetovno-zgodovinska moritev enakomočnega nasprotnika? V najnovšem času je tirolski pisatelj J. Burger spisal hudo obtožnico zoper politiko stare nemške generacije. Burger razločuje med nemškim ljudstvom in dosedanjo nemško nacionalno politiko, kajti Nemec ni rojen za nacionalnega bojevnika; zato imenuje pisatelj dosedanjo politiko Avstriji sovražno, ker uporablja dragocene moči za brezuspešen boj, mesto bi jih udinjala pri pozitivnem delu. Ta politika nima čuta resničnosti, se ni brezpogojno vživela v avstrijsko situacijo in kulturno nalogo, nima velikega pozitivnega, državnika vrednega cilja. Sledi citat, ki z živimi barvami opisuje vso agitacijsko gonjo in hujskanje. Burger končuje z željo, naj bi bilo nemško ljudstvo tolmač kulturnega in političnega umevanja avstrijskih narodov ter se z odločnostjo oprijelo avstrijske zastave.

Želeti bi bilo, da bi mlada nemška generacija sledila temu klicu in se ne dala premotiti od politikov, ki jim je vsaka višja kulturna parola že izdajstvo nacionalne stvari. A cilj se doseže edino le po odkritosrčnem sprijaznjenju Nemcev z avstrijsko mislijo in odkritosrčno opustitvijo vsake iredentistične misli in navade, ki izvira še iz prvih časov mlade nemške Avstrije. S pozitivnim delom v tej smeri bi se bil najuspešnejši boj proti panslavizmu in slovansko-germansko kulturno jedinstvo je v tem zmislu cilj posebnega svetovno-zgodovinskega pomena, ker bi se germansko bistvo znanstva in abstraktnosti spojilo s čuvstveno močjo drugih plemen.

Pri drugih narodih je isto kakor pri Nemcu, čigar krivda je, da je začel s slabim zgledom. V posebnem položaju so Poljaki, ki žive v sanjah nove Poljske. A tudi Poljak naj bi ne bil samo »provizoričen Avstrijec«, naj bi ne gledal le egocentrično pri vsaki politični priliki na svoj nacionalni interes, temuč tudi na uresničanje avstrijske kulturne pravice radi nove svetovne kulture.

To velja mladini vseh narodnosti. Zakaj bi ne napočil čas, ko bi mladina pomagala novemu razvoju z ustanovitvijo društev za medsebojni študij in razumevanje? Zakaj bi nemška mladina ne potovala po slovanski zemlji, kakor potuje zdaj na Angleško? Ali je morda vredno akademične mladine, da nadražena od politikov, ki ne poznajo ljudstva, ne organizira drugih stikov kakor tiste, pri katerih si med seboj razbija glave do krvi? Kdo bo začel z novim razvojem v sedanjih resnih momentih? Kdor gleda vprašanje z versko-nravnega stališča in vidi v njem skrivnost vzgoje človeštva. Samo nova versko-nravná konsekracija razmerja med ljudstvi bo podelila moč za rešitev »avstrijskega problema« in ustvarila navduševalen ideal za državljansko vzgojo avstrijske mladine.

Z a g o v o r.

Na očitek, kako more pisatelj soditi razmere po tako kratkem bivanju, odgovarja s primero tujca, ki pride v hišo razdora in laže presoja objektivno kakor prebivalci, ki so prizadeti.

Na opombo, da najnovejša razkritja pričajo o protiaavstrijski politiki Čehov, pripominja, da je pač v takih razmerah to nujnost razvoja slepega plemenskega boja, nerazumljive kratkovidnosti nemške in pomanjkanja čuta pravičnosti v nemškem boju proti češkim šolam. Proti vsem težkočam avstrijskega problema nam ostaja alternativa: »Kampf mit Waffengewalt bis zu Ende — daran aber denkt doch niemand — oder energische Initiative zur Verständigung, Organisation von Aussprachen zwischen den ruhigdenkenden Elementen beider Rassen, Entgegenkommen, Verträge, Ausgleiche, guter Wille.« Dosedanja doba šikan in draženja ni zmožna dati življenja. To označenje stališča ni »tolstojanstvo« v zmislu opustitve defenzive narodne posesti in navduševanja k pasivnosti, ampak klic k ofenzivi s času primernimi metodami. Obrambna društva so potrebna, a najboljša društva za varstvo nemštva bi bila sedaj slovansko-nemška mirovna društva v vseh centrih monarhije. Kakor so se v razrednem boju ustanovila društva, da »gojijo prijateljska čuvstva med delodajalcem in delavcem« ter so dosegla najfinejše metode za pojasnitev in spravo medsebojnih zahtev, tako bi taka društva posegla tudi v boje plemen.

Hermann Bahr zavzema isto stališče kakor pisatelj (»Tat«, Juli-Heft). Poučen za Nemce iz rajha, ki podpihujejo avstrijske brate, je popis obiska pri Bismarcku. Šel je kot delegat iredentistične avstrijske mladine. Bismarck ga ni sprejel osebno, temuč po svojem zastopniku in sporočil, da naj skušajo ustvariti močno Avstrijo, ker bi bila večja žrtev zanje, če bi prišli pod Nemčijo. Bahr nadaljuje: Česar so se Nemci navzeli v skupnosti z drugimi narodi v Avstriji, je postalo že

njih bistvo, kakor je ta znak lasten tudi Slovanom v državi. Kakor bi nemštvo obubožalo brez barve avstrijskih Nemcev, tako tudi ne more slovanstvo pogrešati na svojem obrazu avstrijske poteze. »Svojemu narodu so dolžni, kot mi svojemu, biti Avstrijci.« Na tem temelju sloni skrivnost Avstrije: Vsi njeni narodi jo potrebujejo, da se izpopolni bistvo vsakega.

»Diese ganze Auffassung wird zweifellos in der jungen Generation Österreichs immer mehr Boden gewinnen und aus der Geburt eines wirklichen österreichischen Staatsgefühls werden dann auch neue Umgangssitten und neue Fähigkeiten der Verständigung zwischen den Völkern Österreichs entstehen.« Tako zaključuje Foerster svoja izvajanja.

Umetnost in religija.

Lepa umetnost, ločena od Boga in religije, izgublja tisto, kar tvori pravzaprav njeno dušo: idejno vsebino. Umetnost obstoji v upodabljanju lepote. Toda lepota je sijaj resnice. Ta sijaj prihaja k nam po idejah. Umetnost brez idejne vsebine je telo brez duše. Umetnost je ravno v tem, da upodobi umetnik v umotvoru idejo, predstavivši jo zaznavno v njeni popolni utelešenosti. Ta utelešenost ideje je tisto, kar se imenuje ideal. Kaj je umetnost brez idealizma? In kaj je zopet idealizem brez idej? Pa ravno ideje nimajo mesta v svetovnem nazoru brez Boga in religije. Umetnost brez Boga postane zgolj posnetek momenta, fotografija. Saj v evolucionistični filozofiji ni druge resnice razen tiste, ki je v trenutnem dogodku. V zgolj nastajanju izginja stalna resnica, ideja. Odtod ne bo človekovemu očesu nikdar zasijalo solnce idealne lepote.

Zato pada umetnost, ločena od religije... vedno niže, dokler se ne zgrudi k naturalizmu najgrše vrste.

(Dr. A. Mahnič, Hrv. Straža, XII., 6.)

Duh današnjega časa in umetnost.

V »Kunstwartu« (Erstes Oktoberheft) pravi Avenarius: »Kako je ta visoki čas občutja izpremenil naše razmerje do umetnosti, se pove z eno besedo: Življenjske vrednote stopajo v ospredje. Torej: artistične vrednote ostajajo v ozadju. Zdaj so odprta naša srca. Ta izprememba v razmerju do umetnosti je zelo zdrava. Kajti če slika, riše, piše, prepeva, uglaša in zida: sila, ki jo je ustvarila, in njena vrednost za razvoj kulture kot »govor neizraznega« temelji na etičnih vrednotah, ki jih nudi. Templjev in katedral, božjih in človeških soh, slik Madone, epov in popevk, velike umetnosti ni človek ustvaril v prvi vrsti, da bi pridobil artistične vrednote, ampak da izrazi etične. Vsa močna umetnost je bila v tem zmislu umetnost izraza. Polagoma šele so se odkrile posebne skupine vrednot, ki so nastale pri ustvarjanju vsled posebne umetnikove osebnosti, namreč artistične. To so vrednote, so v največjih umetninah velike in največje vrednote. V času pa, ki kakor današnji zapostavlja čuvstva posameznika za splošnimi čuvstvi, spadajo posamezne osebne vrednote »na fronto«.

Še enkrat: Ta izprememba v razmerju do umetnosti je zelo zdrava. A ena nevarnost tiči v tem. Izvira iz tega, ker množica misli, da že izbor snovi sam jamči za etično močne življenjske vsebine. V vseh

umetnostih se moramo danes bolj kakor sploh kdaj čuvati pred dobičkanosno frazo in impotentno praznoto. Živiti more le pristna kultura izraza, s katero podaja duša posameznika, kar je sama črpala neposredno iz stvari in doživljavaev.«

Kaj piše Čeh o slovenski literaturi.

Češka revija »Vlast'«, ki je ravnokar izdala prvo številko novega letnika, priobčuje v vsaki številki pregled svetovnega slovstva. V tem pregledu je v lanskem letniku med slovenskimi knjigami omenila Meškovo »Ob tihih večerih«, o kateri pove, da je »vse vzeto iz resničnega življenja in pisano v resničnem narodnem duhu in jeziku in da so povsod podani zlati nauki«. Nato je omenila Moletovo zbirko: »Ko so cvele rože« in pristavlja, da nudi zelo lepo zabavo ter stane nevezana 2 K. Pretiskala je tudi »Zvonovo« oceno o Novačanovi »Naši vasi«.

V številki, ki smo jo sedaj prejeli, pa piše isti J. Šerik-Vitinský pod zaglavjem »Literatura — Slovinská« naslednje:

»Balade in romance. Lirske in epske poezije. Napisal † Anton Aškerc. Četrty zbornik, Izmajlov, Primož Trubar od istega Antona Aškerca. — Anton Aškerc je znan vsem Slovencem, prijateljem in neprijateljem. V svojih spisih je težil ujediniti Slovence, kar se mu je tudi precej posrečilo. Na svojih potovanjih po širni Rusiji, Balkanu, Orientu in Egiptu je podal krasen poduk. 'Balade in romance' stanejo vezane ... itd. — G o d e c. Napisal Anton Funtek. To je krasna epična pesem po narodni pravljici o Vrbskem jezeru na 100 straneh. — A f o r i z m i i n c i t a t i. Napisal Slavoj Klepec. To je lepa zbirka najlepših citatov iz najnovejših del slovenskih pisateljev in pesnikov v 8°. — S p a k e, satire, humoreske in dr. Napisal dr. V. Korun. 148 strani v 8°. Nevezana K 1-60. Pisatelj se z mnogo humorja srčno smeje ljudskim napakam, toda pri tem priznava, da smo pravzaprav vsi smešni: 'Takile smo vsi, ki smo krvavi pod kožo; in naravno, da smo, ker sicer bi ne bili ljudje'. — L e v s t i k o v i z b r a n i s p i s i. Levstikovih zbranih spisov je izšlo pet zvezkov, nevezani za 21 K, v platno vezani za 27 K. Levstik je rojak Raščana (!), Trubarja in Stritarja in je zato (!) naporno deloval za enotnost slovenskega knjižnega jezika. S trpko besedo je bičal nedostatke v slovenskem literarnem in političnem krogu, neumorno dvigal slovenski jezik in mnogo pripomogel k njega popolnosti. Ni se zadovoljeval samo z mrzlo kritiko, temuč je v globoko občutenih pesmih in povestih, polnih jedrnatega humorja, pokazal svojo silo in stopil v

vrsto slovenskih klasikov. Kateri Slovenec ne pozna njegovih 'Pesmi za otroke' ali njegovega 'Ubežnega kralja' ali njegovega tipičnega 'Martina Krpana'? — P o e z i j e. Zbral R. Maister. Vezane 3 K. Maister-Vojanov je v svojih Poezijah zbral svoje pesmi, katere so bile po večini objavljene v »Ljubljanskem Zvonu«. S to zbirko je podal Slovencem najlepša dela njih moderne lirike. V njih se razodevajo mnoge lepe misli, zdrav humor in krepak belokranjski jezik, tako da so prave narodne pesmi, kar jim je v najlepšo pohvalo.«

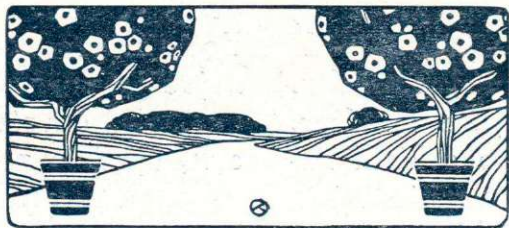
Tako piše Čeh o slovenskem slovstvu; v votlih frazah, površno in deloma neresnično. K sreči se podobni pregledi ne berejo — toda če bi si kateri izmed bralcev »Vlasti« vendarle omislil hvaljene slovenske knjige, kak pojem bi dobil o slovenskem slovstvu? Kako naj prebere vse te Godce in Spake in Poezije in naj ne izgubi zadnjega ostanka spoštovanja pred slovenskim slovstvom, če si ga je po referatu še kaj ohranil? Saj jih je malo med navedenimi knjigami, ki so rabljive, in tri, ki so dobre, morajo stati v isti vrsti poleg Aforizmov in citatov!

S takimi referati je nam slabo ustrezno.

Vojska in upodabljača umetnost.

Revija »Kunst und Künstler« si predstavlja razvoj slikarstva po vojski na sledeči način: Ni se nam treba bati, da bodo po vojski zavladale slike bojev in taborišč v stilu tistih slik, ki so po vojski 1870 pobudile javno zanimanje. Nasprotno, zdi se nam, da bodo naši mladi slikarji, katerih je zelo mnogo na bojnem polju, doživeli zelo znamenite slikarske senzacije. Umetniška generacija leta 1870. se je zanimala za predmet; današnji talenti so vzgojeni impresionistično. Često jih bo obvladala množica prikazni, strašna lepota vojske in bogato, slikovito gibanje pokrajine, skozi katero divja boj. Pripraviti se moramo na pokrajine, polne prahu in dima in žarko razsvetljene od krutega solnca, v katerih bodo granate delovale kakor eksplozije narave same, v katerih se bodo množice vojakov strnile v strahotne gibne motive in kjer bo iz krčevitega življenjskega boja vstal ornament nove lepote. Videli bomo morda slike polne krvi, razdejanja in podivjanosti, toda o njih bomo mogli reči, kar so nekdaj rekli o Bojnem polju nekega mojstra: Podobno je šopku rož. Ogromna množica novih zaznav bo pripravila pot novi čutnosti in slikar, kipar, če se vrne zmagovit z bojnega polja, bo tudi v umetnosti zmagalec.

Popravek. Na str. 317, II. stolpec, 8. vrsta spodaj naj se glasi: »polno. Poslovodja ga je gledal začudeno in zazdelo«, namesto »ste jih ... pomišljal«.

J. F. Millet : Moř z motiko.

Našim naročnikom!

Le s strahom in težkim srcem vabimo v tem času na naročbo novega letnika »Dom in Sveta«, ker vemo, kako daleč je sedaj, ob strašni bojni vihri, človeška misel od lepega slovstva in umetnosti. Vendar se nam zdi naloga »Dom in Sveta«, ki lepoto oznanjujoč daje pričevanje Lepoti, tako važna, da smo dolžni tudi ob najtežji uri skrbeti za njega obstanek in razvoj. Zato prosimo svoje dosedanje naročnike, da nas tudi nadalje podpirajo in nam pridobivajo novih prijateljev.

Dobra sreča je hotela, da je »Dom in Svet« prav v tem hudem letu obilno založen. Silvin Sardenko nam je izročil daljši dramatski spev »Gorjé«. Dr. J. Debevec bo priobčeval svoj mojstrski prevod »Vic« iz Dantejeve »Divine Commedie«, s čimer bo mnogim ustreženo, ki želé, da dobimo Slovenci prevod čudovitega Dantejevega dela v celoti. Sodelovali bodo Joža Lovrenčič, France Bevk in vsi mlajši pesniki.

Na uvodnem mestu bo prinašal »Dom in Svet« Fr. S. Finžgarjevo zbirko slik iz zadnjih dni, naslovljeno »Prorokovana«. Od dr. Ivana Preglja smo dobili obširno zgodovinsko povest iz goriške preteklosti, pod naslovom »Tlačani«. Dr. Ivan Knific bo nadaljeval svoj ruski potopis. S prvo številko začnemo tudi priobčevati novelo »Na morju«, katero nam je z več drugimi spisi izročil Narte Velikonja. Mnogo dobrih črtic smo dobili od Fr. Bevka.

Dr. A. Breznik bo v novem letniku nadaljeval in končal svoje delo »Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis«. Prof. Ivan Grafenauer je obljubil več razprav o slovenski književnosti. Dr. A. Žigon nam je izročil »Studijo« o formalnem problemu glose, ki bo uvod k njegovi razpravi o formalnem in vsebinskem problemu Prešernovega sonetnega venca.

Med ilustracijami bo »Dom in Svet« prinašal v prihodnjem letniku večinoma klasične slike preteklih stoletij, zlasti slike italijanske renesanse, nadejajoč se, da mu bo sčasom mogoče, podati v sliki zgodovinski pregled razvoja zahodne umetnosti, s čimer bo dana podlaga za pravično umevanje stare in nove umetnosti. V vsaki številki bodo slike enotno izbrane in jih bo spremljal članek, kakor doslej. Umetnostne razprave nam bosta pisala veščaka dr. J. Mantuani in dr. J. Stegenšek.

Obljubujemo samo to, kar moremo zanesljivo dati.

Doslej je bila zunanja oprema lista v čast tiskarni, ki ga tiska, poslej bo »Dom in Svet« skušal še bolje s svojo zunanostjo izraziti, da hoče biti glasilo lepe književnosti in umetnosti. Stroški so pri tem ogromni, zato

Naročajte »Dom in Svet«!

Uredništvo in založništvo
»Dom in Sveta«.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

Društveno lastno premoženje znaša čez 600.000 K. Deležnikov je bilo koncem leta 1912. 2906 z 18.167 deleži, ki reprezentujejo jamstvene glavnice za 7.085.130 K.

registrovana zadruga z omejenim jamstvom

5%

sprejema in obrestuje hranilne vloge po

5%

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Načelstvo: Predsednik: Andrej Kalan, prelat in stolni kanonik v Ljubljani.

I. podpredsednik: Ivan Sušnik, stolni kanonik v Ljubljani.

II. podpredsednik: Karol Pollak ml., tovarnar v Ljubljani.

Ustanovljena leta 1893.

Ustanovljena leta 1893.

Leposlovna knjižnica

prinaša prevode prvovrstnih leposlovnih del svetovnega slovstva kakor tudi najlepša originalna slovenska leposlovna dela. Ta zbirka je namenjena predvsem slovenskemu izobraženstvu. — Doslej so izšli naslednji zvezki:

- I. zvezek: Bourget, **Razporoka**. Roman. K 2.—, vez. K 3.—.
- II. zvezek: Turgenjev, **Stepni kralj Lear**. Povest. — **Stepnjak, Hiša ob Volgi**. K 1'20, vez. 2'20.
- III. zvezek: Prus (Aleks. Glowacki), **Straža**. Povest. K 2'40, vez. K 3'40.
- IV. zvezek: Dostojevskij, **Ponižani in razžaljeni**. Roman. K 3.—, vez. K 4'20.
- V. zvezek: Sevčenko, **Kobzar**. K 2'40, vez. K 3'60.
- VI. zvezek: Champol, **Mož Simone**. Roman. K 1'90, vez. K 3.—.
- VII. zvezek: Sevčenko, **Hajdamaki** (Kobzar II. del). K 1'50. (VI. in VII. zvezek skupno K 3'40, vez. K 4'50.)
- VIII. zvezek: Sheehan, **Dolina krvi**. Povest iz irskega življenja. K 4'20, vez. 5'80.
- IX. zvezek: Charles Dickens, **Povest o dveh mestih**. K 5'50, vez. K 6'50.
- X. zvezek: Finžgar Fr., **Pod svobodnim solncem**. I. knjiga K 3.—, vez. K 4.—.
- XI. zvezek: Finžgar Fr., **Pod svobodnim solncem**. II. knjiga K 3'80, vez. K 4'80.

Poleg te izhaja v zalogi „Katol. Bukvarne“

Zbirka slovenskih povesti ki prinaša najlepše pripovedne spise izključno samo naših slovenskih pripovednikov. Posamezni zvezek te zbirke, ki jo urejuje profesor Ivan Grafenauer, stane K —'60. — Dosedaj sta izšla dva zvezka.

I. Ogrinec, **Vojnimir ali poganstvo in krst**. K —'60.

II. Erjavac, **Hudo brezdno ali gozdarjev rejenec**. — **Ni vse zlato, kar se svetí**. — **Izgubljen mož itd.** K —'60.

V tisku: III. Vesele povesti: Fr. Jaklič, **Za možem**. — **V pustiv je šla**. — Jos. Jurčič, **Pravda med bratoma**.

Ta zbirka bo kakor nobena druga budila in gojila v našem ljudstvu veselje do dobrega berila

Katoliška Bukvarna v Ljubljani.

TEODOR KORN

pokrivalec streh in klepar ter vpeljavec

Ljubljana ... vodovodov

Poljanska cesta št. 8, v lastni hiši

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih kleparskih del ter pokrivanje streh z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem ETERNIT, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. - Poprave točno in ceno. - Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Stavbno in pohištveno mlazarstvo

Alozij Trink

Ljubljana, Linhartova ulica št. 8

se priporoča cenj. občinstvu v Ljubljani in na deželi za izvršitev vsakovrstnih v njegovo stroko spadajočih del po primerno zmernih cenah in v solidni izvršitvi.

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do konca leta 1913	K 700,000.000.—
Obstojećih vlog	„ 43,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4 1/2 %

brez odbitka. Hranilnica stoji pod kontrolo

c. kr. deželne vlade,

ki nadzoruje po svojem komisarju dovoljevanje posojil in vrši večkrat na leto nepričakovano revizije vsega poslovanja, zlasti blagajne in vrednostnih papirjev. Vsled te izredne varnosti vlagajo v to hranilnico sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev in župnišča cerkven denar.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike.

Prodajalna Katol. tiskovnega društva v Ljubljani

— prej H. Ničman —

priporoča poleg raznih devocijonalij, šolskih in pisarniških potrebščin različne molitvenike, kakor: Dušni vodnik, Razlaga sv. maše, Jezus do bri pastir, Večna molitev, Getzemani in Gol gata, Pet v nebesa, Molite bratje, Šolski mo litvenik, Večno življenje, Lepo življenje in srečna smrt, Marija Kraljica src, Sv. Anton, Tolažba dušam v vicah, Družbenik Marijin, Vodilo Ma rijine družbe, razne brošurice in podobice.

Papirna trgovina Ivan Gajšek

Jerneja Bahovec naslednik

Ljubljana, Sv. Petra cesta 2 (palača Assicur. Generali)

priporoča svojo veliko zalogo vseh pisarniških in šolskih potrebščin. — Najboljši pomnoževalni aparat ŠAPIROGRAF vedno v zalogi. — Vsi predmeti za veselice, kakor: zavitki z vlogami za srečolov, razglednice za šaljivo pošto, različni balončki, papirni servietti itd. v veliki izbiri. — Umetniške in druge razglednice.

Tovarniška zaloga papirja in šolskih zvezkov.

Solidna postrežba in zmerne cene. — Trgovci popust!